ئەدەبی بێگانە

بەشی یەکەم

بە سەرپەرشتی : عەزیز گەردی

٨٠٨/ ٩٢٤٤

لە بڵاوکراوەکانی کتێبخانەی حەیدەری - هەولێر -

٨٠٨,٨
٩٢٤٤٤ / ك
٨٠٨,٨
٩٢٨ / گ

ئەدەبی بێگانە

کۆمەڵە بەرهەمێکی ئەدەبی یە لە ئینگلیزی یەوە کراوە بە کوردی

زانکۆی سۆران
فاکەلتیی ئاداب
کتێبخانەی فاکەلتیی ئاداب
بەش :
ژمارەی تۆماری کتێب : ٣٦٠٨
بەرواری تۆمار کردنی کتێب :

جامعة السليمانية
المكتبة المركزية
القسم الادب والاسلام
التسلسل ٤٩٦٩
تاريخ التسلم ١٥ / ٢ / ١٩٨٢
رقم التصنيف
نوع العملة
ابتعه الاول

امانة المكتبة المركزية
جامعة صلاح الدين

College of Education - Soran

رقم السجل (٤٩٦٩)

بەشی یەکەم

بەسەرپەرشتی

عەزیز گەردی

٣٦٠٨

« کتێبخانەی حەیدەری » بڵاوی کردۆتەوە

چاپخانەی ـ الحوادث ـ

بەغدا ـ ١٩٨٢

لەباتی پێشەکی

ئەدی چۆن ؟ ئاو بوەستێ گەنی دەبێ‌و دەرگاو پەنجەرە لەسەر خۆت دابخەی هەوای ژوورێ پیس دەبێ‌و ئیدی هەناسەت تەنگ‌و پشووت سوار دەبێ‌و ناچاری ناو بە ناو هەوایەکی تازەو پاك هەڵمژی بۆ ئەوەی بتوانی بە چوست‌و چالاکی ئیش بکەی .

(ئەدەبیش) هەروایە ؛ ئەدەبی هەر نەتەوەیەك ئەگەر لە قاوغێکی تەسك گیر بخواتەوە کزو بێ هێز دەبێ‌و لە کەژاوەی شارستانی‌و لە ئەدەبی نەتەوە زیندووەکانی‌دی دوا دەکەوێ‌و ناتوانێ بەشداری گۆڕینی پێشکەوتنخوازانەی باری نەتەوەو میللەت بکا ، بۆیە دەبێ هەر ناو بە ناو هەوای ئەدەبی پێشکەوتووی نەتەوەکانی‌دی هەڵمژێ‌و رۆژ بە ڕۆژ باشتر بگەشێتەوەو پێشتر بکەوێ . بەڵام بەو مەرجەی ئەدەبی نەتەوایەتی مۆرکی ڕەسەنی خۆی نەدۆڕێنێ . ئەدەبی ڕەسەن ئەو ئەدەبەیە کە لە واقعی نەتەوایەتی‌یەوە هەڵدەقوڵێ‌و ئەگەر وەربگێڕدرێتەوە سەر هەر زمانێکی دی لەدوورەوە هاوار دەکات‌و هەر کەسێکی هەر زمانێك بیخوێنێتەوە یەکسەر دەزانێ ئەمە ئەدەبی فلانە نەتەوەیەو لە فلانە سەردەم نووسراوەو بۆنی فلانە خاك‌و هەوای لێ‌دێ . بە کورتی وا چاکە وەکو

گاندی گۆتەنی ڕێگای هەموو جۆرە هەوایەك بدەین بێتە ژوورەوە بەڵام لێ نەگەڕێین سایبتەی خانوومان هەڵتەکێنێ .

بێ‌گومان بۆ ئەوەی بتوانین ئاگاداری ئەدەبو بیرو ڕۆشنبیری نەتەوەکانی‌دی بین‌و سوودیان لێ وەربگرین دەبێ زمانی ئەو نەتەوانە بزانین‌و بەرهەمەکانیان بخوێنینەوە ، بەڵام دیارە زمان‌زانین بۆ هەموو ڕۆڵەکانی میللەت ناڕەخسێ بۆیە ئەرکی ناساندنی ئەدەبی بیانی دەکەوێتە ئەستۆی ئەو کەسانەی زمانی بیانی دەزانن‌و شارەزای ژیان‌و شارستانێتی بێگانانن . ناساندنەکەش بەوە دەبێ کە چاکی لێ بکەن بەلاداو شەو بخەنە سەر ڕۆژو هەموو خۆشی‌یەکی خۆیان وەلا بنێن‌و بکەونە سەر وەرگێڕانی ئەدەبیاتی بیانی‌و بیخەنە بەر دەستی خوێندەوارانی نەتەوەکەیان .

وەرگێڕان دەورێکی گەورەو دیاری هەیە بە تایبەتی ئەگەر وەرگێڕەکە وەستایەکی باش بێت‌و هەردوو زمانەکە (ئەوەی لێی‌وەردەگێڕێ‌و ئەوەی بۆی وەردەگێڕێ زۆر باش بزانێ‌و لە کاتی وەرگێڕانیش‌دا پشووی درێژ بێ‌و زوو تەنگەنەفەس نەبێ ؛ چونکە وەرگێڕانی بەرزو سەرکەوتوو هێمنی‌و بێندرێژی‌و ئەشق‌و سووتانی دەوێ ، خۆبەخت‌کردن‌و دڵمراندنی دەوێ ، گەڕان‌و پشکنین‌و سووڕبوونی دەوێ .

وەرگێڕان کارێکی هێندە ئاسان نی‌یە . وەرگێڕان هونەرو زانستە . زانستە ؛ چونکە دەبێ وەرگێڕەکە ئاگای لە چۆنیەتی وەرگێڕان‌و جۆرەکانی وەرگێڕان‌و گیروگرفتەکانی وەرگێڕان هەبێ . دەبێ دەستوورو بنەماکانی وەرگێڕان بزانێ‌و لە کاتی وەرگێڕاندا سوودیان لێ‌وەربگرێ ... هونەریشە ؛ چونکە دەبێ وەرگێڕەکە هونەرمەندو بەهرەدار بێ‌و بتوانێ بە جۆرێکی هونەری ئەوتۆ دەقەکە وەربگێڕێ‌و بە

زمانێکی نەتەوایەتی ئەوەندە نەرمو ناسکو بەپێز دایبڕێژی کە کەس نەزانێ ئەمە وەرگێڕانەو هەر کەسێ خوێندی‌یەوە وا تێبگا کە ئەمە نووسینی وەرگێڕەکە خۆیەتی نەك وەرگێڕان ٠

بێ گومان ئێمەی کورد لەچاو نەتەوەکانی‌دی بزووتنەوەی وەرگێڕانمان زۆر کزەو ئەوەی کە هەیشە کەمێکی کەمی لێ‌دەرچێ ئەوەی‌دی لە کەمو کورتی خاڵی نی‌یەو مەرجی هونەری‌و زانستی لێ‌نەهاتۆتە دی ؛ بۆیە ئەرکێکی نەتەوایەتی سەرشانی هەمووومان ئەوەیە کە بە پێی توانا بەشداری پێشخستنی بزووتنەوەی وەرگێڕان بکەین‌و چیمان لەدەست دێ دریغی نەکەین ٠ دیارە ئەم ئەرکە گەورەیەش دەکەوێتە ملی ئەو ڕۆشنبیرە کوردانەی کە زمانی بیانی ، بە تایبەتی زمانی ئەورووپی ، دەزانن ٠ تەماشا دەکەی هەموو ساڵێ سەدان نا بەڵام دەیان گەنجی لێهاتووی کورد بەشی زمانە ئەورووپی‌یەکان لە زانکۆکان تەواو دەکەن، ئەو گەنجە بە توانایانە ئەگەر نەیکەنە تەمبەڵی‌و کەمتەرخەمی دەتوانن بەشداری‌یەکی باشی ئەم ئەرکە بکەن‌و هەر یەکە چ کتێبێکیان پێ‌خۆشەو لەگەڵ حەزو ئارەزوویان دەگونجێ بیکەنە کوردی ٠

بەشی زمانە ئەورووپی‌یەکانی زانکۆی (مووسل)یش زۆر قوتابی بە تواناو لێهاتووی تێدایە کە مەبەستیانە خزمەتی زمان‌و ووشەو ئەدەب‌و ڕۆشنبیری خۆیان بکەن‌و دیارە هەر بۆ ئەوەش خۆیان فێری زمانی ئەورووپی دەکەن تا خزمەتی زمان‌و نەتەوەی خۆمانی پێ‌بکەن ٠٠٠ جا ئەو کاتەی کە پێشنیاری بڵاوکردنەوەی ئەم بەرهەمە هاتە ئاراوە هەموو لا بە دڵێکی زۆر خۆش‌و بە سینگێکی زۆر فراوانەوە باوەشیان بۆ کردەوەو زۆر دڵسۆزانە بە دەنگ پێشنیارەکەوە هاتن‌و بە مازەیەکی کەم ئەم بەرهەمە خنجیلانەیە هاتە کایەوە کە لە دوو توێ ئەم نامیلکەیەدایەو بەئومێدین

کەلێنێکی بچووك لە کتێبخانەی کوردی پڕ بکاتەوە •

جارێ وا بەشی یەکەمی دەخەینە بەردەستی خوێندەوارانو ئەگەر ڕایان لێبووو زانیمان جێگای خۆی لە کتێبخانـەی کـوردی دەکاتەوەو توزقالێ سوودی دەبێ ، ئەوە بێهووره نابینو هەر ناوه ناوه بەشێکی تازەی لێبلاودەکەینەوە •

ئیتر دەست لە ناو دەست بۆ خزمەتی ووشەی پاكو ڕەسەنـــی کوردی ، بـــۆ خزمەتی ئەدەبو ڕۆشنبیری پێشکەوتنخوازی کوردی ، لە ئێمە هەرەکەتو لە ئێوەش بەرەکەتی هاندانو پشتگیری •

عزیز گەردی

ئاداری ــ ١٩٨١

مــرواری (١)

جۆن شتاینبێك (٢)

وەرگێڕانی : حاجی ئەحمەد

[لە شارا هەقایەتی مرواری‌یە گەورەکە دەگێڕنەوە : (باس دەکەن کە چۆن دۆزرایەوەو چۆن دیسان بزر بووەوە ، باسی (کینۆ) ی

---

(١)
John Steinbeck, The Pearl, The Viking Press, Newyork. an. 1978.

(٢) جۆرج شتاینبێك ، سالی ١٩٠٢ لە کالیفورنیا ، لە شاری سالنیاس هاتۆتە دونیاوە · ویستی زیندوەرزانی لە زانکۆی (ستاندفۆرد) بخوێنێ بەلام پێی‌تەواو نەکرا · خووی دایە خوێندنەوەو نووسین· یەکەمجار بە هۆی ڕۆمانی (کێکی‌یان‌و لووس (Torilla Flat) ناوبانگی دەرکرد· سالی١٩٦٢ پاداشتی نۆبلی وەرگرت‌و سالی١٩٦٨ پاداشتی نۆبلی وەرگرت‌و سالی ١٩٦٨ عەمرێ خودا کرد ·
ڕۆمانی (مرواری ـ (The Pearl) یش کە بەشی یەکەمی لێرەدا کراوەتە کوردی یەکەمجار بە نـاوی (مـرواری دنیـا ـ The Pearl of the World) بلاوکرایەوە ، پاشان لە چاپەکانی پاشتردا کرا بە (مرواری) و بەس · ئەم ڕۆمانـە لـە بنـچدا هەقایەتێکی فۆلکلۆری مەکسیکی‌یە ، شتاینبێك زۆر وەستایانە دایڕشتۆتەوەو خستوویەتی‌یە قالبێکی هونەری زۆر بەرز !!

ماسگرو) (جوانا)ی ژنی‌و (کۆیۆتیتۆ)ی کۆرپە دەکەن • لەبەر ئەوەی ئەم هەڤایەتە زۆر باس کراوە ڕەگی لەناو مێشکی هەموو کەسێك داکوتاوە • ئەم هەموو هەقایەتانەش کە لەناو دڵی خەڵك دان تەنیا شتی باش‌و خراپ ، شتی ڕەش‌و سپی ، شتی چاك‌و بەدیان تێدایەو لە هیچ شوێنێكدا مامناوەنجی نی‌یە •

ئەگەر بێتۆ ئەم هەقایەتە ڕەمز بێت ئەوا لەوانەیە هەر کەسەو مانای تایبەتی خۆی لێ‌وەربگرێ‌و ژیانی تایبەتی خۆی تێدا بدۆزێتەوە • هەر جۆنێك بێ لە شارا دەڵێن] •
نف

(کینۆ) کە لە خەو هەستا هێشتا سەگ‌و کورك لێك‌نەدەکرانەوە ، ئەستێرەکان جریوەیان مابوو ، لەلای ڕۆژهەڵاتیشەوە ، ڕۆژ ڕوناکی‌یەکی زەردی لە دامێنی ئاسمان هەڵسوی بوو • بەینەك بوو کەڵەشێر بانکی دابوو • بەرازیش ، کە زوو هاتبوونە دەرێ ، خەریك بوون بێ‌وچان لق‌و پەلە داریان هەڵگێڕو وەرگێر دەکرد بەڵکو پاشماوەیەکیان بە بەردەم بکەوێ بیخۆن • ڕەوە باڵندەیەکی بچووکیش لە دەرەوەی کوختێك ، کە بە درك‌و تووترك کرا بوو ، جریوەجریویان بوو و باڵیان لێك دەدا •

(کینۆ) چاوی کردەوەو یەکەمجار تەماشای دەرگای کرد کە وەکو کونێکی چوارگۆشە وا بوو ، ئینجا سەیری ئەو جۆلانەیەی کرد کە (جوانا)ی ژنی وەرگێڕا کە لە تەنیشتی‌یەوە لەسەر حەسیر ڕاکشا بوو ، چارۆکە شینەکەی هاتبووەوە سەر لووت‌و سنگی‌و نەختێ پشتیشی داپۆشی بوو • (جوانا)ش چاوی زەق بوو ، (کینۆ) قەت بە بیری نەدەهات

جارێ واگا هاتبێ‌و (جوانا) وەکو وورشەی ئەستێرەی بچووك وابوو..
(جوانا) ئەمجارەیش وەکو هەموو جارەکانی‌دی کە (کینۆ) لە خەو هەڵدەستا ، ئاوا چاوی تێبڕی بوو .

(کینۆ) گوێی لە شڵپەی هێواشی شەپۆلەکانی ئەم بەیانی‌یەی قەراغ دەریا بوو . شتی چاکە ! چاوی داخستەوەو گوێی بۆ ئاوازەکە شل کرد . ڕەنگە بە تەنێ گوێ ڕابکرێ‌وبۆیشی هەیە سەراپای میللەتەکەیشی گوێ ڕابکرن . میللەتەکەی کاتی خۆی گۆرانیبێژی زۆر مەزن بوون . هەر شتێکی بیاندیبایە ، بیریان لێ‌بکردایەوە ، جێ‌بەجێیان بکردایە ، بیانبیستبایە ، یەکسەر دەیانکردە گۆرانی . ئەم گۆرانی‌یانە مابوونەوە . (کینۆ) دەیزانین ، بەڵام گۆرانی نوێی نەدەهاتە سەرێ . ئەمەش مانای ئەوە نی‌یە هیچ گۆرانی شەخسی نەبوو . دوور نەڕۆین ئەو حەلە (کینۆ) گۆرانی‌یەکی نەرم‌و ناسکی لە مێشك دابوو ، ئەگەر بیتوانیبایە دەری ببڕێ ناوی دەنا : (گۆرانی خێزان) .

(کینۆ) جاجمەکەی تا سەر لووتی هێنا بوو بۆ ئەوەی شەوبای شێداری پیرە سبیانێ لێی‌نەدا . خشپەیەکی لە تەنیشتەوە هات، چاوی کردەوە ، دیتی ! جوانا بوو ، (جوانا) بە کپ‌و بێ‌دەنگی ڕاست بووەوە، بە پێ خواسی چووە لای جۆلانەی (کۆیۆتیتۆ) . داهاتەوە سەری . بە دوو قسەی خۆش ژیری کردەوە . ! کۆیۆتیتۆ) تەماشایەکی سەرەوەی کردو چاوەکانی داخستەوەو نووست .

(جوانا) چووە کن ئاگردان‌و مشکی‌ی سەر پەنگرەکانی لاداو نەختێ فووی لێ‌کردو گەشی کردەوەو هەندێ چاوڕۆنکەی هاوێشتە سەر .

ئەوساکە (کینۆ) لە خەو هەستاو جاجمەکەی لەسەرو لووت‌و شانی

لوول‌دا ، سۆله‌كانی به‌سه‌ر پێوه‌كردو چووه ده‌ره‌وه بۆ ئه‌وه‌ی ته‌ماشایه‌كی كازیوه‌ی به‌یان بكا .

له ده‌ره‌وه ، له‌سه‌ر چینچكان دانیشت‌و لچكی جاجمه‌كه‌ی هێنایه‌وه سه‌ر ئه‌ژنۆكانی . دیتی هه‌ندێ تیسماڵه هه‌ور له‌سه‌ر كه‌نداوه‌كه‌وه له ئاسمان ده‌بریسكانه‌وه . له‌و لاوه بزنێك لێ‌ی‌نزیك بووه‌وه‌و چاوه زه‌ردو سارده‌كانی تێ‌بڕی . له پشته‌وه‌یشی ، ئاگره‌كه‌ی (جوانا) هه‌ڵاوی لێ‌هه‌ڵده‌ستاو له درزی دیواری كوخته‌كه‌وه پرووشكی ده‌هاویشت‌و ڕوناكی‌یه‌كی چوارگۆشه‌ی له‌رزانی له ده‌رگاوه ده‌نارده ده‌رێ . په‌پوولەیه‌كی دره‌نگه‌وه‌خت له دوو شوونی ئاگره‌كه چووه ژووره‌وه . (جوانا) بۆ ئه‌ستووركه بندانی به‌یانی دانی له ده‌ستاڕ ده‌كردو ده‌ستاڕه‌كه‌ش ئاوازی (گۆرانی خێزان)ی لێ‌هه‌ڵده‌ستا .

به‌یانی زوو هات‌و بڕایه‌وه : سپیاتی ، زه‌ردایی ، ڕۆناكی‌و پاشان كه ڕۆژ سه‌ری له كه‌نداو ده‌رهێنا ئاگره‌كه به ته‌واوی ته‌قی‌یه‌وه . (كینۆ) سه‌ری دانه‌واند تا تیشكی ڕۆژ له دوڕ چاوی نه‌دا . ته‌په‌ی ئه‌ستووركه‌بندان‌و بۆنی ناو مه‌قلی ده‌هات . مێرووی سه‌ر زه‌وی خه‌ریك بوون : مێرووی گه‌وره‌و ڕه‌شی ناو قه‌د سپی ، مێرووی بۆری بچكۆله‌ی به‌بەز . (كینۆ) به بێ‌لایه‌نی‌یه‌كی خوایی ته‌ماشای كردن . له‌و كاته‌دا مێروویه‌كی بۆر ته‌نگاو بوو ، هه‌وڵی ده‌دا خۆی له‌و قۆرته قومه قوتار بكا كه شێره مێروویه‌ك بۆی هه‌ڵكه‌ند بوو .

سه‌گێكی له‌ڕو ده‌سته‌مۆ هاته لای (كینۆ) قسه‌یه‌كی نه‌رمی له‌گه‌ڵ كردو سه‌گه‌كه گرمۆڵه‌ی كرد . كلكی هێنایه سه‌ر پێیه‌كان‌و لمووزی خسته سه‌رێ . سه‌گه‌كه ڕه‌ش بوو ، قانی زه‌ردی زێڕینی به‌سه‌ر برۆیانه‌وه بوو .

ئەم بەیانی‌یەش وەکو هەمـوو بەیانی‌یـەك وا بوو ، بـەڵام لەنـاو بەیانی‌یان بەیانی‌یەکی بێ‌هاوتا بوو .

(کینۆ) سیرەی گوریسی جۆلانـەی هاتـە بەرگوێ‌و بێ‌ئـەوەی تەماشا بکا ئەوەی هاتە بەرچاو کە (جوانا) (کۆیۆتیتـۆ)ی لە جـۆلانە دەرهێناو پاکی کردە ،و بەرامیلـەکەی بۆ وەکو جـولانە هەڵبەسـت‌و هێنایەوە بەر سینگ‌و بەرۆکی . (جوانا) زۆر بە نەرم‌و ناسکی هەڵـی کردە گۆرانی‌یەکی کۆن کە سێ ئاوازی هەبوو بەلام وەستانیان جودا بوو . ئەمەش هەر بەشێکی (گۆرانی خێزان) بوو ، بگرە هەمووی بوو جاروبار ئەوەندە بەرز دەبووەوە ژێ‌یەکانی گەرووی لەگەڵ دەهاتە ژان‌و گەرووی دەنووسا . ئەدی ئەمەیـە ناسکی ! ئەمەیـە سۆزو توانـەوە ! ئەمەیە هەموو شتێك !

ئەم ناوە زۆر کوخت‌و کەپری‌تری لێ بوو . ئەوانیش دووکەڵیان لێ‌هەڵدەستا . کە ناشتایان دەکرد دەنگەدەنگی‌یان دەهـات . ئەمانـەش گۆرانی‌دی بوون . ئەم ماڵانە بەرازیان بەرازی‌تر بوو ، ژنیان (جوانا) نـەبـوو .

(کینۆ) گەنجێکی بەوەج بوز . پرچی ڕەشـی هاتبـووەوە سـەر نێوچەوانی ئەسمەری ، چاوەکانی گەرم‌و گەش‌و تیژ بـوون . سـمێڵی زیك‌و باریك بوو ... لەبەر ئەوەی ڕەشەبا ژەهراوی‌یەکە نەماوە تیشکی زێرینی ڕۆژ لە خانووی دەدا ، (کینۆ) جاجمەکەی لەسەر لووتی لابرد .

لە نزیك تانۆکەکە دوز کەڵەشێر باڵیان لێك‌کردبووەوە ، کورکی ملیان نش کردبووەوە ، خۆیان داهێنابووەوە ، خەریك بوون هەڵمەت بۆ یەکدی بەرن . وای بێتە شەڕ دەبێتە بەزمێکی خۆش ! ئاخر ئەمانە

بارکەی یاری نین • (کینۆ) نەختێ سەرنجی لێدان‌و پاشان چاوی بڕی‌یە ئەو کۆترە کیویلکانەی کە بەرەو گردەکانی ئەم لا دەهاتن‌و دەبریسکانەوە • دونیا هەمووی بەخەبەر بوو • (کینۆ) هەستا چووەوە ناو کوختی خۆیان •

که له دەرگاوە پێی هاویشتە ژووری ، (جوانا) تازە لەبەر ئاگردانی گەش‌و ڕۆناك ڕاست بووبووەوە ، چوو (کۆیۆتیتۆ)ی خستەوە ناو جۆلانە • پرچی ڕەشی خۆی داهێناو هۆنی‌یەوەو کردی‌یە دوو کەزی‌و بە قردێلەیەکی تەنکی سەوز بەستای • (کینۆ) چوو لەبەر ئاگردان هەلکونجا • ئەستوورکە بندانێکی گەرمی لوولداو لە مەرەکەی هەڵێناو خواردی • قومێ شەرابیشی لەسەر کرد ــ ناشتاکەی ئەمە بوو ! ڕۆژی جەژن‌و ئاهەنگی ئایینی لێدەرچێ کە تا پێ دەکەوت دەیخوارد ، لە ژیانی خۆی ناشتای وای نەکرد بوو • کە ئەو لێبووەوە (جوانا) گەڕایەوە لای ئاگردان‌و ئەویش چێشتی خۆی خوارد • قسەیان زۆر کرد بوو ، پێویستی‌یان بە ئاخافتنی دی نەبوو هەموو گفتوگۆی بەینیان ئەوە بوو کە (کینۆ) هەناسەیەکی دڵنیایی هەڵکێشا •

ڕۆژ کوختەکەی گەرم کردبووەوە ، تیشکی ڕۆژ لە درزەکان دەچووە ژوورەوە • تیشکێکیان لە جۆلانەی (کۆیۆتیتۆ)ی دەدا ، لە گوریسی جۆلانەکەی دەدا :

جوولەیەکی زۆر بچووك سەرنجی بۆ جۆلانەکە ڕاکێشان‌و بوونە بەرد • دووپشکێك هێدی هێدی بەو گوریسەدا دەهاتە خوارێ کە جۆلانەکەی پێ لە سایتە بەسترا بوو چزووی لە دوو خۆی ڕادەکێشا • بە چاوترووکانێك کلکی قیت کردەوە • (کینۆ) کە هەناسەی هەڵدەکێشا مشەی کونە لووتەکانی دەهات ، دەمی قەپات کرد بوو بۆ ئەوەی دەنگی

لێوە نەیە • تاسانەکەبەری‌داو لەشی گرژی خاو بووەوە سترانێکی نوێی کەوتە کەللە ، سترانی بەدکاری ئاوازی دوژمنداری ، جا هەر دوژمنێکی خێزانەکەی بێ • ئاوازەکـە ئاوازێکی سـەختو نهێنیو ترسـناك بوو • (گۆرانی خێزان)یش لە ژێرەوە بەدەم ئازارەوە زرنگایەوە •

دووپشکەکە بە ئەسپایی بە گوریسەکەدا بۆ لای جۆلانەکـە هاتە خوارێ • (جوانا) لە بن لێوان دوعایەکی دێرینی خوێند بۆ ئەوەی ئـەم کۆرپە ساوایە لە ئازاری ئەم دوژمنە بـەدکارە بەدوور بێو لە پۆپـەی دوعاکردن‌دا بە دەم جیرەجیری ددانەکانی خۆی دەخاڵـەتی حـەزرەتی مێرەم کرد • (کینۆ) زۆر بە کپی وەستا بوو ، گرێی لە خۆی بڕی بوو ، قۆڵی درێژ کردبووو لەپی دەستی هاتبووە خوارێ ، چاوی هـەر لەسەر دووپشکەکە بوو کە (کۆیۆتیتۆ) بە پێکەنینەوە لەنـاو جـۆلانەکە دەستی بۆ درێژ کرد بوو •

کە (کینۆ) لێی نزیك بووەوە دووپشکەکە هەستی کرد مەترسی‌یەك هەیە تەکانێکی دایە خۆیو کلکی خستە سەر پشتیو چزوی لاری سەری کلکی بریسکایەوە •

(کینۆ) لە جێی خۆی ڕەق ڕاوەستا • گوێی لێبوو (جوانـا) دوعاکەی دووپات دەکردەوە • ئاوازی بەدکارانەی دوژمنانی هاتەوە بەر گوێ • تا دووپشکەکە نەجوولایەوە نەیتوانی لە جێی خۆی بجوولێتەوە • دووپشکەکە هەستی کرد مەرگی نزیك بۆتەوە • (کینۆ) بە هێواشی دەستی بۆ درێژ کرد • کلکی چزووداری قیت کردەوە • لەم کاتەدا (کۆیۆتیتۆ) بە دەم تریقانەوە گوریسەکەی هەژاندەوەو دووپشـکەکە بـەربووەوە • (کینۆ) دەستی درێژ کرد دووپشکەکە بگرێتەوەو لێنەگەڕێ بەر بێتەوە سەر (کۆیۆتیتۆ) بەڵام دەستی نەگەیشتێو دووپشکەکە کەوتـە سـەر

شانی کۆرپەکەو بێی‌وەدا • (کینۆ) نەڕاندی‌و دووپشکەکەی گـرت‌و ڕایکوشی‌و لەناو دەستی کردی‌یە چلم ، پاشان فرێی دایە سەر زەوی‌و مستێکی قایمی لێ‌دا • (کۆیۆتیتۆ) لەبەر ژانی لەشی ، لەناو جۆلانەکـە زریکەی تێوەستا (کینۆ) هەر خەریکی دوژمنەکـەی بوو هـەر لێ‌ی‌داو کوتای تا کردی‌یە پشکەئاوێك‌و هیچی‌تر • (کینۆ ددانی گڕ کردبووەوە ، پرووشکی لە چاوان دەباری‌و گۆرانی دوژمنی لە گوێ‌دا دەزرنگایەوە•

(جوانا) کۆرپەکەی لە هامێز کرد • جێ چزووەکەی دیتەوە ، کە تا دەهـات سـوور هەڵـدەگەڕاو بەبـەر دا دەچـوو ، لێـوی بـە جێ‌چزووەکەوە ناو توند توند مژی‌و تفی کردەوە ، دووبارە دەمی پێوە ناوە (کۆیۆتیتۆ)ش هـەر هاوار هاواری بوو • (کینۆ)ش دەگـەڕاو دەسووڕا ، چ جێ‌ی پێ جێ نەبوو ، چاری ناچار بوو •

دراوسێکان لەگەڵ زریکژنی کۆرپـەکە هاتن خڕ بوونـەوە • لە کوخت‌و کەپرەکانەوە هـەڵقوڵان‌و هـاتن • (جوان تۆماس)ی برای (کینۆ) بە خۆی‌و بە (ئەپۆلۆنیا)ی ژنی قەڵەوی‌و هەر چوار منداڵەکانی هاتن لە دەرگا ڕاوەستان ، ئەوانی‌تریش لە پشت ئەوانەوە ڕاوەستا بوون‌و دەیانەویست تەماشای ژووری بکەن • منداڵێکی بچووك بەبن دەسـت‌و پێ‌یان‌دا چوو بۆ ئەوەی سەرنجێك لە ژوورەوە بدا • ئەوانـەی پێشـەوە بەوانەی پشتەوەیان گوت : « دووپشـکە ، دووپشـك بە کۆرپـەکەی وەداوە » •

(جوانا) نەختێ لە مژینی جێ‌چزووەکە وەستا ، کونەکە نەختێ گەورەتر ببووو دەورو بەریشی لەبەر مژین سپی هەڵگەڕا بوو • ئاوسانیشی زێدە ببوو بگرە ئاوو زلزلەیشی لێ‌دەهات •

هەموو عالەم بە دووپشکەکەیان زانی • دووپشک بە بنیادەمی گەورە وەبدا شرِی دەکا ، خۆ ئەگەر بە کۆرپەی ناسکو ساوا وەبدا رِەنگە ئەوەندەی ژەهر تێبکا ، بیکوژێ • دەیانزانی : جێی پێوەدانەکە ئەستوور دەبێ ، تای دێتێ ، گەرووی دەگیرێ ، پاشان سکی ژان دەکاتو ئەگەر زۆر ژەهری چووبێتە لەش ئەوا دەیکوژێ •

ئازاری پێوەدانەکە ووردە ووردە کەم بووەوەو زریکەو هاواری کۆیۆتیتۆ ش بوو بە نزکەو ناڵە •

(کینۆ) سەری لە بەهێزی ژنە ناسکو بەئارامەکەی سوورِما بوو • ژنەکەی زۆر گوێرِایەڵو بەرِیزو دەم بەپێکەنینو پشوودرێژ بوو • هەقی بوو ئەگەر لەبەر ژانی کۆرپەکەی پشتی بچەمێتەوەو بزریکێنێ ، بەڵام لە (کینۆ) زیاتر بەرگەی برسێتیو ماندووبوونی دەگرت • ژنێکی گرانو سەنگین بوو • ئێستا ئەم ژنە قسەیەکی زۆر عاجباتی کرد ، گوتی :

« دختۆر ! برِۆ دختۆر بێنە ! •

ئەم قسەیە کەوتە ناو ئەو دراوسێیانەی لە حەوشە کەرِەسیسەیان کرد بوو ، لە ناوەخۆ دووپاتیان کردەوە :

« (جوانا) دختۆری دەوێ ! دختۆر ویستن شتێکی سەیرە ! شتێکی وایە قەت لەبیر ناکرێ ، خۆ ئەگەر دختۆر بێ ئەوە هەر عاجباتییەکی تەواوە ! » •

هەقیان بوو ، ئاخر دختۆر قەت پێی بەم ناوە نەکەوتبوو ، قەت نەهاتبووە ناو ئەم کوختو کەپرانە ، جا چ مەجبوورە دێ ! تا دەوڵەمەندی خاوەنی خانووی بەردو سپیکراوی شار هەبنو بە زیادەوە هەقی

بدەنێ ، نایە !

خەڵکەکە گوتیان : « نایــە ! » •

ئەوانەی بەر دەرگا گوتیان : « نایــە » •

(کینۆ) تێیان گەیشتو بە (جوانا)ی گوت :

« دختۆر نایــە ، نا !! »

(جوانا) چاوی هەڵبڕی‌و تەماشایەکی کرد • چاوی سارد وەکو چاوی دەڵەشێر وا بوون • ئەمــە نۆبەرەیــەتی ! هەمــوو شتێکی ئــەم دونیایەتی ! •

(کینۆ) هەستی بە سوور بوونی ناو چاوەکانی (جوانا) کــردو (گۆرانی خێزان) بە سازو ئاوازێکی ئاسنینەوە لە کەللــەی ســەریدا دەنگی دایەوە •

(جوانا) گوتی : « ئەو نایە ئێمە دەچینە لای ! » بــە دەســتێك چارۆکە شین‌و تارەکەی سەرسەری ڕێك‌خست‌و لچکێکی کردە جۆلانەی کۆرپەکەی خستە ناوێ ، کە لەبــەر نز گران ســەری هــەڵدەقــەنا و لچکەکەی بۆ کردە سێبەر تا هەتاو لە چاوی نەدا ••• ئەوانــەی بــەر دەرگا دریان بەوانەی پشتەوە داو ڕێیان بۆ کردەوە • (کینۆ) کەوتە شوێنی‌یەوە • هەموو دراوسێ‌کان کەوتنە شوێنی‌یانەوە• مەسەلە مەسەلەی دراوسێتی‌یە !! کۆڕەوێکی پەلەو تەنگاویان بــەرەو شــار پێك هێنــا • (جوانا) و (کینۆ) لە پێشەوە دەڕۆیشتن ، ئینجا (جوان تۆماس)و (ئەپۆلۆنیا) کە سکی وەکو فەردە زەهیر وا بوو لەگەڵ هەنگاونانیدا دەلەری‌یەوە • ئینجا هەموو دراوسێ‌کان ، ڕێچکەیان بەستبوو ، لەم بەرو لــەو بەری ڕێــگاش منداڵ غارغارێنێیــان دەکــرد • بەرووسێبەر

دەڕۆیشتن ، ڕۆژی زەرد لە پشتی دەدانو سێبەری ڕەشیان دەکەوتەوە پێش •

گەیشتنە شوێنێك کوختو کەپر نەمانو شاری بەردو گەچ دەستی پێکرد • هەموو خانووەکانی شار دیواریان بەرد بوو ، باخچەی فێنکیان لێبوو ئاوی لێهەڵدەقولا ، گوڵی سوور دیواریان داپۆشی بوو ، دیوارەکانیش لە کەرپووچی سوورو سپی بوون • لە حەوشان دەنگی

باڵندەی ناوقەفەز دەهات • ئاوی گەرم لەسەر بەردی مەرمەڕ شڵپو هۆڕی بوو •

کۆڕەوەکە گۆڕەپانە تەسکەکەی بڕیو دایەوە پێش کلێسا • کۆڕەوێکی زۆر گەورە بوو ! لە پەڕگەی ئاوەدانی ، ئەوانەی تازە هاتبوونە شار ، کە زانییان دوویشك بە کۆرپەکەی وەداوەو دایكو باوکی خەریکن بە هێمنی دەیبەنە لای دختۆر ، بەگەڵیان کەوتن •

ئەوانەی تازە هاتبووتە شار ، بە تایبەتی دەرۆزەکەرەکانی بەردەرکی کلێسا ، کە لەبارەی ئابووریو داراییەوە شارەزاییان هەبوو ، هەر زوو زوو لە تەنوورەی شینی کۆنی (جوان)و لە چارۆکەی دڕادڕاو لە قردیلەی سەوزی کەزییەکانیو لە جاجمە شڕوکۆنەکەی (کینۆ)و لە جلو بەرگی بەری کە هەزار جار شوورا بوو ، زانییان کە ئەمانە دەست کورتنو ئیدی کەوتنە شوێنییانەوە بۆ ئەوەی بزانن چ مەرگەساتێکیان لەپێشەو ئەنجامیان بە چی دەگا ! چوار دەررۆزەکەر لەبەر دەرکی کلێسادا هەبوون ، هەموو شتێکی ئەم شارەیان دەزانی • ژنی جاحێڵیان دەدی دەچوون پێ لە تاوانی خۆیان بنێن • ئەمانە هەموو شتێکی ووردیان دەزانیو ئاگایان لە زۆر تاوانی گەورەش بوو • لەبەر سێبەری کلێسادا باڵیان دەداوە هەر کەسێ بچووبایە کلێسا دەیاندی •

دختۆریشیان باش دەناسی . شارەزای نەزانیی و بەدکاریی و چاوچنۆکیی و رژدیی و تاوانەکانی بوون . دەیانزانی چەند بە خەشیمی منداڵ لەبەر ژنان دەبات و چەند ڕەزیل و چاوچنۆکە و چۆن تا فلووسێکی سوور دەکاتە خێر بەرد بە کەرتێك دەبێ . زۆر کوشتەی دەستی دختۆریان دەدی دەیانبردنە کلێسا . جا لەبەر ئەوەی ئەوسا نوێژی بەیانی کرابوو ، ئێشیش کەم بوو . ئەوانیش کەوتنە شوێنی کۆڕەوەکە ، شوێنی ئەو حەشامەتەی کە هەستییان بە دەردی هاوڕێکەیان دەکرد ، بۆ ئەوەی بزانن داخۆ دختۆری قەڵەو چ لەو کۆرپەیە دەکا کە دووپشك پێیڕەداوە .

ئەنجام کۆڕەوی بەلەزوبەز گەیشتە بەر قەنتەرەی ماڵی دختۆر . شڵپەی ئاوو خوێندنی تەیری ناو قەفەزو خشەی گەسکی دەسك درێژی سەر مەرمەڕ دەهات . ماڵی دختۆر بۆنی گۆشت بەرازی برژاوی لێدەهات .

(کینۆ) هەڵوەستەیەکی کرد ـ ئەم دختۆرە لە خۆیان نییە ، ئەم دختۆرە لە ڕەگەزێکی وایە ئەوە نزیکەی (٤٠٠) ساڵە ڕەگەزی (کینۆ) دەچەوسێنێتەوەو برسی دەکات و تاڵانی دەکات و سووکایەتی بەستەزمانەی بە ناچاری پێی بە جەرگی خۆیەوە ناو چووە کن دەرگا . ئەم جارەشیان وەکو هەموو جارێکی تر کە لە کابرایەکی ئەم ڕەگەزە نزیك دەبووەوە هەستی بە ترس و تووڕەیی و بێهێزی کرد . ترس و تووڕەییەکەی پێکەوە بوون . لەبەر ئەوەی هەموو ڕەگەزی دختۆر ڕەگەزی (کینۆ)یان بە حەیوان دەزانی ، (کینۆ) دختۆر کوشتن و قسە لەگەڵ کردنی بەلاوە وەکو یەك وا بوو .

(کینۆ) کە دەستی ڕاستەی بۆ ئەڵقەی ئاسنی دەرگاکە بەرز کردەوە ،

تورەیی لەناوەوەی پێچی کردو جۆشی سەند ، ئاوازی سەختی دوژمنانی لە گوێدا زرنگایەوە ، توند لێوی خۆی کرۆشت ـ بەڵام بە دەستی چەپە تەپڵەی لەسەر کردەوە . تەقەی لە ئەلقە ئاسنەکەی دەرگا هەستاند ، بە سەرکوتنی چاوەڕێی کرد . (کۆیۆتیتۆ) لە باوەشی (جوانا)دا نووزاندی ، (جوانا) بە نەرمی ژێری کردەوە . کۆرپەکە زیاتر هورووژمی بۆ بەر دەرگا هێنا تا باشتر ببینن و باشتر گوێیان لە قسان بێ . دوای نەختێ ، دەرگا گرێیەك کرایەوە . (کینۆ) لە درزی دەرگاوە شینایی باخچەی فێنك و فیچقەی ئاوی لێ دەرکەوت . یەکێکی لە ڕەگەزی خۆیان سەری لە دەرگا هەڵکێشا . (کینۆ) بە زمانی دێرین و زگماکی خۆیان پێی گوت :

« ئەم کۆرپەیە نۆبەرەمانە ، دووپشك پێی وەداوە ، دختۆری دەوێ ! »

دەرگا نەختێ وێك هاتەوە ، نۆکەرە بە زمانی دێرینی خۆیان نەدوا ، گوتی :

« ڕاوەستە با بچم ، بزانم ! ! » .

دەرگای پێوەداو شمشێرەی ڕەپێش کرد . تیشکی ڕۆژ سێبەری خەڵکەکەی بەرەو پاش خستبووە سەر دیوارە سپییەکە .

دختۆر لە ژووری خۆی لەسەر چوارپایەیەکی بەرز دانیشتبوو ، ڕۆبێکی ئاوریشمی سووربا وی پاریسی لەبەربوو کە قۆپچەکانی دادەخست سەرسنگی تەسك دەبووەوە . سینییەکی زیوی لەسەر کۆشی دانابوو ، قووتوویەك کاکاوو فنجانێکی تەنکی قەپێلکە هێلکەی چینی لەسەر بوو ، ئەوەندە تەنك و ناسك بوو هەر ئەوەتە دەتەدی . دختۆر بە سەری

(پەنجە گەورە)و (شادە نوێژە)ی دەستی زلی دەیگرت و سێ پەنجەکەی تری لێ دووردەخستەوە • دختۆر کابرایەکی چوارشانە بوو ، ئەوەی دەفەی‌شان بوو ، چاوی لەناو پلە گۆشتێکی فووکراوەوە بە قوولّدا چووبوون ، لچی بە بێزەوەری شۆڕ بووبووەوە ، دەنگی نێرو گڕ بوو ، بەرغەبابەی داکەوتبوو و توند گەرووی دەگوشی • زەنگێکی بچووکی ڕۆژەلاتی‌و قووتوویەکی جگەرەی لەسەر مێزی تەنیشت خۆی دانا بوو • کەل‌وپەلی ناومالّێ زۆر بە بریق‌و باق‌و هەیت‌و هووت بوون•وێنەکانی سەر دیوارەکان وێنەی ئایینی بوون• وێنەیەکی گەورەو کالی ژنی ڕەحمەتیشی هەلّواسی بوو کە ئەگەر بهاتبوایە نوێژکەرەکان بایی ئەو پارەی لە پاشی بەجێ مابوو دوعاو نوێژیان بۆ بکردایە ، دەچووە بەهەشت •

دختۆر کاتی خۆی ئەم دونیا فراوانە زۆر گەڕا بوو ، بەم دواییەش سەراپای ژیانی یادو بیرەوەری فەڕەنسا بوو • دەیگوت : « ئەدی ئەوەیە ژیانی شارستانی !! » مەبەستی لەوە دەهات کە توانی بووی بە پارەیەکی کەم لەگەلّ کچی جوان جوان ڕابوێرێ‌و لە چێشتخانەکان نان بخـوا • دختۆر دووەم فنجانە کاکاوی تێ کردو پەنجەی برد پارچـە پسکوێتێکی شیرینی هەلّگرت • نۆکەرەکە دەرگای کردبووەوەو لەبەر دەرگا ڕاوەستا بوو تا دختۆر دەیبینێ‌و قسەیەکی لەگەلّ دەکا • دختۆر گوتی :

(هـا !! » •

« هیندۆکێـکە کوڕیەکی هێناوە دووپشک پێ‌یەوە داوە ! » •

دختۆر تاقینی نەجۆشا بوو بە ئەسپایی فنجانەکەی دانا :

« ئیشم نی‌یە بچم خۆم بە مندالّە هیندۆکانەوە خەریك بکەم !! چی‌بە

دووپشك پێیەوە داوە : من دختۆری بنیادەمانم خۆ دختۆری وولاغان نیم » .

نۆکەرەکە گوتی : « بەڵێ وایە ، گەورەم ! » .

دختۆر لێی‌پرسی : « پارەی هەیە ؟ نەخێر ، پارەی لە کوێ بوو ! لەم دونیایەدا دەبێ تەنیا من بەلاش ئیش بکەم ، وەڕس بووم !!! ئا دەی بڕۆ بزانە چ پارەی هەیە ؟! » .

نۆکەرەکە نەختێ دەرگای قەنتەرەی کردەوە ، تەماشای حەشامەتە‌ چاوەڕێ‌کەی کرد . ئەمجارەیان بە زمانی دێرین‌و زگماکی خۆیان هاتە دوان « پارەتان هەیە بیدەنە هەقی چارەکردنی ! » .

(کینۆ) دەستی بردە بن جاجمەکەی بەری ، کاغەزێکی لە لۆچێك دەرهێنا . کاغەزەکە چەند جارێك نووشتابووەوە . چین چین لێکی‌کردەوە تا هەشت دنکە مرواری بچووك دەرکەوتن ، وەکو پفکە پیس‌و ناشیرین بوون ، سوا بوو ، نەدەچووە . نۆکەرەکە کاغەزەکەی وەرگرت‌و دەرگای داخستەوە . ئەمجارەیان زۆری پێ‌نەچوو هاتەوەو هەر بای ئەوە دەرگای کردەوە کاغەزەکەی پێ ڕەت‌کردەوەو گوتی :

« دختۆر لێرە نی‌یە بە ئیشێکی گرنگ دەرچووە » .

خێرا بەبێ شەرمی دەرگای داخستەوە .

ئەوسا ، سام‌و شەرمێکی گران خەڵکەکەی داگرت . هەموو بوونە یەك دڵۆپە ئاو . دەرۆزەکەرەکان چوونەوە بەر دەرگەی کلێسا ، وەگەڵ وەگەڵەکان پەرتەیان کرد ، دراوسێکانیش ڕۆیشتن بۆ ئەوەی (کینۆ) شەرمەزار نەکەن .

مكتبة المركزية
جامعة صلاح الدين

(کینۆ) ماوەیەکی زۆر لەبەر دەرگا ڕاوەستا ، (جوانا)ش لەبە تەنیشتی‌یەوە ڕاوەستا بوو • تەپڵەکەی خستەوە سەر سەری ، بەبێ ئەوەی ئاگای لە خۆی بێ هەتا هێزی تێدا بوو کوڵەمستێکی لە دەرگا داو بـە شلەژاوی‌یەوە سەری خوارکردەوەو تەماشای گەیەکانی پەنجـەی دەستی کرد ، فرکو هۆڕ خوێنیان لێ دەچۆڕایەوە •

College of Education

نووسراوی سەرگۆڕێك (١)

نووسینی : ڤاختانگ ئەنانیان
وەرگێڕانی : حەسەن حوسێن

لە گەلی‌یەکی زنجیرە چیای (ئاسلی) ، لە ناوچەی (ڤید)ی سەرسنووری ئێران ، بەردێکی نەختێ گەورە لە کەناری ڕووبارێك هەیە •

چەند ساڵێ لەمەوبەر ، یەکێ نووسینێکی لەسەر ئەم بەردە هەڵکەندووە تا ئێستاش بە چاکی دەخوێندرێتەوە، ڕۆژگار نەیسڕیوەتەوەو دیارە نایشیسڕێتەوە •

خەلکی دەورووبەری ئەم چیایە ئەفسانەیەك لەبارەی ئەم بەردە دەگێڕنەوە ، دەڵێن گوایە کابرایەك لە ژێر ئەم بەردە نێژراوە بەلاَم کەس ناوی لەیاد نەماوە • کاتی خۆی ڕاوکەرێکی بەناوبانگ بوو هیچ باڵندەو دڕندەیەك لەبەر دەستی قوتار نەدەبوو بەلاَم لەبەر ئەوەی چاوچنۆك و بەرچاوتەنگ بوو هیچ پشوودانی نەدەزانی •

جارێکیان بە ژنەکەی گوت : « ئەمن بە کوشتنی بزنەکێوی‌یان دڵم داناکەوێ ، دەمەوێ بە زیندوویی بیانگرم ! » •

---

(١) Vakhtang Ananyan : The Steep Paths. PP. 164-6.

چووه شاخان‌و نێری‌یه کێوی‌یه‌کی شاخ زلی گوشت‌و که‌وڵی کردو چووه ناو که‌وڵه‌که‌ی‌و وای لێ‌هات که‌س نه‌یده‌زانی نێری‌یه کێوی نی‌یه، که خۆی به‌م چه‌شنه گۆڕی به دزه دزه له کێوی‌یه‌ك نزیك بووه‌وه. ئه‌و رۆژه دونیا ته‌م‌و مژ بوو، له کێوی‌یه‌کان نزیـك بووه‌وه، ئه‌وانیش له فێڵی نه‌ده‌گه‌یشتن، هه‌ر هێنده‌ی ما بوو بکه‌وێته ناو ڕه‌وه‌که‌و ده‌ستی خۆی بوه‌شێنێ؛ له‌و کاته‌دا ڕێ‌که‌وت وا بوو ڕاوکه‌رێکی‌تریش له چیای (ئاسلی) ده‌سووڕایه‌وه. تفه‌نگی بـه ده‌ستـه‌وه بـوو. که چاوی به‌و نێری‌یه گه‌وره‌یه که‌وت زۆر شادو دڵخۆش بوو. له دڵی خۆی‌دا گوتی:

« ئه‌م کێوی‌یه زۆر زله به گولله‌یه‌ك ناکه‌وێ! ».

ئه‌وه بوو دوو گولله‌ی گه‌وره‌ی خسته به‌ر تفه‌نگه‌که‌ی‌و ئاگری دا. هاوارێکی ترسناك له هه‌وادا ده‌نگی دایه‌وه. ڕاوکـه‌ر رایکرده سه‌ر نێچیره‌که‌ی – بینی کابرایه‌که خه‌ڵتانی خوێن بووه.

ڕاوکه‌ره‌که سامی لێ‌نیشت‌و هاواری کرد:

« ئه‌وه تۆ چیت له خۆت کردووه؟ تـۆ بۆچی منـت تووشی ئـه‌م تاوانـه کرد؟ ».

کابرای ناو پێستی نێری‌یه‌که به‌سه‌رهاتی خـۆی بـۆ گـێڕایه‌وه‌و گیانی دا.

ئێتر کابرایان له ده‌م ڕووباره‌که ناشت‌و ئه‌و ڕاوکه‌ره‌ی که کوشتبووی ئه‌م نووسینه‌ی له‌سه‌ر کێلی گۆڕه‌که‌ی هه‌ڵکه‌ند:

« ئه‌وه‌ی پێستی خۆی بگۆڕێ دوو گولله‌ی به دڵ ده‌که‌وێ ».

به‌رده‌که ئێستاش له ده‌م ڕووباره‌که‌یه‌و هه‌مـوو جـارێ که بۆ ڕاو ده‌چمه ئه‌م گه‌لی‌یه نووسینه‌که‌ی سه‌ری دووباره ده‌خوێنمه‌وه.

ڕاستی دەشاردرێتەوە بەڵام بزر نابێ (١)

نووسینی : تۆلستۆی

وەرگێڕانی : نەوزاد تەقیەدین

بازرگانێکی گەنج لە شاری (ڤلادیمیر) هەبوو ناوی (دیمیتریچ ئەکسیۆنۆف) بوو • دوو دوکان و خانوویەکی هەبوو •

ئەکسیۆنۆف کابرایەکی کۆکی سیس و سەر بە گڵوازە بوو • ڕووی خۆش بوو • زۆر حەزی لە گۆرانی دەکرد • بە گەنجی ئاژاوەچی بوو ، زۆری دەخواردەوە بەڵام کە ژنی هێنا ئەگەر جاروبار ، دەنا نەیدەخواردەوە •

هاوینێکیان ، ئەکسیۆنۆف ویستی بچێتە (پێشانگای نیژنی)و کە

---

(١)
The Pocket Book of Short Stories. Edited by : M. E. Speare. P.P. 332-40.

لەئینگلیزیەکەدا ناونیشانی چیرۆکەکە ئەمەیە :

((God Sees the Truth, But Waits)).

واتە : « خوا ڕاستی دەبینێ بەڵام چاوەڕێ دەکا » •

مالاوایی کرد ژنەکەی پێی گوت : « ئیڤان دیمتریف ، ئەمڕۆ مەڕۆ ، خەونێکی ناخۆشم بە تۆوە دیوە ! » •

ئەکسیۆنۆف پێکەنیو گوتی : « دەترسی نەوەك کە چووەمە پێشانگا دەست بە ڕابواردن و خواردنەوە بکەم ؟ ! •

ژنەکەی وەڵامی دایەوە : « نازانم چ ترسێکە لێم پەیدا بووە ، هەر ئەوەندە دەزانم خەونێکی ناخۆشم دیوە • لە خەونێ دیتم کە لە شار گەڕایتەوەو شەپقەت لە سەر کردەوە سەرت ماش و برنج بووبوو » •

ئەکسیۆنۆف پێکەنی و گوتی : « خەونی خێرێیە ، بزانە چۆن هەموو کەل و پەلەکانم دەفرۆشم و لەو پێشانگایە دیاریت بۆ دێنم » •

مالاوایی کردو ڕۆیشت •

لەنیوەی ڕێگا تووشی بازرگانێکی ناسیاوی هات ، شەو پێکەوە چوونە یەك خان ! پێکەوە چایان خواردەوەو شەو هەر یەکە چووە ژوورێك ، ژووریان لە تەنیشت یەك بوو •

ئەکسیۆنۆف عادەتی نەبوو درەنگ بخەوێ • لەبەر ئەوەی بە هیوا بوو بە فێنکێ ڕێ بکا پێش بەیانی عارەبانچییەکەی لەخەو هەستاندو پێی گوت ئەسپەکان ئامادەبکە •

ئینجا چووە لای خاوەن خان (کە لە پشتەوە لە کوخێکدا بوو)و کرێی خۆی داو چووە ڕێگای خۆی •

کە (٢٥) میل ڕۆیشت ، ڕاوەستا بۆ ئەوەی ئەسپەکان ئالیك بدا •

ئەکسیۆنۆف لە هەیوانی خانەکە پشوویەکی داو پاشان چووە سەر بالکۆن و فەرمانی دا سەماوەر جۆش بدەن و گیتارەکەی دەرهێناو کەوتە

گیتار لێدان .

لەناکاو عارەبانەیەکی بەزەنگوڵە هات ، ئەفسەرێکی پۆلیسی لێدابەزی دوو سەربازی لە دوو بوو . هاتە لای ئەکسیۆنۆڤ و لێی پرسی : تو کێی ؟ و کەی هاتووی ؟ .

ئەکسیۆنۆڤ هەمووی وەڵام دایەوەو گوتی : « فەرموو چایەکم لەگەڵ بخۆرەوە » . بەڵام ئەفسەرەکە هەر بەردەوام بوو لە پرسیار کردن . لێی پرسی :

« شەوی ڕابردوو لە کوێ بووی ؟ بە تەنێ بووی یان چ بازرگانێت لەگەڵ بوو ؟ ئەم بەیانییە بازرگانەکەی ترت دی ؟ بۆچی پێش بەیانی خانەکەت بەجێهێشت ؟ » .

ئەکسیۆنۆڤ سەری سوڕما بوو ؛ بۆچی ئەم هەموو پرسیارانەی لێدەکات بەڵام بە ووردی هەموو شتێکی بۆ باس کردو پاشان گوتی :

« بۆچی ئەم پرسیارانەم لێدەکەی ؟ وا دەزانی دزو جەردەم ؟ من ئیشی خۆمم هەیە پێویست ناکا ئەم پرسیارانەم لێبکەی ؟ » .

ئەفسەرەکە سەربازەکانی بانگ کردو گوتی : « من ئەفسەری پۆلیسی ئەم ناوچەیەم ، بۆیەش ئەم پرسیارانەت لێدەکەم چونکە ئەو بازرگانەی دوێنێ شەو لەگەڵ تۆدا بوو ، ئەم بەیانییە تەماشا دەکەن گەرووی هەڵبڕاوە ! جا ئێستا دەبێ کەلوپەلەکانت بپشکنین ! » .

چوونە ژوورەوە ، ئەفسەرەکەو دوو سەربازەکە جانتای ئەکسیۆنۆڤیان کردەوەو پشکنییان . لە هیکەوە ئەفسەرەکە چەقۆیەکی لەناو جانتایەك دەرهێناو هاواری کرد : « ئەم چەقۆیە هی کێیە ؟ » .

ئەکسیۆنۆف تەماشای کردو کە ئەم چەقۆیە بەخوێنەی لەناو جانتاکە
دی زۆر ترسا .

ـ « ئەم چەقۆیە بۆ بە خوێن بووە ؟ » .

ئەکسیۆنۆف ویستی وەڵام بداتەوە بەڵام قسەی پێنەکرا . بە
زمانلەنگی یەوە گوتی : « من ـ نازانم ـ هی من نی یە ! » .

ژووری بازرگانەکە دەبینین کەرووی هەڵبڕاوە . هەبێ وەنەبێ تۆ
کوشتووتە . خانەکە لە ژوورێ کلیل درا بوو ، لە تۆ زیاتر کەس لەوێ
نەبووە . ئەوەتا چەقۆی بەخوێنیش وا لەناو جانتاکەتە . لە دەم و چاوو
هەڵس و کەوتیشتڕا دیارە . پێم بڵێ چۆنت کوشت و چەندت پارە
لێدزیوە ؟ » .

ئەکسیۆنۆف سوێندی خوارد کە ئەو نەیکوشتووە لە کاتی
چاخواردنەوە بە دواوە چاوی پێنەکەوتووە و لە هەشت هەزار ڕۆبلی
خۆی زیاتر هیچی پێ نی یە و ئەم چەقۆیەش هی ئەو نی یە . بەڵام دەنگی
نووسا بوو ، ڕەنگی هەڵبزڕکابوو ، وەك تاوانباران لە ترسان دەلەرزی .

ئەفسەرەکە فەرمانی بە سەربازەکاندا ئەکسیۆنۆفیان قۆڵبەست
کردو خستیانە ناو عارەبانەیەك . ئەکسیۆنۆف نیشانەی خاچی کێشاو
لە پرمەی گریانی دا . پارەو کەلوپەیان لێسەندو ناردیانە نزیکترین
شارو خستیانە بەندیخانە . لە شاری ڤلادیمیر پرسیاریان کرد داخۆ
ڕەوشت و هەڵس و کەوتی چۆنە . بازرگانەکان و خەڵکی شار گوتیان :
هەر چەندە ئەم کابرایە کاتی خۆی دەیخواردەوەو وەختی خۆی بە
فیڕۆ دەدا بەڵام پیاوێکی باشە .

ڕۆژی مەحکەمەی هات : تاوانباریان کرد کە بازرگانێکی ڕیازانی

کوشتووەو بیست هەزار ڕۆبلی لێدزیوە .

ژنەکەی لێی بێئومێد بوو . قەت دڵی بڕوایی نەدەدا شتێ وا ڕاست بێ . منداڵەکانی هەموو سەرکەوبنکە بوون ، یەکێکیان لەبەر مەمکان بوو . هەموو منداڵەکانی بردو چووە ئەو شارەی مێردی لێ گیرا بوو . یەکەمجار نەیانهێشت مێردی ببینێ بەڵام کە زۆر پاڕایەوە لێپرسراوەکان دڵیان نەرم بووو بردیانە لای . کە دیتی مێردەکەی بەرگی بەندیخانەی لەبەرەو کەوتو زنجیر کراوەو لەگەڵ دزو تاوانباران لە ژوورێ کراوە ، یەکسەر کەوتو لە هۆش خۆی چوو ، تا ماوەیەکی زۆر نەهاتەوە سەر خۆ . کە وەخۆ هاتەوە منداڵەکانی ڕاکێشا لای خۆی‌و لە نزیك مێردەکەی دانیشت‌و باسی ماڵەوەی بۆ کردو لێی‌پرسی داخۆ بۆچی وای بەسەر هاتووە . کابرا هەمووی بۆ گێڕایەوە . ژنەکە گوتی : « ئێستا چ بکەین ؟ » ـ «دەبێ سکاڵا ببەینە بەر قەیسەر کە لێنەگەڕێ کابرایەکی بێتاوان لەناو بچێ » .

ژنەکە گوتی : « سکاڵام پێشکەش کردووەو قبووڵ نەکراوە » .

ئەکسیۆنۆف وەڵامی نەدایەوە ، بەکزی سەری دانەواند .

ئینجا ژنەکەی گوتی : « بەلاش نەبوو لە خەودا دیم سەرت ماش‌وبرنج بووە ! لە بیرتە !! » .

پاشان دەستی بە پرچی مێردی داهێناو گوتی : « ڤانیای ئازیز ، ڕاستی لە ژنی خۆت مەشارەوە ، تۆ نەتکوشتووە ؟! »

ئەکسیۆنۆف گوتی : « دیارە هەتا تۆیش گومانم لێدەکەی » .

دەستی بە دەم وچاوی‌یەوە گرت‌و لە پرمەی گریانی دا لەو کاتەدا سەربازێك هات‌و بە ژنەکەی گوت بە خۆی‌و بەمنداڵەکانی‌یەوە بڕوا .

ئەکسیۆنۆف دوا ماڵاوایی لەو ماڵ‌و منداڵە کرد .

کە ڕۆیشتن ئەکسیۆنۆف بیری لە قسەکان کردەوەو کە بە بیری هاتەوە ژنەکەیشی لێی بە گومانە ، لە دڵی خۆی‌دا گوتی : « وا دیارە تەنیا خوا ئاگای لە ڕاستی‌یەو دەبێ هەر لەو بپاڕێینەوەو چاومان هەر لە ڕەحمی وی بێ » .

ئەکسیۆنۆف هیچ سکاڵای‌تری نەنووسی ، بە تەواوی ئومێدی بڕا ، هەر ئەوەندەی ما بوو لە خوا بپاڕێتەوە .

ئەکسیۆنۆف حوکمی درا کە بە قامچی سەربەگرێ قامچی‌کێش بکرێ‌و بنێردرێتە کانزاکان . ئەوەبوو کە قامچی کێشـ کراو برینی گرێ‌یەکان ساڕێژ بوون لەگەڵ تاوانبارەکانی‌تر ڕەوانەی سیبریا کرا .

ئەکسیۆنۆف (٢٦) ساڵ بە تاوانبارکراوی لە سیبریا مایەوە . سەری وەك بەفر سپی بوو ، ڕدێنی تەنك‌و ماش‌و برنج بوو ، گاڵتەو پێکەنینی جارانی نەما ، پشتی چەماوە ، ڕۆیشتنی لەسەرەخۆ بوو ، کەم دەدوا ، قەت پێ‌دەکەنی بەڵام زۆر نوێژی دەکرد .

ئەکسیۆنۆف لە بەندیخانە فێری پێڵاو دروست کردن بوو ، هەندێ پارەی پەیدا کردو (ژیانی پیرەمێردان) ی پێ‌کڕی . کە بەندیخانە ڕووناك بوایە دەیخوێندەوەو یەك شەموانیش لە کلێسای بەندیخانە دەرزی دەخوێندو لەبەر ئەوەی دەنگی هێشتا خۆش بوو لەگەڵ کۆرس‌دا سروودی ئایینی دەخوێندەوە .

سەبارەت بەوەی کە ئەکسیۆنۆف کابرایەکی هێمن‌و لەسەرەخۆ بوو

هەموو لێپرسراوانی بەندیخانە خۆشیان دەویستو گیراوەکانیش ڕێزیان دەگرتو (بابەگەورە)یان (پیر) یان پێدەگوت • کە بیانویستایە سکاڵای شتێ لای لێپرسراوانی بەندیخانە بکەن ئەکسیونۆڤیان دەکردە دەمڕاستو کە بەینیان تێکبچووبایە دەهاتنە لای ئەو پێکیان بێنێتەوە •

ئەکسیۆنۆف هیچ دەنگوباسی ماڵەوەی نەدەزانی ، تەنانەت نەیدەزانی داخۆ ژنو منداڵەکانی ماون یان مردوون •

ڕۆژێکیان تاقمە تاوانبارێکی نوێ هاتنە بەندیخانە • ئێوارە گیراوە کۆنەکان لە دەوری نوێکان گرد بوونەوە ، لێیان پرسین هی چ گوندو چ شارێکنو لەسەر چی گیراون • ئەکسیۆنۆڤیش بە خەمباری لە نزیك گیراوە نوێکان دانیشتبوو، گوێی ڕاگرتبوو •

یەکێ لە تاوانبارە نوێکان ، کە کابرایەکی درێژو بەتینی شەست ساڵی بوو ، ڕدێنی ماشو برنج بوو ، تازە سەرو قەڵەمی کرد بوو ، بۆ ئەوانەی دی دەگێڕایەوە کە لەسەر چی گیراوە ، دەیگوت :

« برادەرینە ! من هەر ئەوەندەم کرد بوو ئەسپم لە عارەبانە کردبووەوە بۆ ئەوەی سواری بمو زوو بگەمەوە ماڵێ • دامنا بوو پاشان بەرەڵلای بکەم • عارەبانچییەکە برادەری خۆیشم بوو کەچی منیان گرتو گوتیان : دزیوتە ••

گوتم : نەمدزیوە •

بەڵام چۆنم دزیوەو لە کوێم دزیوە ؟

نەیاندەزانی ••• کاتی خۆی تاوانێکی بەڕاستیم کرد دەبوایە ئەو حەلە بمگرنو بمهێننە ئێرە بەڵام ئەوسا نەیانزانی تاوانبارەکە منم و نەیانگرتم، کەچی ئێستا هیچم لەسەر نییە لە ختو خۆڕایی گرتوومیان

ئاخ ! بەڵام درۆم لەگەڵ کردن • پێشتریش ڕەوانەی سیبریایان کردم بەڵام زۆر نەمامەوە • »

یەکێ لێی پرسی : « تۆ خەڵکی کوێی ؟ »

ـ « خەڵکی ڤلادیمیرم • ماڵم لەوێیە • ناوم (ماکار)ەو (سمیۆنیچ) یشم پێ دەڵێن • »

ئەکسیۆنۆف سەری بەرزکردەوەو گوتی : « سمیۆنیچ ، هیچ لەبارەی خاوو خێزانی ئەکسیۆنۆفی بازرگانی ڤلادیمیر نازانی ؟ ئەرێ ماون ؟ »

ـ « هەڵبەتە دەیانناسم • دەوڵەمەندن • بەڵام باوکیان لە سیبریایە • دیارە وەکو خۆمان تاوانبارە • ئەدی تۆ ، بابەگەورە ، تۆ چۆن کەوتیتە ئێرە ؟ »

ئەکسیۆنۆف پێی خۆش نەبوو بەدبەختی خۆی بگێڕێتەوە ، تەنیا هەناسەیەکی هەڵکێشاو گوتی : « ئەوا بیست و شەش ساڵە لەسەر تاوانەکانم بەندم • »

ماکار سمیۆنیچ پرسی : تاوانەکە چ بوو ؟

ئەکسیۆنۆف هەر ئەوەندەی گوت : « بەڵێ بەڵێ ، دیارە هەقەمست بوویم • » هیچی‌ترت نەگوت بەڵام هاوڕێکانی بۆ گیراوەنوێکانیان گێڕایەوە کە ئەکسیۆنۆف بۆچی هێنراوەتە سیبریاو چۆن یەکێ چووە بازرگانێکی کوشتووەو چەقۆبەخوێنەکەی لە ناو کەلوپەلی ئەکسیۆنۆف داناوەو بە غەدر ئەکسیۆنۆفیان حوکم کردووە •

کە ماکار سمیۆنیچ ئەمەی بیست ، تەماشایەکی ئەکسیۆنۆفی کرد،

شەبی لە چۆکی خۆیداو گوتی :« بەخوا سەیرە ! سەیر هەر وا دەبێ ! ئەدی بۆ وا پیر بووی ، بابە گەورە ؟ ! •

خەڵکەکە لێیانپرسی بۆ وا سەرسام بووەو پێشتر ئەکسیۆنۆڤی لە کوێ دیوە ؟ بەڵام ماکار سمیۆنیچ وەڵامی نەدانەوە • هەر ئەوەندە بوو گوتی : « براینە ، سەیرە کە لێرە تووشی یەك بووین ! »

لەم قسانە ئەکسیۆنۆڤ گومانی پەیدا کرد کە ئەم کابرایە دەزانێ کێ بازرگانەکەی کوشتووە ، بۆیە گوتی : سمیونیچ ، لەوانەیە ئەم مەسەلەیەت بیستبێ ، یان ڕەنگە پێشتر منت دیبێ ؟ »

– « چۆن نایبیسم • دونیا پڕ بووە • بەڵام ئیشەکە لە مێژەو لە بیرم کردووە نازانم چۆنم بیستووە • »

ئەکسیۆنۆڤ پرسی : «ڕەنگە بیستبێت کێ بازرگانەکەی کوشتووە!!»

ماکار سمیونیچ پێکەنیو وەڵامی دایەوە : « لەوانەیە ئەو کەسە کوشتبێ کە چەقۆیان لەناو جانتای دۆزییەوە • خۆ ئەگەر یەکێکی تر چەقۆکەی لەوێ دانا بێ ئەوا وەکو پەندەکە دەڵێ – دز تا نەگیرێ بە دز ناناندرێ – تۆ جانتاکەت بەسەر سەرەوە بوو ، کێ دەتوانێ چەقۆی لەناو دابنێ ؟ بەئاگا دەهاتی ! » •

ئەکسیۆنۆڤ کە ئەم قسانەی بیست لێی مسۆگەربوو ئەم کابرایە ئەوەیە کە بازرگانەکەی کوشتووە • هەستا ڕۆیشت •

ئەکسیۆنۆڤ ئەو شەوە خەوی نەچووە چاوان ! زۆر پەستو غەمگین بوو ، مێشکی پڕ خەیاڵات بوو • وێنەی ژنەکەی هاتەوە مێشك ئەو حەلەی ماڵاوایی لێکردو ویستی بچێتە پێشانگا ؛ دەتگوت وا لەبەر

چاوی ڕاوەستاوە • ڕوخساری ، دەمو چاوی ، تەنانەت گوێی لە قسەو پێکەنینی بوو • ئینجا منداڵەکانی هاتەوە بەرچاو ، هەموو بچووك بوون ، یەکێ پەڕۆیەکی لێ پێچرابوو ، یەکێ لە باوەشی دایکی بوو • ئینجا خۆی هاتەوە یاد ، دەوری گەنجیو گاڵتەوگەپو ڕابواردن •.ئەوەی هاتەوە یاد چۆن لە بالکۆنی دانیشتبوو گیتاری لێدەدا کە هاتن گرتیسان چۆن ئەشکەنجەیان دا ، لە مێشکی خۆیدا ئەو شوێنەی هاتەوە بەرچاو کە لێی قامچی کێش کرا ، ئەو زەلامەی دارکاری کرد ، خەڵکەکەی دەوروبەری ، کۆتو زنجیرەکان ، تاوانبارەکان ، ژیانـی هـەر بیستو شەشساڵی ناو بەندیخانە ، تەمەنی بەفیرۆ چووی ••• هەمووی هاتەوە بەرچاو • لەگەڵ ئەو هەموو بیرەوەرییە وا بێئومێد بوو خەریك بوو لە داخان خۆی بکوژێ • ئەکسیۆنۆف لە دڵی خۆیدا گوتی : « ئەمەش هەمووی لەبن سەری ئەو خوێڕییەیە ! » ئەوەندە لە ماکار سمیۆنیـچ تووڕە بوو ، بەوی با ئەگەر سەری خۆیشی دابنێ تۆڵەی لێبکاتەوە • ئەم شەوە تا بەیانی ئۆقرەی نەبوو بەڵام هەر نوێـژی دەکـرد • کە ڕۆژ بووەوە لە ماکار سمیۆنیچ نزیك نەکەوتەوە بگرە هەر تەماشایشی نەکرد •

دوو حەفتە بەم جۆرە تێپەڕی • ئەکسیۆنۆف شەو خەوی نەبوو • ئەوەندە کڵۆڵو چارەڕەش بوو نەیدەزانی چ بکات ؟

شەوێکیان لەناو بەندیخانە دەسووڕایەوە بینی خۆڵ لەبن قەلوندەیەکی نووستنی گیراوان دەهاتە دەرێ • ڕاوەستا بزانێ چییە • لەناکاو ماکار سمیۆنیچ لە ژێـر قەلونـدەکە هاتـە دەرێو بـە ڕووگرژی سـەیری ئەکسیۆنۆفی کرد • ئەکسیۆنۆف ویستی بڕواو تەماشای نەکا بەڵام ماکار دەستی گرتو پێی گوت : کونێکم لەم بن دیوارە لێداوە ، هەموو جارێ خۆڵەکە لە پێڵاوەکانم دەکەمو کە بە ڕۆژ دەمانبەنە ئیش لە ڕێگا خۆڵەکە

دەڕێژم ، جا پیرەمێرد ، وەرە دەنگ مەکە تۆش دەرباز دەبی ، خـــۆ ئەگەر نهێنیم ئاشکرا بکەی ئەوا تا دەمرم دارکاریم دەکەن بەڵام پێشتر دەبێ من تۆ بکوژم ! » •

ئەکسیونۆف کە تەماشای دوژمنەکەی کرد لە ڕقان لەرزی گــــرت ، دەستی ڕاپسکان‌و گوتی : « من نامەوێ ڕابکەم ، تۆش چ پێویست ناکا بمکوژی چونکە لەمێژە مـنت کوشـتوە ! لەبـارەی ئاشـکرا کردنـی نهێنیەکەشت – ڕەنگە بیکەم‌و ڕەنگە نەیکەم – ئەوە هــەر خــوا خۆی دەیزانێ ! » •

ڕۆژی پاشی کە گیراوەکانیان بردە دەرەوە بۆ ئیش سەربازێـــك هەستی کرد یەکێ لە گیراوەکان خۆڵی لە بەتاڵ کردووە •

بەندیخانەیان پشکنی‌و نۆینەکەیان دۆزی‌یەوە دادپەروەر هەمـــوو گیراوەکانی خستە بەر پرسـیارو وەڵام بەڵـکو بـزانێ کێ نۆینەکەی لێداوە • هەموو نکوولی‌یان لێ کرد • ئەوانەی دەیانزانی نەیاندەویست ئاشکرای بکەن ئەوە ئیشی ماکارە چونکە دەیانزانی ئەگەر ئاشکرا بێ تا دەیکوژن قامچـی کێشی دەکـەن • ئەنجام دادپـەروەر رووی کـردە ئەکسێونۆف ؛ چونکە دەیزانی کابرایەکی سەرڕاستە ، پێی گوت :

« پیرەمێرد ، تۆ پیاوێـکی ڕاستگۆی ، توخودا کـێ ئـەم نۆینەی لێداوە – » •

ماکار سمیونیچ ڕاوەستابوو ، وەکو هەر هـیچ نەبووبـێ ، تەماشای دادپەروەری دەکـردو لـە بنەوەش سەرنجـی لـە ئەکسێونۆف دەدا • ئەکسێونۆف دەست‌و لێوی لەرزین ، ماوەیەك هیچ قسەی پێ نەکرا ، بیری کردەوە : « ئەمە بوو ماڵی منی کاوڵ کرد ، بۆچی نهێنی داپۆشم ! بـا

تۆڵەی ئازارو ئەشکەنجەی منی لێ بێنەوە • بەڵام ئەگەر بیڵێم لەوانەیە لە ژێر داردا بیکوژن • دوور نی‌یە منیش بە هەلە لێی کەوتبمە گومان • بێجگە لەمەش ئەگەر ئەم نهێنی‌یە ئاشکرا بکەم چیم پێ دەبڕێ ؟! »

دادپەروەر لێی دووبارە کردەوە : « دەی ، پیرەمێرد ، بە ڕاستی پێم بڵێ کێ ئەم بن دیوارەی هەڵدڕیوە ؟ »

ئەکسێونۆف تەماشایەکی سمێونیچی کردو گوتی : « جەناب نایڵێم ، خوا حەز ناکا بیڵێم ! ئەوا لەبەر دەستی تۆ دام چیم لێدەکەی لێم‌بکە!» •

هەر چەندە دادپەروەر خۆی هێناو برد ئەکسێونۆف هیچی نەگوت ، ئیدی وازیان لە مەسەلەکە هێنا •

بۆ شەو کە ئەکسێونۆف لەناو نوێن پاڵی دابووەوەو خەریك بوو خەوی لێبکەوێ یەکێ بە هێواشی هاتو لەسەر جێی دانیشت • کە تەماشای کرد ناسی ماکارە •

ئەکسێونۆف گوتی : « چیترت لە من دەوێ ؟ بۆ هاتووی ؟ » •

ماکار سمێۆنیچ بێ دەنگ بوو • ئەکسێونۆف هەستایەوەو گوتی : « چیت دەوێ ؟ بڕۆ بەولاوە ، نەوەك هەر ئێستا نۆبەتدارەکانت بەسەر وەردەکەم » •

ماکار سمێۆنیچ خۆی دەسەر ئەکسێونۆف داهێناو بە چرپەوە گوتی : « ئیڤان دیمیتریچ ، بمبوورە ! »

ئەکسێونۆف پرسی : « لە چیت ببوورم ؟ » •

– « من بووم کاتی خۆی بازرگانەکەم کوشت، چەقۆکەم خستە ناو جانتای تۆ • بە تەما بووم تۆش بکوژم بەڵام لە دەرەوە دەنگەدەنگێکم هاتە

بەر گوێ یەکسەر چەقۆکەم خستە ناو جانتای تۆو لە پەنجەرەوە بۆی دەرچووم ! »

ئەکسێونۆف بێدەنگ بوو ، نەیزانی بڵێ چی • ماکار سمیۆنیچ چۆکی داداوە سەر زەوی و گوتی : « ئیڤان دیمیتریچ ، بمبوورە ، بۆ خاتری خوا بمبوورە ، دانی پێدا دەنێم کە من بازرگانەکەم کوشتووە ، بەردەبی دەچیتەوە ناو ماڵ و منداڵی خۆت •

ئەکسێونۆف گوتی : « بە قسە ئاسانە ، بەڵام ئەوە بیست و شەش ساڵە من لەسەر تاوانی تۆ ئازارو جەزرەبە دەدرێم • تازە بچمەوە کوێ ؟ ژنم مردووە ، منداڵم لە بیریان کردووم ، چ جێیم نی‌یە بچمێ ••• » •

ماکار سمێونیچ هەڵنەستایەوە • سەری لە زەوی داو هاواری کرد : « ئیڤان دیمیتریچ ، بمبوورە ، کە قامچیێ کێشیان دەکردم ئازارەکەی زۆر لەو ئازارە سووکتر بوو کە تەماشای تۆ دەکەم ••• بەزەییت پێمدا بێتەوە ، بۆ خاتری مەسیح بمبوورە ، زۆر کڵۆڵ و چارەڕەشم ••• » کەوتە فینگە فینگ •

کە ئەکسێونۆف دیتی فینگە فینگ دەکا ئەویش گریاو گوتی : « خوا لێت خۆش دەبێ ، بۆی هەیە من سەد هێندەی تۆ خراپ بم • » لەگەڵ ئەم قسانەدا دڵی ڕوناك بووەوەو ئارەزووی ماڵەوەی نەما • هیچ ئارەزووی ئەوەی نەما کە لە بەندیخانە دەربچێ • چاوەڕێی مەرگی خۆی بوو •

سەرباری قسەکانی ئەکسێونۆف ، ماکار سمێۆنیچ چوو دانی بە تاوانەکانی‌دا نا • بەڵام ئەکسێونۆف تا فەرمانی بەرەڵاکرانی بۆ دەرچوو ، گیانی بە خاك سپارد •

بولبولو گوڵەباخ (١)

نووسینی : ئۆسکار وایلد

وەرگێڕانی : کەریم قادر دەشتەکی

قوتابی‌یە گەنجەکە هـاواری کـرد : « نازدار دەڵێ ، گوڵێـکی سوورم بۆ بێنی سەمات لەگەڵ دەکەم بەڵام سەراپای باخچەکەم گوڵێکی سووری تێـدا نی‌یە ! » •

بولبولێك لەسەر داربەڕوویەکی سەوز ، لەناو هێلانەی خۆی گوێی لە قسەکان بوو ، لەناو پەلکەچرووەکانەوە تەماشای کردو سەری سوڕما •

قوتابی‌یەکە ، کە چاوە جوانەکانی پڕ فرمێسك بوون ، هاواری کرد : « سەراپای باخچەکەم گوڵێکی سووری تێدا نی‌یە ، ئـاخ ، بەختەوەری بە شتی چەند بچووکەوە بەندە • هەرچی زانا تێگەیشتوو نووسیویانە من خوێندوومەتەوە ، شارەزای هەموو کەلێن و قوژبنێـکی فەلسەفەم ، کەچی لەبەر ئەوەی گوڵێکی سوورم دەست ناکەوێ ژیانـم لێ تێكچووە ! » •

---

(١)

The Works of Oscar Wild : Forme and London. 1977 P.P. 566-9.

بولبولەکە گوتی : « ئەدی ئەمەیە دڵداری ڕاستەقینە ! ئەگەرچی تا ئێستا نەمناسیوە بەڵام شەو دوای شەو گۆرانیم بۆ چڕیوە ، شەو دوای شەو چیرۆکی ئەوم بۆ ئەستێران گێڕاوەتەوە ، کەچی وا تازە دەیبینم • پرچی وەکو داسی ڕەشگوڵ وایە و لێوی وەکو گوڵی ئاواتی سوورە • بەڵام لەبەر خەمو ئازار دەمو چاوی وەك زەعفەران زەرد هەڵگەڕاوەو خەفەت مۆری خۆی بەسەر برۆیەوە ناوە » •

قوتابی یە گەنجەکە منگاندی : « سبەی شەو ، شازادە ئاهەنگێکی سەماو هەڵپەڕکێ ساز دەدا • دڵخوازەکەشم دەچێ • ئەگەر گوڵێکی سوورم دەست بکەوێ بۆی ببەم تا بەیانی سەمام لەگەڵ دەکا • ئەگەر گوڵێکی سووری بۆ ببەم دەتوانم من بیگرمە باوەش و ئەویش دەست باوێتە سەر شانمو توند توند یەکدی بگرین • بەڵام ئاخ ! باخچەکەم هیچ گوڵی سووری تێدا نی یە • جا دەبێ بە تەنێ دابنیشمو ئەویش دێو بە تەنیشتمدا دەڕواو هەر ئاوڕیشم لێ ناداتەوە • دڵم لەتوپەت دەکا »•

بولبولەکە گوتی : « بەڕاستی ئەمەیە دڵداری ڕاستەقینە • ئەوەی من بە گۆرانی دەیڵێم ئەو لەباری دەناڵێنێ • ئەوەی من خۆشی لێوەردەگرم ئەو ئازاری پێوە دەکێشێ • بەڕاستی دڵداری شتێکی سەیرە • زۆر لە زمڕووت بەنرخترە ، زۆر لە (ئۆپەل) دەگمەنترە ، بە گەوهەرو شەوچرا نایەتە کڕین ، لە بازاڕ چنگ ناکەوێ • بازرگان پێیان ناکڕێ لەگەڵ زێڕیش ناخرێتە بەر تەرازوو » •

قوتابی یە گەنجەکە گوتی : « سازندەکان لە شوێنی خۆیان دادەنیشن و ئامێرەکانیان لێدەدەن و خۆشەویستەکەم لەگەڵ ئاوازی گیتارو کەمان سەما دەکاو هەر ئەوەتەی پێی بە زەوی دەکەوێ •

ماقوولەکانیش بە بەرگی فش‌وخۆڵ دەوری دەدەن • بەڵام سەما لەگەڵ من ناکا ، ئاخر هیچ گوڵی سوورم نی‌یە بیدەمێ !! » وای گوت‌و خۆی بەناو گیا داداو دەستی بە دەم‌و چاوی‌یەوە گرت‌و لە پرمەی گریانی‌دا •

مارمیلۆقێکی بچووکی سەوزی کلک‌قیت بە لاوە تێپەڕی‌و پرسی :
« ئەرێ بۆ دەگری » •

پەپوولەیەك کە بە دوای تیشکی ڕۆژەوە عەوداڵ بوو ، گوتی :
« بەڕاست ! ئەوە بۆ ؟ » •

گوڵبەهارێك بە دەنگێکی نەرم‌و ناسك چرپاندی : « بەڕاست ، ئەوە بۆ ؟ » •

بولبوکە گوتی : « ئەوە بۆ گوڵێکی سوور دەگری !»

هەموو هاواریان کرد : « بۆ گوڵێکی سوور ؟ ئای چەند گەمژەیە!!»
مارمیلۆقە قەشمەرجاوەکە بەبێ‌باکی لە تریقەی پێکەنینی‌دا •

بەڵام بولبوکە لە نهێنی خەم‌و خەفەتی قوتابی‌یەکە گەیشت‌و بەبێ دەنگی لەسەر داربەڕووەکە هەڵکوڕماو بیری لە مەتەلی خۆشەویستی کردەوە •

کت‌وپڕ باڵە قاوەیی‌یەکانی لێك کردەوەو فڕی کەوتە ئاسمانەوە •
وەکو خەیاڵ بەناو بێستاندا تێپەڕی‌و وەکو خەیاڵ بەناو باخچەدا ڕۆیشت •

بنەگوڵەباخێکی جوان لە ناوەندی مێرگێك ڕوا بوو • بولبولەکە فڕی چووە لای‌و لەسەر چلێکی هەڵنیشت‌و هاواری کرد : «گوڵێکی سوورم بدەرێ خۆشترین گۆرانیت بۆ دەڵێم ! » •

بنەگوڵەکە سەری باداو وەڵامی دایەوە « گوڵی من سپین • وەکو کەفی دەریا سپین و لە بەفری سەرتۆپکەشاخان سپی‌ترن • بەلام برۆ لای برام وا لە دەوری سەعاتە خۆرە کۆنەکەدا ڕواوە ، لەوانەیە ئەو پێویستیت جێ‌بەجێ بکا » •

بولبولەکە فڕی‌یە لای ئەو بنەگوڵەی لە دەوری سەعاتەخۆرەکە ڕوا بووو هاواری کرد : گوڵێکی سوورم بدەرێ خۆشترین گۆرانیت بۆ دەڵێم •

بنەگوڵەکە سەری باداو وەڵامی دایەوە : « گوڵی من زەردن • وەکو پرچی ئەو حوری‌یە بەحری‌یە زەردن کە لەسەر تەختی کەهرەمان دانیشتبێ • لەو نیرگزانە زەردترن کە پێش ئەوەی باخەوان بە خۆو بە داسەوە بگاتە سەریان ، دەپشکوون و گوڵ دەردەکەن ، بەڵام برۆ لای برام کە لەژێر پەنجەرەی قوتابی‌یەکەدا ڕواوە • بۆی هەیە ئەو پێویستیت جێ‌بەجێ بکا ! » •

بولبولەکە فڕی‌یە لای ئەو بنەگوڵەی لە بن پەنجەرەی قوتابی‌یەکە ڕوابووو هاواری کرد : ! گوڵێکی سوورم بدەرێ خۆشترین گۆرانیت بۆ دەڵێم ! » •

بنەگوڵەکە سەری باداو وەڵامی دایەوە : « وایە گوڵی من سوورن • وەکو پێی کۆتر سوورن و لەو مەرجانانە سوورترن کە لە گێژەنی دەریادا شەپۆل دەخۆنەوە بەڵام سەرمای زستان دەمارەکانی سڕ کردووم و خووس چرۆکانی پڕوکاندووم و زریان چلەکانی تێك‌شکاندووم و ئەم ساڵ هیچ گوڵم نابێ ! » •

بولبولەکە هاواری کرد : « یەك گوڵی سوورم دەوێ ، تەنیا یەك گوڵی سوور ! هیچ ڕێی تێناچێ ؟! » •

بنەگوڵەکە وەڵامی دایەوە : ! با ، ڕێیەك هەیـە بەڵام ئەوەنـدە ترسناکە ناوێرم پێت بڵێم » •

بولبولەکە گوتی : « پێم بڵێ ، ئەمن ترسم لەکن نی‌یە » •

بنەگوڵەکە گوتی : « ئەگەر گوڵی سوورت دەوێ دەبێ لەبەر تریفەی مانگەشەو بە سازو ئاواز دروستی بکەی‌و بە خوێنی دڵی خـۆت ڕەنـگی بکەی ! دەبێ سنگت بە دڕکێکەوە بنێی‌و گۆرانیم بۆ بڵێی • دەبێ بـە درێژایی شەو گۆرانیم بۆ بڵێی‌و دڕکەکە دڵت ببڕێ‌و خوێنت بڕژێتـە ناو دەمارەکانم‌و ببێ بە هی من » •

بولبولەکە گوتی : ! مردن لە پێناوی گوڵێکی سوور زۆر گرانـەو ژیان زۆر خۆشەویستە • خۆشە لەناو دارستانی سەوز هەڵبنیشی‌و تەماشای ڕۆژ بکەی بە سواری گالیسـکەی زێڕو مانگ بە سـواری گالیسـکەی مـرواری • بۆنـی گیـوژەکیـویلکـە خۆشـەو گوڵەمێلاقـەی دۆڵ‌و گوڵەخەزێمەی پشکووتووی قەدگردانیشـں جوانن • لەگەڵ ئەمەشـدا خۆشەویستی لە ژیان گرنگترە • ئێ ئاخـر دڵی باڵنـدەیەك لە چاو دڵی بنیادەمێك چی‌یە ؟ ! » •

ئینجا بولبولەکە باڵە قاوەیی‌یـەکانی لێك کردەوەو فـڕی‌و کەوتـە ئاسمان • وەکو خەیاڵ بەسەر باخچەدا ڕۆیشت‌و وەکـو خەیاڵ بەنـاو بێستاندا تێپەڕی تەماشای کرد ، قوتابی‌یە گەنجەکە لە کوێ بوو هەر لە جێی جاران لەناو گیاو گوڵەکە پاڵی دابووەوە ، چاوی پڕفرمێسك بوو •

بولبەلەکە هاواری کرد : « خەنی بە ، خەنی بە ! گوڵی سوورت بۆ دەبێ • لەبەر تریفەی مانگەشەو بە سازو ئاواز دروستی دەکەم‌و بـە خوێنی دڵی خۆم ڕەنگی دەکەم بەرامبەر بەمەش هەر هێندەم لە تۆ دەوێ

کە ببی بە دڵدارێکی ڕاستەقینە ؟ چونکە هەرچەندە فەلسەفە زیری‌یە بەڵام دڵداری لەویش ژیرترە • هەرچەند (خاوەن دەسەڵات) گەورەیە بەڵام دڵداری لەویش گەورەترە • باڵی وەکو هاڵاوو لەشی وەکو بڵێسە وایە لیوی وەکو هەنگوێنەو هەناسەی وەکو بخوورە •

قوتابی‌یەکە لەناو گیاوە تەماشای هەورازی کردو گوێی بۆ شل کرد بەڵام نەیزانی ئەم بولبولە دەڵێ چی چونکە ئەو تەنیا ئەو شتانەی دەزانی کە لەناو کتێبان نووسراون ، کەچی داربەڕووەکە تێی‌گەیشتو غەمبار بوو چونکە ئەم بولبولەی زۆر خۆش دەویست کە هێلانەی لەناو لك‌وپۆپەکانی هەڵنا بوو •

داربەڕووەکە چرپاندی : « دوا گۆرانیتم بۆ بڵێ کە تۆ بڕۆی بەتەنێ پەست‌و غەمگین دەبم ! » •

بولبولەکە گۆرانی بۆ داربەڕووەکە گوت‌و دەنگی وەکو بلقەبلقی ئاوی ناو گومگومە وابوو • کە گۆرانی‌یەکەی تەواو کرد قوتابی‌یەکە هەستایەوەو قەڵەمێکی ڕەش‌و دەفتەرێکی لە گیرفانی چاکەتی دەرهێناو بەناو بیستانەکەدا ڕۆیشت‌و لە دڵی خۆی‌دا دەیگوت : ! نکوولی لێ‌ناکرێ کچە ئەدگارێکی جوانی هەیە بەڵام ئاخو هەست‌و سۆزیشی وایە ! بە داخەوە وا نی‌یە ڕاستی وەکو زوربەی هونەرمەندان هەر ئەدگاری هەیەو هیچ دڵسۆزی نی‌یە • خۆی لە پێناوی خەڵك بەخت ناکا • تەنیا بیر لە ئاوازو مۆسیقا دەکاتەوە • هەموو کەس دەزانی هونەرمەند خۆپەرستن • لەگەڵ ئەوەش‌دا دانی پێ‌دادەنێم دەنگی خۆش خۆشە • داخەکەم ئەمانە چاکەیان لێ ڕەچاو ناکرێ‌و قەت کردەوەی باش نانوێنن ! » •

ئیدی چووەوە ژووری خۆی‌و لەسەر دۆشەکە پووشە بچووکەکەی

لێی ڕاکشاو کەوتە دالغەی خۆشەویستەکەی و پاش نەختێ خەوی لێ کەوت •

کە مانگ لە ئاسمان درەوشایەوە بولبولەکە فڕی یە لای بنەگوڵەکەو سنگی لە دڕکێك چەقاند • چڕی • مانگی بلوورینی ساردیش داهاتەوەو گوێی بۆ شل کرد • بە درێژایی شەو هەر گۆرانی چڕی و دڕکەکەش تا دەهات زیاتر لە سنگی دەچووە خواری و خوێنی لە دەمارەکان دەڕۆیشت •

یەکەم جار گۆرانی پەیدا بوونی خۆشەویستی ناو دڵی کوڕو کچی گوت و لە ترۆپکی بنەگوڵەکە گوڵەباخێکی قەشەنگ پشکووت • کە بولبولەکە گۆرانی لە دوای گۆرانی دەچڕی گوڵەکە پەلك دەگەشایەوە • یەکەمجار وەکو تەمی سەر ڕووبار کاڵ بوو ، وەکو دامێنی بەیانی زەرد بوو ، وەکو وێنەی ناو گۆماوی گوڵەباخ وا بوو •

بنەگوڵەکە هاواری کردە بولبولەکە بۆ ئەوەی باشتر سنگی لە دڕکەکە بچەقێنێ : « بولبولی بچکۆلە ، باشتر دایگرە ، نەوەك ڕۆژ دادێ و گوڵەکە تەواو نابێ ! » •

بولبولەکە باشتر سنگی لە دڕکەکە توند کردو دەنگی گۆرانی ی بەرزتر بووەوە چونکە گۆرانی بە پەیدابوونی سۆزی ناو گیانی کوڕو کچ هەڵدەگوت • پەمباتی یەکی وەکو گوڵەمێخەك بەسەر پەلکەکانی گوڵەکە داهات • وەکو پەمباتی ڕوخساری زاوا وا بوو ئەو کاتە کە بووکێ ماچ دەکا • دڕکەکە هێشتا نەگەیشتبووە ناو دڵی بۆیە ناوجەرگەی گوڵەکەش هەر سپی بوو • دڵی گوڵەکە تەنیا بە خوێنی دڵی بولبولی بچکۆلە ، توندتر دایگرە ، نەوەك ڕۆژ دادێ و گوڵەکە تەواو نابێ » •

بولبولەکە باشتر سنگی لە دڕکەکە چەقاندو دڕکەکە گەیشتە دڵیو قرچەی ئازارێکی سەختی بە لەش داهات • تا دەهات دڵی زیاتر ژانی دەکردو چریکەی بەرزتر دەبووەوە • گورانـی ئـەوُ خۆشەویستی‌یەی گوت کە بە مردن دەگاتە پۆپەو ئەو خۆشەویستی‌یەی کە لەناو گۆڕیش نامـرێ •

گوڵە سـوورەکە وەکـو ئاسمانـی ڕۆژهەڵات سـوور هەڵـگەڕا • پەلکەکانی دەرەوەی سوور بوون‌و دڵیشی وەکو یاقووت سوور بوو ، بەڵام بولبولەکە دەنگی کز بوو ، کەوتە باڵەفرێو پەردەیەکی تەنـکی کەوتە سەرچاو • گۆرانی‌یەکەی کز بووەوە کزبووەوە تا هەستی کرد شتێك گەرووی دەگرێ لەو کاتەدا دوا ئاوازی تێ‌هەڵکردو چریکاندی کە گوڵەکە گوێی لەو ئاوازە بوو ئەوەندە مەست بـوو لـە مەستی‌یان لەرزی گرت‌و پەلکەکانی بۆ کزەبای ساردی بەیان کردەوە •

زایەلە ، دەنگی بـۆ ئەشـکەوتی ئەرخەوانـی نـاو گردان بردو شوانەکانی لە خەو هوشیار کردەوە ، کەوتـە نـاو قامیشی دەو چۆمان‌و ئەوانیش باسەکەیان بە دەریا گەیاند •

بنەگوڵەکە هاواری کرد : « تەماشا ، تەماشا ، وا گوڵەکە تەواو بوو » • بەڵام بولبولەکە وەڵامی نەدایەوە چونکە قنیاتی لەبەر بڕا بوو ، دڕکی لە دڵ چەقی بووو لە ناو گیا کەوتبوو •

نیوەڕۆ قوتابی‌یەکە پەنجەرەی کردەوەو تەماشای دەرەوەی کردو هاواری لێ‌هەستا : « ئۆی ! لەو بەختە چاکە ، ئەوەتانێ گوڵێکی سـوورە لەوەتی هەم گوڵی وا سوورم نەدیوە • ئەوەنـدە جوانـە هەڵبەت نـاوێکی لاتینی زۆر درێژی هەیە • » داهاتەوەو گوڵەکەی قرتاند •

شەپقەی لەسەر ناو دەستی دا گوڵەکەو هەرڕای کرد بۆ ماڵی مامۆستا • کچی مامۆستا لەبەر دەرگا ڕاوەستا بوو • ئارمووشی شینی لە خولخولە دەئاڵاندو گوجیلە سەگەکەش لە تەنیشتی وەرکەوتبوو •

قوتابی‌یەکە هاواری کرد : « گوتت ئەگەر گوڵێکی سوورم بۆ بێنی سەمات لەگەڵ دەکەم • ئەوەتا ئەم گوڵەم بۆ هێنای • لە هەموو گوڵێکی دونیا سوورترە • ئەم شەو لەسەر دڵی خۆتی بدەو کە پێکەوە سەمامان کرد بۆت باس دەکا تۆم چەند خۆش دەوێ ! »

بەڵام کچەکە بەڕووگرژی وەڵامی دایەوە : بە داخەوە ئەم گوڵە لە کراسەکەم نایە • بێجگە لەمەش برازای خەزنەدار هەندێ مرواری ڕاستەقینەی بۆ ناردووم • هەموو کەس دەزانێ مرواری زۆر لە گوڵ بەنرخترە ! »

قوتابی‌یەکە بە تووڕەیی گوتی : « بە شەرەفم تۆ زۆر بێ‌ئەمەکی!» وای گوت و گوڵەکەی فڕێ دایە سەر جادە • گوڵەکە کەوتە ناو قوڕاوو عارەبانەیەك بەسەری کەوت •

کچەکە گوتی : بێ ئەمەك ! من چیم بە تۆ گوت ؟ دیارە زۆر زۆر ساویلکەی ها ! بێجگە لەمەش پێم ناڵێی تۆ کێی ؟ قوتابی‌یەکیت و بەس • بزانە قەت وەکو برازای خەزنەدار قەیتانی قۆندرەت زیوە ؟!»
لەسەر کورسی‌یەکەی هەستاو چووەوە ژوورێ •

قوتابی‌یەکە ڕۆیشت و لەبەر خۆیەوە گوتی : « خۆشەویستی شتێکی زۆر پووچە • نیو هێندەی لۆجیك سوودی نی‌یە ، هیچ شتی پێ‌ناسەلمێ ، باسی شتی وا دەکا کە نایەتە دی • خۆشەویستی کاری کردەنی (عملی)

نی‌یەو لەم سەردەمەش‌دا کاری کردەنی هەموو شتێکە • دەگەڕێمەوە سەر فەلسەفەو میتافیزیك دەخوێنم !•» •

جا قوتابی‌یەکە گەڕایەوە ژووری خۆی‌و کتێبێکی زلی تۆزلێ‌نیشتووی دەرهێناو کەوتە سەر خوێندنەوە •

ئاواتە مەزنەکان (١)

ڕۆمانی : چارلز دیکنز
کورتکردنەوەی : تی دەبلیو سمێت
وەرگێڕانی : حیکمەت

(هاڤیشتام) مەیفرۆشێکی دەوڵەمەند بوو • ماڵی لە (سایتس هاوز) لە شارێکی نزیك کەناری خوارووی ڕێژ گاوی ڕوباری (تایمز) بوو •

هاڤیشتام لە ژنی یەکەم کچێكو لە ژنی دووەم کوڕێکی هەبوو ناوی (ئارسەر) بوو • ئارسەر منداڵێکی دەستبڵاو بووو بەخیلی بە زرخوشکی دەبرد چونکە باوکی میراتێکی لە میراتی ئەم زیاتری بۆ بەجێ هێشتبوو • ئارسەر چوو دەستی لەگەڵ (کۆمپایسن) ناوێك تێکەڵ کرد کە پیلانگێڕێکی شارەزاو بە سەرو سیما بوو • (کۆمپایسن) بە جۆرێ دڵی لە (مس هاڤیشتام) سەند بوو کە مس هاڤیشتام تا قسەی ئەو هەبوایە بە قسەی خزمی خۆی نەدەکرد • (کۆمپایسن) ئەمەی بە هەڵزانیو مس هاڤیشتامی هەڵخەڵەتاند کە بە نرخێکی باش بەشەکەی ئارسەر لە مەیخانە بکڕێ •

(١)

T. W. Simth : Brodies, Notes on Charles Dickens.
((Great Expectation)). London, 1976.

(ماسیۆ بۆکێت)ی ئامۆزای مس هاڤیشتام بەم فێڵەی زانیو کچەی هوشیارکردەوەو ئەو بەیانی‌یەی مس هاڤیشتامو کومپایسن بەتەما بوون زەماوەند بکەن ، پرۆژەکەی بە نامەیەك لێ پووچ کردنەوە بەڵام ئـەم دوو ناکەس بەچەیە (مس هاڤیشتامو کۆمپایسن) لەوە زیاتریان پێ‌نەما کە ڕوو لە ژیانی تاوانباری بکەن .

ئارسەر بە دەم وورینەوە مردو وای هاتە بەرچاو کە زڕخوشکی کفنی بەسەردا هەڵکێشاوە . لەولاوەش کومپایسن بیری بۆ (ئابێـل ماگویچ) چوو بەڵکو بشێ یارمەتی بدات . ماگویچ بە گەنجی زۆر جار کەوتبووە بەندیخانە . منداڵێکی لە ئافرەتێکی قەرەج هەبوو ژنەکـــە ناوی (مۆلی) بوو . مۆلی بە کوشـتنی ئافرەتێك تاوانبـار کرا بوو کــە حەسوودی پێ‌برد بوو . ئەم مەسەلەیەش مەسەلەیەکی زۆر گرینگی (جاگەر)ی پارێزەر بوو کە توانی مۆلێ تەبریە بکا . لە کاتی مەحکەمەدا (ماگویچ) خۆی شاردەوە . کۆمپایسن بەمەی زانـیو ئەمـەی کـردە بەهانە . کومپایسنو ماگویچ هەردووکیان لەسەر دزی گیرا بوون بەڵام پارێزەری کۆمپایسن زوربەی تاوانەکەی خستبووە ئەستۆی ماگویـچو بەمەوەش ماگویچو کۆمپایسن لە گرتووخانەی (هەلك)ی سەر تایمز هەڵاتن ،ماگویچ خولیای تۆڵە سەندنـەوەی کەوتە سـەرو بـیری لەوە کردەوە کە لە باکووری ئەو شارەی مس هاڤیشتامی تێدا دەژیا کۆمپایسن لەناو ببا . ئەوەبوو دەستیان کرد بە ڕیشی یەکترو دووبارە کەوتنەوە دەســت پۆلیسو گیران . ئەمجارەیـان ماگویـچ حوکمی هەتاهەتایەی بەسەردا دراو ناردیانە ئوستراليا .

ماگویچ ئەو ماوە کەمەی کە ئازاد بـوو لە گۆڕستانی گوندێـکی دەم زۆنکاوەکان منداڵێکی دی‌و هەڕەشەی لێ‌کرد کە بچێ کارتێغێك‌و

هەندێ خواردنی لە ماڵی خۆیان بۆ بێنێ - منداڵەکە سێوی و هەتیـو بوو . لە ماڵی (جۆن گارگێری) زاوای (واتە مێردی خوشکی) بوو . جۆن گارگێری ئاسنگەری گوندەکە بوو - کوڕەکە کارتێغ و خواردنی بۆ هێنا . ماگویچ زنجیری پێی بە کارتێغەکە بڕی ...

ماگویـچ زۆر بە سوپاسـەوە یـادی ئـەم ڕووداوەی دەکردەوە بەتایبەتی لەبەر ئەوەی کە کوڕەکە لە تەمەنی کچی خۆی بوو . خەمی بوو دەیگوت ئێستا ئەم کچە لەبەر دەستی دایکی دڕندەی (کە دەکـا ژنی ماگویچ) مردووە . ژنەش لەو ڕۆژەوە کە مێردی دوور خرابووەوە (جاگەرز) پارێزەر خزمەتی خۆی پێدەکرد .

کە مس هاڤیشتام بە جاگەرزی گوت گوایە حەز دەکا منداڵێك بەخێو بکا ، جاگەرز (ئەستێلا)ی کچی ماگویچی بۆ بردە (سایتس هاوز) .

مس هاڤیشتام ، هەر لە ساتەوە کـە بـە نامەیـك دڵیـان شکاندو زەماوەندی بووکێنیان پووچ کردەوە بڕیاری دا هەموو شتێك بە دەقە خۆی ڕابگرێ ، هەموو کاتژمێرەکانی وەستاند ، تیشـکی ڕۆژی لـــە ژووری قەدەغە کرد . کەوتە ژیانێکی سۆفیانە . بەڵام جلی بووکێنی هەر لەبەر بوو جا کە ئەستێلایان بۆ هێنا ویستی بە جۆرێ پەروەردەی بکا کە تۆڵەی خۆی بێ لە هەموو پیاوان بکاتەوە ئەویش بەوەوە کە گەورە بوو دڵی پیاوێك بشکێنێ . بۆ هێنانەدی ئەم نیازەی داوای لە (پەمبلکۆك)ی کرێ گرتەیان کرد کوڕێك بنێرێ یاری کاغەز لەگەڵ ئێستێلا بکا .

(پەمبلکۆك) هەمیشە ئامووشۆی ماڵی ئاسنگەرەکەی ئەو گوندەی دەمزۆنگاوەکانی دەکردو خۆیشی مامی کوڕە بوو ، بۆیە یەکسـەر بیری

بۆ برازاکەی چووو خەبەری بۆ (مسسز گارگـێری) نـاردو ئەویش ئەمەی بە هەلێکی باش زانی بۆ ئەوەی کوڕەکە هەم بکەوێتە ژیانێـــکی خۆش‌و هەم لەبەر دەستی ئەوانەوە ڕزگار ببێ ئیدی ناردی‌یە لای (مس هاڤیشتام) •

بەم جۆرە ، پیپ (کە کورتەی ـ فلیپ پویپ ـ ە)ی پاڵەوانـــی (ئاواتە مەزنەکان) ئەو ڕۆژە قەت لە بیر ناکا کە چوون (سایتس هاوز) و ئەستێلا لەوێ زۆر بێ‌ڕەحمانە گاڵتەی پێ کردو بەسەر خۆی دا شکاندەوە •

(پیپ)یان کردە خزمەتکار ، دەبوایە هەموو ڕۆژێ بۆ ماوەی چەند سەعاتێك مس هاڤیشتام بە کورسی‌یەکی پێچکەدار لە ناو ماڵێ بسووڕێنێ کە تەنیا دوو ژوور بوو • بەرامبە بەمەش (٢٥) جونەیهی‌دا (جو گارگێری) بۆ پیچی خەرج بکا •

ماوەیەك لێك دوورکەوتنەوە ، دوای ساڵێك ڕۆژێکیان پیپ خـۆی گەیاندە (سایتس هاوز) • لە سەرەوە وای پیشان‌دا چووە سوپاسی مس هاڤیشتام بکا کەچی ڕاستی‌یەکەی بۆ سەردانی ئەستیلا چوو بوو کە زۆری خۆش‌دەویست •

مس هاڤیشتام لە ماڵێ بوو بەڵام ئەسـتیلا بۆ خوێنـدن چووبـووە فەڕەنسا پیپ بەمە زۆر نائومێدو دڵتەنگ بوو بە ناچاری ملی ڕێ‌ی گرت‌و گەڕایەوە • زۆر لە دەست کۆمەڵەکەی بە گلەو گازاندە بوو •

کە گەڕایەوە ماڵێ بینی (ئۆرلیك)ی یاریدەری (جۆ) ، زنجیرەی وەختی خۆی لە دەم زۆنگاوەکان دۆزیبوویانەوە ، ئەوەندەی لە خوشکی داوە شڕی کردووە • خوشکی تا مرد ئازاری ئەم لێدانەی چەشت •

(بێدی)ش که کچه لادێیی‌یه‌کی دڵساف بوو وه‌ختی خۆی
ئه‌لف‌و بێی به پیپ گوتبوو هاته ماڵی ئاسنگه‌ر •

دوای سێ ساڵ ماگویچ ، که سامانێکی زۆری له – نیوساوزو ویلز – به مه‌رداری پێکه‌وه نا داوای له جاگه‌رز کرد که پیپی شاگرد ئاسنگه‌ر فێری خوێنده‌واری‌یه‌کی باش بکات‌و وای پێ‌بکه‌یه‌نێ بتوانێ ببێته میراتگری ئه‌م سامانه • وا رێ‌که‌وتن که هیچ که‌س به هیچ جۆرێ ناوی مامۆستای پیپ نه‌درکێنێ تا خۆی ئاشکرای ده‌کا •

پیپ لای وا بوو که مس هاڤیشام دروست‌که‌ری (ئاواته مه‌زنه‌کان)ی‌یه‌تی‌و ئه‌ستیلاش هه‌ر بۆ ئه‌و ده‌بێ •

پیپ چووه له‌نده‌ن‌و له ژێر چاوه‌دێری (ماسۆپۆکێت) له (هامه‌رسمێت) خرایه به‌ر خوێندن‌و له‌م شاره‌دا له‌گه‌ڵ (هاربه‌رت)ی کوڕی (پۆلێت) پێکه‌وه له ژوورێك بوون •

پیپ وه‌ختی خۆی به منداڵی هاربه‌رتی ده‌ناسی‌و له سایتس هاوز له‌گه‌ڵ یه‌ك به‌شه‌ڕ هاتبوون • هاربه‌رت به پاره‌یه‌کی که‌م له دایه‌ره‌یه‌ك ئیشی ده‌کرد • ئه‌م دووه براده‌ری گیانی به گیانی بوون •

پیپ په‌یوه‌ندیه‌کی باشیشی له‌گه‌ڵ (دێمیك)ی کاتبی جاگه‌رز په‌یدا کرد که پاش ده‌وامان یارمه‌تی ده‌دا •

رۆژێکیان ، (جۆ) هاته له‌نده‌ن‌و نامه‌یه‌کی (مس هاڤیشتام)ی بۆ پیپ هێنا نووسی بووی ئه‌ستیلا هاتۆته‌وه سایتس هاوزو حه‌ز ده‌کا چاوی به پیپ بکه‌وێ • پیپ که ئه‌مه‌ی بینی هه‌رچی ڕق‌و کینه‌ی به‌رامبه‌ر ئه‌ستێلا هه‌بوو هه‌مووی گۆڕاو بوو به خۆشه‌ویستی‌یه‌کی خه‌ست به‌ڵام (جۆ) تێی‌گه‌یاند که مس هاڤیشتام خۆشه‌ویستی‌ی له دڵی ئه‌ستێلادا

خنکاندبووە • ماوەیەك پێش ئەو کاتە ئەستێلا لە (ریمۆند) لە ماڵێك دەژیا
بۆ ئەوەی شارەزای باری کۆمەڵایەتی‌یان ببێ •

مس هاڤیشام داوای لە پیپ • لەبەر ئەوەی پیپ لێپرسراوی سەرو سامانێکی زۆر بوو بە شەرمەوە خۆی لە خـزمەکانی ماڵی ئاسنگەرەکە لادەداو زۆر پەشیمان بوو کە (جۆ)ی پشت گوێ خستبوو ، ئەو کاتەی کت‌وپڕ هەواڵی مردنی خوشکی بۆ هات‌و ناچار بوو بچێتە سەر جەنازەو ناشتنی • کە چووەوە لەندەن هەندێ بەوە بەختەوەر بوو کـە بە دزی لەوەی کۆلی‌یەوە بە پارەبێ بە هاوبەشی (هاربەرت) بـەلام ئەوەی زۆر لە دڵ گران بوو کە بینی ئەستێلا (درەمل) هان دەداو پێشی دەخا• پیپ یەکەمجار ئەو کاتە (درەمل‌ی) ناسی کە بەیەکەوە لای (پۆکێت) دەیانخوێند ـ پۆکێت بە پارەی دەرزگوتنەوە دەژیا • پیپ هەستی دەکرد کە ئەستێلا دەیەوێ لە زێدە هەموو پیاوان خەم بداتە ئەم و لە خەفەتان بیکوژێ •

کاتی پیپ تەمەنی گەیشتە بیست‌و سێ ساڵ بایەك هـــات هەموو خەونەکانی پەرت‌و بڵاو کردەوە •

ماگویچ کە لە پێناوی پیپ ژیانی کەوتبووە مەترسی ، لە ئوستراليـا هەڵات‌و لە (تێمپل) خۆی لە پیپ ئاشکرا کرد • ماگویچ ناوی لە خۆی نا (پرۆڤیس)و پیپ پێی دەگوت : مامە • بەلام ئاگاداری ئەوە نەبوون کە (ئۆرلێك) بە هەڵاتنی ماگویچی زانیوەو دەیەوێ بە گرتنیان بـــدا چونکە ڕقی لە پیپ دەبووەوی • بۆیەش ڕقی لە پیپ دەبووەوە چونکـە وەختێ خۆی کە (بیدی) ژنی ئاسنگەرەکە دەری کـردبوو چـوو بـوو بوو بە دەرگەوانی ماڵی مس هاڤیشام پیـپ لە دەرگەوانی‌یەکـەی بـە دەرکردنی دا بوو •

CS CamScanner

پیپو هاربەرت بڕیاریان دا ماگویچ بەنە دەرەوەو ئەگەر پێویستی کرد پیپ لەگەڵی بچێ • پێش هەموو شتێ پیپ چـــووە ستاتیس‌و بینی ئەستیلا پشتی تێ کردووەو خەریکە مێـــرد بە (درەمل) دەکـــا • کە گەڕایەوە لەندەن (دێمیك) ئاگاداری کردەوە نەچێتەوە ژووری خۆی، ڕۆژی پاشتر چووە ماڵی کابەکـــەو ئەویش ئاگـــاداری کردەوە کـە چاوەدێری بەسەرەوەیە •

پرۆفیس ـ ماگویچ ـ یان ناردە ماڵی دەزگیرانی هاربەرت کە کەوتبـوە دەم ڕووبار • لەلایەکی تریشەوە پیپو هاربەرت پلانیان دانا چـــۆن لەو بەناگایە ماگویچ ببەن‌و ڕزگاری بکەن •

چەند حەفتەیەك پێ‌چوو • ڕۆژێکیـــان مس هاڤیشتام پیپی بانگ کردو چەکێکی بانقی ٩٠٠ پاوەندی دایە بۆ ئەوەی بتوانێ بەشـــداری هاربەرت بکات • (چونکە پیپ بڕیاری دابوو دەست لە پارەی ماگویـــچ نەدات) و داوای بووردنی لە پیپ کرد کە بە توندی لەگەڵی جولاوەتەوەو دڵی شکاندووە • پیپ دەوری منداڵی بـــە بیرهاتەوە کـــە لێرە لـەگەڵ ئەستێلا ڕایاندەبواردو ئەو ئێشەی بە بیر هاتەوە کە مس هاڤیشتام پێی دەکـــرد •

پیپ گەڕایەوە لەندەن‌و لەگەڵ هاربەرت هەموو شتێکی ڕێکخست بۆ ئەوەی بەو پارەی مس هاڤیشتام پێ‌ی‌دا بوو لقێکی تازە لە (ئیست بکاتەوە • پاشان (دێمیك) بە هاربەرت‌و پیپی ڕاگەیاند دەبێ بە مـــاوەی دوو ڕۆژ ماگویچ لە شـــار دەربکەن هـــەر لەو ڕۆژەشـــی ئۆرلیك بـــە پرۆفیسی ڕاگەیاند بوو گوایە پیپی لە چۆلەوانی‌یەك کوشتووە•هاربەرت کە ئەمەی بیست چووە شوێنی‌یەوە • ماوەیەك لەوێ مانەوە • ڕۆژێکیان هەموو پێکەوە (پیپو هاربەرت‌و ماگویـــچ‌و برادەرێکی‌تر) ســـواری

کەشتی بوون و هەڵاتن : شەوێ لە کەلاوەیەکی دەم ڕوبارەکە ڕۆژیان کردەوە • شەو گوێیان لە دەنگی کەشتی یەك بوو کە ڕۆژ بووەوە کەشتی یەکەیان دی • کەشتی یەکە چەند ئەفسەرێك و چەند سیخوڕێکی تێدابوو ماگویچیان دەناسی • ئەفسەرەکان تێیان ڕاخوڕین و کە بەرامبەر یەك بوون هەردوو کەشتی لێکیان دا • ماکویچ سیخوڕێکی ناسی (کەکۆمپایسن بوو) • لەو ناو ئاوەدا کردیانە شەڕ • کۆمپایسن نەبێ ئەوانەی دی هەموو ڕزگار بوون • ماگویچیش سەولێکی پێ کەوت و بریندار • ئەفسەرەکان گرتیان گەیاندیانە نەخۆشخانە • پیپ لەبەر ئەوەی زۆر بە تەنگی یەوە بوو لە نەخۆشخانە سەری لێ دەدا • ماگویچ لەبەر ئەوەی ڕایکرد بوو دایانە دادگا تا حوکمی ... هێشتا حوکمەکە جێبەجێ نەکرا بوو ماگویچ مرد • پیپ پێی بە گوێیدا ... کە کچەکەی بۆتە ئافرەتێکی جوان و حەزی لێدەکا •

زانکۆی سەلاحەددین
فاکەڵتی ئاداب
کتێبخانەی فاکەڵتی ئاداب
ژمارەی تۆماری کتێب : ٣٦٥٨

پیپ زۆر بە مەرگی ماگویچ تێکچوو ، ... کەوت و کە چاك بووەوە زانی بە درێژایی نەخۆشی یەکەی (جۆ)ی هاوڕێی لە بیر کراوی بە زوور سەری یەوە بووە • کە (جۆ) دڵنیا بوو پیپ تەواو چاك بۆتەوە و هات بگەڕێتەوە کاغەزێکی بۆ بەجێ هێشت نووسی بووی هەندێت پارەی قەرداروو داوای بوردنی لێدەکا کە نیەتی بیداتەوە • دوای سێ ڕۆژ پیپ شوێنی کەوت و بڕیاری دا (بیدی) بخوازێ و لای ئاسنگەرەکە بگیرسێتەوە ، بەڵام کە چوو بینی پاش مردنی خوشکی (بیدی) مێردی بە (جۆ) کردووە • ئیدی پیپ خوا حافیزی لەو هاوەڵە دێرینانەی تافی لاوی کرد و داوای هاربەرتی قبوڵ کرد ، چوو لە (ئیست) بوو بە فەرمانبەر •

یازدە ساڵ پێ چوو ، پیپ بوو بە هاوبەشی هاربەرت و سەردانێکی

ماڵی ئاسنگەری کردو بینی (بیدی و جۆ) زۆر لە خۆشـــیدان و بـە بەختیاری ڕادەبوێرن ، چووە کەلاوەی (سایتس هاوز) بۆ سـەردانی ئەستێلاو بینی ئەستیلا دوای ئـەو هـەموو کوێرەوەرییەی بە دەست (درەمل)ی مێردییەوە چەشتی ، مێردی مردووەو بە بێوەژنی ماوەتەوە •

ئەستیلا داوای بوردنی لە پیپ کردو قۆڵیان بە قۆڵی یەکتردا کردو کەلاوەکەیان بە جێ هێشت •

پیاوێك بۆ بەننیێکی خۆی دەنووسێ (١)

شیعری : ڕۆبەرت بیگ

وەرگێڕانی : ئەختەر عومـەر

ئەو ئەشکەوتەی خۆت تێدا شاردۆتەوە ،

بارانی بەسەردا دەبارێ

وەك ئافرەتێ کە برسی و بێ‌خزمەت بێ

کە دەچەمێتەوە سەر زەوی داچێنراو ،

ئاوت لە هەنیە دەتکێ .

ڕوخسارت دەدەیتە بەر ئەو بارانەی

کە بەسەر دۆڵدا دەیهاژوا .

بمبوورە کە منی مێردت

---

(١) The Faber of Modern Verse : Edited by : Michael Roberts. 1965. P. 386.

لە شەقامەکانی شارێکی دوور

بە دەم ژوانان پێ‌دەکەنم

بەڵام شەو دەچمەوە

ژوورێکی چۆل ، ژوورێکی هەژارانە •

لە ژوورێکی ساردوسڕ •

لەناو تەشتو پەقلەجی بەتاڵ دەنووم

کەواتە لە هەردووکمان

کامەمان خراپترین‌و

چۆن لێك جودا بووینەوە ؟ !

CamScanner

ییتس (١)

١٨٦٥ - ١٩٣٩

وەرگێڕانی : شکور مەحموود

ییتس دیارترین نووسەری بووژانەوەی ئـەدەبی ئیرلەندی‌یە • ساڵی ١٨٦٥ لە (ساندومانتی) نزیك شاری (دبلن) لە دایك بووە • سێ ساڵ لە خوێندنگەی هونەری‌دا خوێندوویەتی ، پاشان وازی لێهێناوەو ڕووی کردۆتە ئەدەب • ساڵی ١٨٩٩ بە یارمەتی ڕاستەوخۆی ییتس (شانۆی نەتەوایەتی ئیرلەندی ـ شانۆی ئابی) دامەزرا • ساڵی ١٩٢٣ پاداشتی نۆبلی وەرگرت •

ییتس لە سەرەتای نووسینی‌دا ڕێبازی ڕۆمانتیکی گرتەبەرو دەربارەی (داستانی کیلتەکان)ی نووسی بەڵام پاشان ڕووداوێکی گرنگ کاری لە ژیان‌و نووسینەکانی کرد • ڕووداوەکەش ڕاپەڕینە سەرنەکەوتووەکەی (ئیستەر)ی ساڵی ١٩١٦ بوو کە لە شاری دبلن ڕووی دا • پاش ئـەم

---

(١) The Twenticth Century Poets : Edited With NotesT by : Maurice Wollman. 1975. P.P. 145-8.

ڕووداوه نووسینەکانی شێوەیەکی تریان بەخۆوە گرت و لەبارەی ژیانی ڕاستەقینەی خەڵك بوون •

ئەم گۆڕانەی ییتس بە شێوەیەکی گشتی بە هۆی ڕاپەڕینەکەو بەتایبەتیش بەهۆی لەسێدارەوانی پێشڕەوەکانی ڕاپەڕینەکە بوو کە ئەمەیان نەك تەنیا کاری لە ییتس کرد بگرە کاری لە هەموو خەڵکی ئیرلەندە کرد •

[ئەمەی خوارەوەش نموونەیەکە لە شیعرکانی کە بە بۆنەی جەنگی یەکەمی جیهانی‌یەوە نووسیویە • لەم شیعرەدا (ڕوبەرت گریکۆری)ی فرۆکەوانی ئیرلەندی ـ کە شیعرەکە بە زمانی ئەوەوە گوتراوە ـ لە ئاسمان تووشی مەرگی خۆی دێ] •

فرۆکەوانێکی ئیرلەندی
پێشبینی مەرگی خۆی دەکا

من دەزانم لە ئاسمان ، لە ناو هەوران ،
لە جێیەك تووشی چارەنووسی خۆم دێـم •
ڕقم لەوانە نی‌یە کە لەگەڵیان دەجەنگم •
ئەوانەیشم خۆش ناوێ کە پاسیان دەکەم •
نیشتمانم (کیلتەرتان کرۆسە) ،
هاونیشتمانی‌یەکانم هەژارەکانی کیلتەرتانن ،
کە مەرگی من نە دەیانفەوتێنێ و
نە لە پێشووش دڵشادتر جێیان دێڵێ •

نە یاسا ، نە ئەرك ، نە خەڵکی خڕۆشاو

وایان لێ کردم بجەنگم .

تاکە پاڵدەرێکی خۆشی .

ئەم هەرایەی لەناو هەوران نایەوە .

هەمووم هێنایەوە بیرم ،

هەمووم کێشا ،

ئەو ساڵانەی دێن و

ئەوانەی ڕابردووشن

بێ کەلك دیارن .

جـــۆن کیتس (١)
١٧٩٥ ـ ١٨٢١

نووسینی : جۆرج ئەندەرسن
وەرگێڕانی : قاسم محەمەد فەتاح

جۆن کیتس لە (٢٩)ی تشرینی دووەمی ساڵی ١٧٩٥ لە دایك بووە. هێشتا منداڵ بوو دایكو باوکی کۆچی دوایی‌یان کرد . کە باوکی مـرد نۆ ساڵان بوو . کە دایکی مرد پازدە ساڵان بوو ، لە (ئین‌فیلد) چووە قوتابخانەو ساڵی ١٨٠٦ لە (ئیدمۆنتۆن) نەشتەرگەری کردە پیشە . ئەم دوو شارەش لە نزیك (لەندەن)ن . لە قوتابخانەدا گەنجێکی بە شـان شەوکەتو ژیرو وووریا بوو . زۆر حەزی لە خوێندن بوو ، خوو و ڕەوشتی زۆر بـەرز بوو بـەڵام کە خاڵوانـی ویستیان لە نەشتەرگەری دایبمەزرێنن ، وازی لە قوتابخانە هێنا .

ساڵی ١٨١٥ خەریکی ئەم کارە بوو بەڵام ئەو ساڵە شتێکی لەمەش گرنگتری کرد کە (ڤیری کوین) ی سپنسەری دۆزی‌یەوە کە بەرزترین

---

(١)
Goerge. K. Anderson : The Literature of England P.P. 784-5.

داستانی چەرخی وورپابوونەوەیە ئیدی بەمەوە دەرگایەکی تری بۆ کرایەوە •

دوای ئەوە ساڵێك لە نەخۆشخانەدا ئیشی کرد پاشگەز بووەوەو ڕووی کردە کاری ئەدەبی •

(فێری کوین)ی پیشانی (چارلس کۆدن کلارك)ی هاوڕێی داو لە ڕێی ئەویشەوە گەیشتە لای (هنت) کە تێکۆشەرێکی بیندرێژی ئەدەبی شۆڕشگێڕی‌و ڕۆمانتیکی بوو • بە هۆی (هنت)یشەوە خۆی گەیاندە (هازلت) و (شیلی) •

سەرەتا وەکو تاقی‌کردنەوەی ژیانی شاعیرێتی هەندێ سۆنێتەی لە گۆڤارەکەی (هنت) بلاوکردەوە وەکو (کۆلرج‌و (وێروزوێرت)و (لامپ) ڕێبازی زانیاری گرتە بەر •

ساڵی ١٨١٧ کۆمەڵە شیعرێکی لە کتێبێك چاپ کردو پێشکەشی (هنت)ی کرد • پاشان ، بۆ ساڵی ١٨١٨ (ئیندیمۆن)ی بلاو کردەوە • لەو ماوەیەدا (هنت) بەینی لەگەڵ ڕەخنەگرەکانی لەندەن تێکچوو • جا لەبەر ئەوەی کە کیتس هاوڕێیەکی نزیکی هنت بوو (ئیندمۆند) کەوتە بەر ڕەخنەیەکی توندو تیژ • هەندێ گۆڤارو بەخشنامە ڕەخنەیان لە بەرهەمەکانی کیتس گرت وەکو گۆڤاری Black Wood's Magazine شایانی باسە وەکو هەندێ لەم ڕەخنانە قسەیان لەسەر نییەو زۆر ڕاستن چونکە شیعرەکانی ئەوسای دوور بوون لە هەست‌و سۆزو هەندێ دێری لاروو لەنگیان تێدا بوو دێرە جوانەکانیان شێواند بوو • کیتس یان بەوە تاوانبار کرد کە کاریگەری نەشتەرگەری هێشتا بەری نەداوە •

کیتس زۆر بەم ڕەخنەو پێداچوونەوانە دڵتەنگ بوو • ئەوە ماوەیەك

وازی لە ئەدەب هێنا • لە ئەنجامدا تێ گەیشت کە لە (ئێندمۆند) دا تەواو پێکەیشتووە •

خێزانی کیتس لە بارێکی زۆر ناخۆش بوو • برایەکی لە ئەمەریکا بوو • برایەکی تری بە نەخۆشی دیق کۆچی کرد بوو • گیروگرفتی خێزانەکەیو مردنی دایکیو دەستکورتی بە جارێ سەریان لێشێواند• هەر ڕۆژە تەگەرەیەکی نوێی دەهاتە پێش • گەشتێکی بۆ باکووری ئینگلتەرە کرد بەڵام هیچ خۆشی لێنەدی • ساڵی ١٨١٨ بۆی دەرکەوت نەخۆشی وەرەمیەتیو ترازیدیای ژیانی گەیشتە لووتکە • حەزی لە (فانی براون) دەکرد بەڵام لەبەر ئەوەی وەرەمی بوو هیچ بە هیوای نەبوو •

ماوەیەك لە ماڵی (چارلز براون)ی هاوڕێی بوو • نەخۆشییەکەی پشتی لێ سەند • چووە هاوینەهەوارێکی ئیتالیا بەڵام تازە کار لە ترازا بوو • شەش مانگی نەبرد لە (٢٣)ی شوباتی ١٨٢١ سەری هەمیشەیی نایەوەو لە (ڕۆما) لە گۆڕستانی (پرۆتستانت) نێژراو پێش مردنی ئەم ووشانەی بۆ سەر کێلی قەبری خۆی نووسی بوو :

« یەکێ لێرە ڕاکشاوە کە ناوی لەسەر ئاو نووسراوە » •

ساڵی ١٨١٦ و پێنج ساڵی پاشتر تا مرد یەکێ بوو لەوانەی ڕووی ئەدەبی ئینگلیزییان گۆڕی • ئەمەش بەو بەرهەمەی کە خۆی ناوی ناوە (Versifying pet Lamp) • ئەوەبوو قۆناغێکی تری بڕیو مەرتەبەیەك گەورەتر بوو • بگرە هەقی خۆی بوو پێی بگوترێ (گەورەترین شاعیر) •

کیتس وەسیەتێکی بە پیتو هەمەڕەنگی بەجێ هێشت کە یەکێکە

له نیشانه‌کانی نه‌مری‌ی شاعیر ؛ ده‌ڵێ :

وا ده‌ساڵه خه‌م ده‌خۆم .
ژیانم له ناو شیعردایه‌و
دڵی خۆمی بۆ ده‌ڕه‌نجێنم .

نووسینو شیعر ــ ١٨١٦

کیتس وه‌کو (وێردز وێرث) سۆنێته نووسێکی چه‌رخی ڕۆمانتیکی‌یه . شیعره هه‌ر مه‌زنه‌کانی که (سروود)ن پایه‌یه‌کی به‌رزیان له ئه‌ده‌بی ئینگلیزی هه‌یه . شیعره ووردەکانیشی وه‌کو (La Belle Dame Sans Marie) که باسی ڕاو ده‌کاو شاره‌زایه‌کی باسی له فۆرمو بابه‌تدا نواندووه ، نیشانه‌ی به‌رهه‌مه پێگه‌یشتووه‌کانێتی .

سه‌ره‌ڕای ئه‌مه ، کیتس له نامه‌کانی‌یه‌وه دیاره که ده‌ستێکی باڵای له ئه‌ده‌بی تیژو ساتیر هه‌بووه‌و ڕه‌خنه‌گرێکی باشی چه‌رخی ڕۆمانتیکی بووه . ئه‌م نامانه جوانترین پارچه‌ی ژیانی شاعیریان تێدایه‌و لایه‌نی کرده‌نی‌و بیروباوه‌ڕی ناو شیعره‌کانی ڕوون ده‌که‌نه‌وه‌و شرێتێکی نووسراونو خه‌باتی ڕێگای هاوسه‌نگی مرۆڤایه‌تی‌و یه‌کێتی هه‌موو جۆره فه‌لسه‌فه‌یه‌کیان تێدایه که کیتس زۆر جار له شیعره‌کانی شیوه‌ی درامای داونه‌تێ .

ئه‌گه‌ر بمانه‌وێ له ئه‌شکه‌نجه‌و ئازاری کیتس بگه‌ین ده‌توانین زۆر به ڕوونو ئاشکرایی له سرووده‌کانی وه‌کو سرواودی . (To Autumn) و (The Fall of Hyperion) دا به‌دی بکه‌ین .

کیتس ئەگەر ماوەیەکی دی بژیبایە بەرهەمە ئەدەبی یەکانی دەگەیشتنە پۆپە بەڵام لە ئاخرونۆخری تەمەنی لەبەر ئەوەی نەخۆشی یەکەی زۆر گران بوو وازی لە ئەدەب هێنا .

کیتس شتێکی وای بۆ ئەدەبی ڕۆمانتیکی ئینگلیزی داهێنا هیچ یەکێ لە شاعیرە بەرزەکانی ئەدەبی ئینگلیزی نەیتوانیوە خۆی لێ بدەن . باشترین بەرهەمی ئەوانەن کە پێش ئەوەی تەمەنی بگاتە (٢٦) ساڵی نووسیوینی !

گۆرانی یەکی خەیاڵی (١)

فرمێسك مەڕێژە ! !
فرمێسك مەڕێژە ! !
گوڵەکە ساڵێکی تر دەم دەکاتەوە .
چیتر مەگری ! !
چیتر مەگری ! !
خونچە تازەکان لەناو ڕەگدا دەنوون
چاوت بسڕەوە ، چاوت بسڕەوە !
لە بەهەشت فێر بوویم
سنگم بە گۆرانی چڕین بخەسێنمەوە فرمێسك مەڕێژە ! !

---

(١) English Yerse : London University Press. Vol. IV. P. 461,

سەر هەڵبڕە ، تەماشا ، سەر هەڵبڕە !
دەفڕم ، خوا حافیز
لە شینایی ئاسماندا بزر دەبم
خوا حافیز ، خوا حافیز !
لەناو گوڵی سوورو سپی
تەماشا ، باڵەفڕە دەکەم .
لەسەر لقی ئەم دارهەنارە ناسکەدا
ببینە . ئەم دندووکە زیوینەم
دەردی مێرخاسان دەرمان دەکا .
فرمێسک مەڕێـژە ! !
فرمێسک مەڕێـژە ! !
گوڵەکە لێکی‌تر دەم دەکاتەوە .
خوا حافیز ، خوا حافیز !

چەند بیروڕایەك لەبارەی ئەدەبی نوێ (١)

نووسینی : لو هسۆن (٢)
وەرگێڕانی : شۆڕش ئاکۆ

« ووتارێکە لە (٢٢)ی مایسی ١٩٢٩ بۆ (کۆمەڵەی ئەدەبی چینی)ی سەر بە زانکۆی (یانچین) خوێندراوەتەوە » •

ساڵێ زیاتر کەم بۆ گەنجان دواوم چونکە لەوەتی شۆڕش کراوە ماوەی دەمەتەقێ زۆر کەم بووە • یان ئازاوەچیت یان کۆنەپەرستی ! ئەمانەش هیچیان سوودی کەسیان تێدا نی یە • ئەمجارەیان کە هاتمەوە پەکین چەند کۆنە برادەرێك داوایان لێ کردم بێمە ئێرە قسەتان بـۆ بکەمو لەبەر ئەوەی نەمتوانـی قسـەیان بشـکێنم دەبینن وا هاتووم • سەبارەت بە هەرچی بێ بڕیارم نەداوە چی بڵێم ـ بگرە بڕیارم نەداوە

(١) On Literature and Anthology : Edited by : David Craig, Penguin Book, 1977.

(٢) لو هسۆن : نووسەرێکی شۆڕشگێری گەورەی چینە (١٨٨١ ـ ١٩٣٦) •

له چ بابه‌تێك بدوێم ـ • كه بۆ ئێره ده‌هاتم ، له‌ناو باس بووم ویستم بابه‌تێـك بدۆزمـه‌وه بـه‌لام ڕێـگاكه ئه‌وه‌نـد ناخـۆش بوو باسه‌كـه هه‌لده‌قۆزی‌یه‌وه‌و یه‌ك پێ به‌رز ده‌بوو‌ه‌وه بۆیـه ماوه‌ی بـیركردنه‌وه‌م نه‌بوو • له‌و كاته‌دا بوو ئه‌وه‌م بۆ هات كه به‌كه‌لك نایه پیاو شت لـه ده‌ره‌وه ڕێك بخا • تۆ كه باست هه‌بێ ده‌بێ ڕێگای باشیشت هه‌بێ • هه‌موو شتێ مل كه‌چی ده‌وروبه‌ری خۆیه‌تی • به‌ش به حالی ئه‌ده‌بیش هه‌ر وایه ـ ئه‌و ئه‌ده‌به‌ی كه له چین پێی ده‌گوترێ ئه‌ده‌بی نوێ یان ئه‌ده‌بی شۆڕشگێڕ •

هه‌ر چه‌ند نیشتمانپه‌روه‌ریـش بین ده‌بـێ دانـی پێدابنێین كـه شارستانیمان له دواوه‌یه • هه‌موو شتێكی نوێمان له ده‌ره‌وه بۆ هاتووه‌و زۆربه‌مان به‌رامبه‌ر به هێزه‌كانی نوێ سه‌رسامین • په‌كین هێشتا سه‌ری بۆ ئه‌م باره نه‌وی نه‌كردووه به‌لام ، بۆ نموونه ، له نیشتگا جیهانی‌یه‌كانی شه‌نگه‌های‌دا ده‌بینی ناوندی مه‌لبه‌نده‌كه بێگانه‌ن‌و ده‌وزو به‌ریان ئه‌لقه‌یه‌كی وه‌رگێڕو سیخوڕو پۆلیس‌و نۆكه‌رو شتی وایه كه زمانیان ده‌زانـن‌و ئاگاداری یاسای مافی بێگانان به‌لام ڕه‌مه‌كی خه‌لك كه‌وتوونه‌ته ده‌ره‌وه‌ی ئه‌م ئه‌لقه‌یـه •

كه ڕه‌مه‌كی خه‌لك تێكه‌ل بێگانان ده‌بن نازانن چ بكه‌ن‌و چ نه‌كه‌ن • كه بێگانه‌یه‌ك بلێ : « به‌لێ » • ته‌رجومانه‌كه‌ی ده‌لـێ : « پێم ده‌لـێ زلله‌یه‌كی له بنا گوێ بده‌م • » كه بێگانه‌یـه‌ك ده‌لـێ : « نـه‌ء » وای وه‌رده‌گێڕن : « كابرا بـكوژه • » جـا بـۆ ئه‌وه‌ی له‌م گرفته بێ‌مانایـه ڕزگار بی پێویست به زانیاری زیاتر هه‌یه تا بتوانی ئه‌م ئه‌لقه‌یه بشكێنی •

لـه دنیای ئه‌ده‌بیش‌دا هه‌مان شته • ئێمـه زۆر كه‌م ده‌زانین‌و كه‌ره‌سته‌ی فێربوونیشمان كه‌مه لیانـگ شیه چیو (بابیت)ی خۆی هه‌یه ،

(هسو چیە ـ مۆ) (تاگور)ی خۆی هەیە ، هۆشیە (دویٚ)ی خۆی هەیە • ئاه ، ئەدی ، هسو چیە ـ مۆ (کاترین مانسفلید)ی خۆی هەیە کە لەسەر گۆڕی گریاوە • لە قوتابخانەی داهێنانیش ئەدەبی شۆڕشگێڕی هەیەکە ئێستا ڕەواجی هەیە • هەر چەندە نووسینێکی زۆر لەم بابەتە هەیە بەلاّم لێکۆڵینەوەیەکی زۆر نەکراوە • تا ئەمڕۆش هەندێ بابەت هەر مولکی تایبەتی چەند کەسێکن‌و هەر ئەوان لێی دەکۆڵنەوە •

سەراپای ئەدەب مل‌کەچی دەوروبەرەو دەوروبەر لە قالبی دەدا ئەگەرچی ئەوانەی دەمارگیری هونەرن دەڵێن ئەدەب دەتوانێ ڕەوتی کاروباری جیهان بگۆڕێ •

ڕاستی‌یەکەی یەکەم جار سیاسەت دێ ئینجا هونەر بە گوێرەی ئەوەوە دەگۆڕێ •

تۆ ئەگەر وا تێ‌بگەی کە هونەر دەورو بەرت دەگۆڕێ دیارە (ئایدیال ـ میسالی)یانە بیر دەکەیتەوە • کەم وا دەبێ ڕووداوو پێشبینی نووسەران یەك بگرێتەوە هەر بۆیەشە ئەوانەی نووسەری شۆڕشگێڕن پێش شۆڕشی مەزن تاوانبار کرا بوون • نووسەری شۆڕشگێڕ ئەو کاتە سەر هەڵدەدا کە شۆڕش بەری دەبێ‌و مرۆڤ بە سەربەستی هەناسە دەدا • ئەمەش لەبەر ئەوەیە چونکە کە کۆمەڵی کۆن دەکەوێتە سەر لێواری ڕوخان زۆر نووسین دەردەکەون خۆیان بە شۆڕشگێڕ پیشان دەدەن بەلاّم شۆڕشگێڕ نین • نموونە بۆی هەیە یەکێ ڕقی لە کۆمەڵی کۆن بێتەوە بەلاّم تەنیا ڕقی لە دڵ دایەو هیچی‌تر ـ دوا ڕۆژی لەبەر چاو نی‌یە • لەوانەیە داوای چاك کردنی کۆمەلاّیەتی بکا بەلاّم ئەگەر لێی بپرسی چ جۆرە کۆمەڵێکیت دەوێ وەلاّمەکەی (یۆتۆپیا) یەکە نایەتە دی • یان لەوانەیە لە ژیان وەڕس بێ‌و حەز لە

گۆڕانێکی گەورە بکا کە هەستی بجوولێنێ دەق وەکو یەکێ کە تا مرۆ بووبێ خواردنو شەڕابی هەڵقوڕاند بێو بچێ بیبەری تیژ بخوا تـــا ئارەزووی خواردنی بکاتەوە • یان وەکو ئەو هەڵمەتبەرە کۆنینانەی خەڵك پشت گوێی خستوون ئیدی لافیتەی نوێ بەرز دەکەنەوەو پشت بە هێزێکی نوێ دەبەستن تا بارێکی باشتر بۆیان بڕەخسێنن •

لە چین ، جاری وا هەبووە نووسەرەکان پەرۆش بووین بۆ شۆڕش بەڵام کە شۆڕش هاتووە بێدەنگ بووین • بۆ نموونە وەکو ئەندامەکانی (ساوث کلەب) لە ئاخرو ئۆخری سوولەی چینك • ئەم تاقمە ئەدەبییە ڕێگایان بۆ شۆڕش خۆش کرد ، خەمی ئازاری (هانز) یان لەبەر بوو ، زۆر ڕقیان لە زۆرداریی (مانچوس) بوون بە پەرۆش بوون بگەڕێنەوە (ڕۆژە خۆشەکانی جاران) بەڵام کە کۆمار دروست بوو هەموو کەوتنە بێدەنگی تەواو • من وای بۆ دەچم کە ئەمانە پاش شۆڕش هیوایان بــە (گێڕانەوەی خۆشی جاران) هەبوو - واتە شەپقەی قیتو قایشی پانــی فەرمانبەران • جا لەبەر ئەوەی بارەکە گۆڕاو زانییان ڕاستی ناردرێتەوە هیچ هەوەسی نووسینیان نەما • نموونەی لەمەش ڕوونتر لە ڕووسیایە • لەگەڵ سەرهەڵدانی شۆڕشی ئۆکتۆبەر زۆر نووسەری شۆڕشگێر لەوپەڕی دڵشادیدا بوونو بەخێرهاتنێکی گەرمی (ڕەشەبا) کەیان کردو بــە پەرۆش بوون خۆیان بە گەردەوەکە تاقی بکەنەوە • بەڵام پاشان یەسەنینی شاعیرو سۆبـــۆلی ڕۆمانووســ خــۆیــان کوشــتو ئێستاش دەڵــێن (ئیهرینبورگ)ی نووسەری ناودار خەریکە بەرەو کۆنەپەرستی دەڕوا • جا ئەمە هۆی چیە ؟ هۆی ئەوەیە کە ئەو شتەی ڕایاندەماڵێ (ڕەشەبا) نییــە بەڵــکو شۆڕشـێکی نییەو ئەوەی تاقییان دەکاتەوە (گەرداو) نییە بەڵکو شۆڕشێکی نی ‌یەو ئەوەی تاقییان دەکاتەوە (گەرداو) نییە ئەوانە خەونو ئاواتیان ڕەویوەتەوە بۆیە ناتوانن بەئەمەكو ڕاستەقینەیە •

چیتر بژین • ئەمەش لەو بیروباوەڕە کۆنە چاکتر نیye کە دەڵێ کاتێ تۆ دەمری گیانت دەچێتە بەهەشتو لە تەنیشت خوا دادەنیشێ کێك دەخوا(۱) چونکە پێش بەدی هاتنی ئاواتیان کۆچیان کردووە •

بێ گومان دەڵێن تازە شۆڕش لە چین بەرپا بووە • ڕەنگە ئەمە لە بواری سیاسیدا وا بێ بەڵام لە بواری ئەدەبیدا نەء • هەندێ کەس دەڵێن : « ئەدەبی پیتی بورژوازی خەریکە سەر دەردێنێ • » ڕاستی ئەدەبی وا نییە • ئەم جۆرە ئەدەبە هەر سەری نییە تا دەری بێنێ • بە گوێرەی ئەو قسەیەی پێشتر کردم ـ کە کورتەو بە دڵی شۆڕشگێڕانە ـ هیچ گۆڕانو ڕاپەڕینێك لە ئەدەب نەبووەو ئەدەب نە ڕەنگدانەوەی شۆڕشە نە هی پێشکەوتن •

لە بارەی ئەدەبی هەرە شۆڕشگێڕی ڕادیکالیشەوە کە (کۆمەڵەی داهێنان)ی ـ ئەدەبی زەحمەتکێشان پشتی دەگرێ ، قسەی بۆشە • شیعرەکەی (وانگ تو ـ چینگ) کە مە هیچ شوێنێ ڕێگای بڵاوکردنەوەی نەدراوە ، لە نیشتگای جیهانی شەنگەهای نووسراوە کاتێ کە خۆی لە (کانتۆن)ی شۆڕشگێڕ شاردبووەوە ، بەڵام بەرهەمەکەی تری •••

ئەو پەڕەکەی ئەوسەرنجانە پیشان دەدا کە پۆستەری فلیمەکانی شەنگەهای پروپاگەندەی سۆیاسۆس دەریانبڕیوە • لاسای (دوازدە)ی بلۆك دەکاتەوە بەڵام بەهرەو هێزی بلۆکی تێدا نییە زۆر کەس (دەست)ی کیۆمۆجۆ بە بەرهەمێکی نایاب دەزانن کە باسی ئەوە چۆن شۆڕشگێڕێك دوای شۆڕش دەستێکی دەفەوتێ بەڵام بە دەستەکەی تری دەستی خۆشەویستەکەی دەگرێ ـ بەڕاستی زیانێکی گەورەیە !! ئەگەر بتکەنە

(۱) ئیشارەتە بۆ شیعرێکی (هێن) •

سەر پشك لە دۆڕاندنی ئەندامێکی لەشت بێ گومان دەستت لە هەموویان لا هەرزانترە • (پێ) ناخۆشە ، (سەر) لەویش ناخۆشترە • خۆ ئەگەر هەموو زیانێکت یەك دەست بێ ئازایی نی‌یە پیلەکەی لەسەر بکەی •

من وای تێدەگەم کە شۆڕشگێڕ دەبێ وا پەروەردە بکرێ کە ئامادە بێ قوربانی لەمەش گەورەتر بدات •

(دەست) چیرۆکێکی کۆن‌کۆنە باسی خەباتی زانایەکی هەژار دەکات کە وەکو باوە بە کۆشکی تاقی‌کردنەوەدا دەڕوات‌و کچێکی جوان دێنێ •

ڕاستی ، ئەمە تیشکێکی باروزروفی ئەمڕۆی چینە • بەرهەمێکی ئەدەبی بەم دوایی‌یە لە شەنگەهای بڵاوبۆتەوە بەرگەکەی وێنەی ڕمێکی سێ‌نووکی لەسەرە ، کە لە بەرگی (نیشانەی کلۆلی) (١) وەرگیراوە ، چەکوشی ئاڵای سۆڤیەتیش لە نووکی ناوەڕاستی چەقاندراوە • ئەمەم تێهەڵکێش کردنە وا دەگەیەنێ کە تۆ نە بەڕمە سێ‌نووکەکە دەتوانی تێ‌بکۆشیت • کەودەنی هونەردەمەکە پێشمان دەداو هیچی‌تر _ ئەمە نموونەیەکی باشە بۆ هەموو ئەم جۆرە نووسەرانە •

بێ گومان ئەستەمە لە چینێکی کۆمەڵایەتی‌یەوە بچیتە چینێکی‌تر بەڵام باشترین شت ئەوەیە کە بە ئاشکرا بیرو باوەڕی خۆت دەربڕی تا خەڵکی بزانێ ئاخۆ دۆستی یان دوژمن • ئەگەر مێشکت پڕی شتی پڕوپووچی کۆنە بەوە مەیشارەوە کە بە شێوەیەکی درامی پەنجە بۆ لووتت درێژ بکەی‌و بڵێی : « تەنیا من زەحمەتکێشی ڕاستەقینەم ! » نووسەرە شۆڕشگێڕەکانیشمان کە ئارەزوویان لێ نی‌یە تیورو کتێبی دەرەوە

---

(١) کتێبێکی ڕەخنەی ئەدەبی‌یە (هاکسۆن کوریا گاوا) نووسیویە•

وەربگرن بە شێوەیەکی درامی پەنجە بۆ خۆیان درێژ دەکەن و (سەرکۆنەی بە بڕیاری ئیمپراتۆری)ی دوا سولالەی (چینگ)مان پێ‌دەبەخشن کە کەس نازانێ سەبارەت بە چی‌یە •

وا بزانم دەبێ دەستەواژەی (سەرکۆنەی بە بڕیاری ئیمپراتۆری)تان بۆ ڕون بکەمەوە • ئەمە هی سەردەمی ئیمپڕاتۆری‌یە • ئەگەر فەرمانبەرێك هەڵەیەکی بکردایە دەبوایە بچێتە دەرەوە چۆك دابداو ئیمپڕاتۆر زەلامێکی خەساوی تێبەردەدا دارکاری دەکرد • ئەگەر کابرا بیتوانیبایە لەپــــی خەساوەکە چەور بکا یەکسەر لێی‌دەگەڕا ئەگەر نا جوێنی بە سەراپای بنەماڵەکەی دەدا هەر باپیرەگەورەوە تا نەوە • گوایە ئەمە هەمووی بـــە قسەی ئیمپراتــۆرە ، بــەڵام کــێ هەبوو بتــوانی بچێتــە لای ئیمپراتۆڕو لێی‌بپرسێ داخۆ بەڕاستی مەبەستی ئەمە بووە ؟ بە گوێرەی گۆڤارێــکی ژاپۆنی ، پار ، جوتیارو کرێکارانی چین (چێنگ ڤانگ ــ وو)یــــان هەڵبژارد بۆ ئەوەی بۆ خوێندنی دراما بچێتە ئەڵمانیا • بەڵام ئێمــە بــۆمان ساغ نابێتەوە داخۆ بەڕاستی بە هەڵبژاردن بووە یان نەء ؟

هەر بۆیەشە هەموو جارێ دەڵێم ئەگەر بمانەوێ زیاتر تێبگەیـــن دەبێ زیاتر کتێبی بێگانە بخوێنینەوە، بۆ ئەوەی بتوانین ئەڵقەی دەوروبەرمان بشکێنین ، ئەمەش هێندە گران نی‌یە بۆ ئێمە مانان •

ئەگەرچی کتێبی ئینگلیزی زۆر نی‌یــە لەبــارەی ئــەدەب و زۆری لەبارەوە نەکراوە بە ئینگلیزی بەڵام ئەو کەمەی کە هەمانــە زۆر جــێی بڕوایە • ئەگەر ئەدەب و بەرهەمی تیوری بێگانە زۆر بخوێنیتەوە ، کــە هاتیتە سەر هەڵسەنگاندنی ئەدەبی چینی ڕێگات زۆر ڕوناك دەبێ • لەوەش باشتر ئەمەیە بتوانی ئەم بەرهەمانە بێنیتە چــین وەرگێڕان لە هەڵبەســتنی نووسینی خراپ ئاسانتر نی‌یە بەڵام بەشداری‌یەکی گەورەتر دەکات بــۆ پێشخستنی ئەدەبی نوێمان و زۆر سوودبەخشترە بۆ گەلەکەمان •

ژیانو بەرهەمەکانی شەکسپیر (١)

نووسینی : دەبلیو تێرنەر
وەرگێڕانی : حسام کەریم زەمان

★ ژیانی شەکسپیر :

زۆر کەس هەن نکوولی لە ژیانو بەرهەمەکانی شەکسپیر دەکەن بگرە هەر ئینکاری ئەو پیاوە بلیمەتە دەکەنو وای دەردەخەن کە ئـەو پیاوە مەزنە هەر نەبـووەو بەرهەمەکانیشی دەدەنە پـاڵ ناودارانـی وەکو (باکۆن) و (مارلۆ) و هەندێ فەیلەسووفو زانای نەناسـراویتـر • بەڵام ئەو نووسراوو گەواهرنامانەی کە لایەنـە ووردەکانی ژیانـی شەکسپیریان تۆمار کردووە هەر لە زووەوە بیروڕای ئەم جۆرە کەسانەیان زیندەبەچاڵ کردووە •

شەکسپیر ساڵی ١٥٦٤ لە (سترانفۆرد) لە دایك بووە • دوو خوشكو سێ برای هەبووە • سەرەڕای ئەوەی کە (جۆن شەکسپیر)ی باوکی دوکاندار بوو پارچە زەوی‌یەکیشیان هەبوو گوزەرانیان پێدەکرد•ئەم

(١) Turner's Sheakspeare, As yoy Like IT, P.P. XI XVII.

خێزانەیە هەندێ جار بە ئاسوودەیی ژیاون‌و گوزەرانیان باش بووە ، هەندێ جاریش ڕۆژگار خۆی لێ وەپشت گێڕاون‌و دووچاری دەست کورتی‌و بێولەتی هاتوون •

ئێمە شتێکی زۆر کەم لەبارەی ژیانی سەردەمی منداڵێتی ئەم زانایە دەزانین ، تەنیا ئاگاداری ئەوەین کە لە ستراتفۆرد لە قوتابخانەی ڕێزمان ـ (Grammar - School) خوێندوویەتی بەڵام لە تەمەنی سێزدە ساڵی وازی لێ هێنا چونکە باوکی لەسەر قەرزاری فەرمانی گرتنی بۆ دەرچوو• ئەم ڕەهەن‌و دایکیشی ناچار بوو ‌چی کەل‌وپەلی هەبوو هەمووی بفرۆشێتەوە • هەر لەو کاتەوە ، شەکسپیر بۆ دابین کردنی ژیانی خۆی‌و ماڵەوەیان دەستی بە ئیش کردو ئیتر نەگەڕایەوە قوتابخانە • لەمەوە بۆمان دەردەکەوێ کە شەکسپیر شتێکی وا لە قوتابخانە فێر نەبووە هەر لەبەر ئەوەشە کە (بێن جۆنسۆن) تانووتی لێ‌دەداو بەوە تاوانباری دەکا کە زمانی لاتینی کەم‌زانیوەو هیچ زانیاری لەبارەی یۆنانی (گریکی)یەوە نەبووە

شەکسپیر لە نۆزدە ساڵی ژنی هێناو (ئان هاثا وای) بوو بە هاوسەری ژیانی • سێ منداڵیان بوو : سۆزانا ، هامنێت ، ژودێت • ژنەکەی هەشت ساڵ لە خۆی گەورەتر بوو و پڕوپاگەندەی واش بڵاوبووبووەوە گوایە بەینیان زۆر خۆش نەبووە بەڵام هیچ بە دەستەوە نی یە ئەوەمان بە تەواوی بۆ ساغ بکاتەوە ئەوە نەبێ کە شەکسپیر لە پارچەیەکی شانۆگەری (دوازدەهەمشەو)دا ئامۆژگاری ئافرەتان دەکات‌و دەڵێ پێویستە مێرد بەو پیاوانە نەکەن کە بە تەمەن لە خۆیان منداڵترن •

شەکسپیر لە تەمەنی ٢٠ – ٢١ ساڵی‌دا چووە لەندەن‌و لەوێ جێ گیر بوو • لەو کاتەدا کەوتە شوێن هەندێ کاری بێ‌سەمەرە بەڵام زوو وازی

لێ هێناو وەرچەرخایەوە سـەر باری ئاسایی جارانی • هەر چەندە زانیاری یەکی کەممان لەبارەی سەرەتای ژیانی شەکسپیر لەلەندەن هەیە بەڵام ئەوە ئاشکرایە کە دوای ئەوەی چووە ئەوێ ئەکتەری کردە پیشەو ساڵی ١٥٩٣ یەکەم بەرهەمی بە ناوی (ڤینۆس و ئەدۆنیس) بڵاوکردەوە • ساڵی ١٥٩٤ لە (Lord Chamber Lain's Company) بوو بە ئەندام •

ئەو ڕاپۆرتانەی کە لە کۆنەوە لەبارەی ژیانی شەکسپیر دەرچووین وا دەگەیەنن کە شەکسپیر مرۆیەکی چاوتێرو دڵنەرم بووە ، زۆر سادەو تێکەڵی بووە ، ڕەفتاری لەگەڵ هەموو کەس باش بووە •

شەکسپیر ئەو کاتەی کە مژوولی هونەری نواندن بووە زۆر کاری تریشی کردووە وەك داهێنان و بەکارهێنانی شێوازی نوێ کردنەوە (Re - Modelling) و داتاشین و ڕەخساندنی ئەو شێوازانە بە بەجۆرێ کە لەگەڵ شانۆگەرییە کۆن و دێرینەکاندا بگونجێن ، ئەمەش وای لە شەکسپیر کرد کە بیر لە دوا ڕۆژ بکاتەوەو لەبارەی پێداویستی بەرهەمە شانۆگەرییەکان و کاریگەری تەکنیکە درامییەکان ووردبین بێ • ساڵی ١٥٨٧ پەیوەندی لەگەڵ (کۆمەڵەی شانۆگەری) پەیدا کردو ئەم پەیوەندییە تا ساڵی ١٦١١ی خایاند • لەو بەینەدا حەفت شانۆگەری و هەموو (چامەنادرامییەکان – Nondramatical Poetry) نوسی •••

ئەو دەستەو کۆمەڵەی شەکسپیر پەیوەندی لەگەڵ هەبوون هەموو ئەندامەکانی کاراو بەسوود بوون بۆیە کۆمەڵەکەیان زۆر گەشەدارو سەرکەوتوو بوو • شەکسپیر هەر خۆیشی سەرپشك بوو لەناویان ، بۆیە ئەو کاتە گوزەرانی نەختێ باش بووو توانی بەشداری لەگەڵ

(شانۆی جیهانی – Globe - Theatre) بکا کە هێشتا هەر لە لەندەن مابوو ، زەوی‌ی (شوێنی نوێ – New Place) شی لە (ستراتفۆر) کڕی • بەرهەمە شانۆگەری‌یەکانیشی لە ساڵی (١٥٩٧) ەوە پێهەڵ هاتنە چاپ کردن •

زۆر بەڵگەمان بەدەستەوەیە کە شەکسپیر لە کاتی حوکمڕانی ئەلیزابێتی کەڵە ئەدیب‌و شاعیرو نووسەرێکی وا بووە لە بەرهەم‌و نووسینی ئەدەبی‌و دیوان‌و کتێبی شانۆگەری‌یەوە بەرایی بۆ کەس چۆل نەکردووە • (گرین) لەو بارەیەوە زۆری لەبابەت دواوەو گەلێکی پیدا هەڵگوتووە•سەربارێ ئەمانەش شەکسپیر ئەکتەرێکی سەرکەوتووو لێهاتوو بووە ، زۆر شانۆگەری کۆنی زیندوو کردۆتەوەو لە قالبی نوێدا دایرشتوونەتەوە • (فرانسیز مێریز) باسی قسەخۆشی و زمان‌شیرینی شەکسپیر دەکات‌و دەڵێ ئەو مرۆڤە لە بابەتی (تراجیدی – Tragedy) و (کۆمیدی – Comedy) هەردووکیان ئەسپی خۆی تاوداوەو لە هەردوو بابەتدا سەرکەوتووەو لە هەردووکیان ڕێکاری بەرزی پێشان داوە • لە بەرهەمە درامی‌یەکانی شەکسپیرەوە دیارە کە ئەو چەرخەی ئەو لێی ژیاوە زۆر ناخۆش‌و پڕ ئەشکەنجە بووە • دڵتەنگی‌و نوشوستو ناخۆیی هەموو ناوچەکانی تەنی بووەوە •

ساڵی ١٦١١ بە خۆو بە خاوو خێزانەوە گەڕایەوە ستراتفۆردو هەر لەوێ مایەوە تا دواجار ، ساڵی ١٦١٦ لە (٢٣)ی نیسان کە ڕۆژی لە دایك‌بوونی‌یەتی ماڵاوایی لە جیهانی ئەدەب‌و ئەدەبدۆستان‌و لە شانۆو شارە جوانەکەی خۆی کرد •

ئەو ماوەی کە شەکسپیر لە لەندەن بوو ، خێزانەکەیشی هەر لەگەڵ

بوو بەڵام هەندێ کەس بەرپەرچی ئەم ڕایە دەدەنەوە •

هیچ گومانی تێدا نییە کە شەکسپیر دوای گەڕانەوەی بۆ ستراتفۆرد تا ڕادەیەك بە خۆشی ژیاوەو بێ وەی بووە ، باری ئابووریشی نەختێ باش بووە ، خەڵکی شارەکە زۆر ڕێزیان گرتووە • بەم جۆرە ناوو دەنگ‌و ڕووەتێکی باشی پەیدا کردووە •

شەکسپیر ، وەکو شاعیرێك ، بیروباوەڕی خۆی بەرامبەر بە شاعیران دەردەبڕێ‌و دەڵێ : شاعیر تەنیا ئەوە نییە کە بەهرەیەکی خۆڕسکی هەبێ وەکو زۆر کەس وای تێ گەیشتوون بەڵکو دەبێ ئەو بەهرەیە لە ژیانی ئاسایی ، لە هەڵس‌و کەوت‌و کرداری ڕۆژانە بەکار بێنێ •

★ **بەرهەمەکانی شەکسپیر :**

شەکسپیر لەساڵی ١٥٨٨ تا ١٦١٢ زۆر بە چوست‌و چالاکی قۆڵی لە نووسین هەڵکرد • هەموو جۆرە جوانکاری‌و شێوەو داڕشتنێکی هونەری بەکار هێنا بۆ مسۆگەر کردنی داهێنانی ئەدەبی‌و چاك‌کردن‌و بەهێزکردنی باری ئەوسای ئەدەبی • زۆر جار دەتوانین بە هۆی - شێو (ستایل) و کێش‌و زمان - ی شانۆگەرییەکانییەوە لە گیانی ئەو چەرخە بگەین کە ڕووداوەکانی شانۆگەرییەکانی لێ‌قەوماوە بەڵام باوەڕپێ‌کراوترین نموونەی ئەو جۆرە بابەتانە ئەوانەن کە بە (کێش) نووسراونەتەوە •

ئەگەر سەرنجێ لە بەرهەمە شانۆگەرییەکانی بدەین دەبینین بەرهەمەکانی بەرایی بە زۆری قافیەدارن یاخود ئەو جۆرە ڕستانەی بەکار هێناوە کە پێی‌دەڵێ (Endstop) و هەر یەکەیان لە بارەی

ماناو بیرو دارشتنی ڕێزمانی یەوە سەربەخۆیەو لەوانی تر جودایە . ئەم نموونەیەی خوارەوە ئەوەمان بۆ ڕوون دەکاتەوە :

لەو جیهانە فراوانەدا لەگەڵما بەتەنیا دەڕوا

لێم گەڕێ با بە تەنیا بێی هەڵێنم ، لێم گەڕێ .

با پێکەوە دوڕو مەرجانو خۆش گوزەرانیمان وەدەست بێنین .

بەڵام ئەگەر هاتو ڕستەکان هەر یەکە سەربەخۆ نەبوو ، یان دارشتنی ڕێزمانی یان تەواو نەبوو ، بەم جۆرە دەگوترێ (Run - On Lines) هەر وەك لەم نموونەیەی خوارەوەدا دەردەکەوێ :

ئایا نەریتێکی کۆنینە بوو کە ژیانی خۆی خۆش کرد

لەوە زیاتر کە خۆی بکاتەوە لەیستۆکێکی ڕەنگاوڕەنگ یا ئەو دارستانانە .

لە چاوتەنگیو بەخیلی ئەو کۆشكو داد گایانە بێ ترس نەبوون ؟

لەم نموونەی سەرەوەدا بۆمان دەردەکەوێ کە ئەم جۆرە دارشتنە، ڕستەکانی بێ خالبەندی کۆتاییان دێ . شەکسپیر بە زۆری (Run - On - Lines)ی لە بەرهەمەکانی بەکار هێناوە . هەندێ جاریش قافیەی بەکار هێناوە ، ئەمەش یەکێکە لەو سوخەتانەی کە دەتوانین بەرهەمە شانۆگەرییە کۆنەکانی پێ لە نوێکان جودا بکەینەوە . لە شانۆگەری (هەروەك ئارەزووی دەکەی) زۆر بە کەمی قافیەی بەکار هێناوە کەچی لە شانۆگەری (هاملێت) و (ئۆتیلۆ) دایەلۆگەکان بە زۆری قافیەدارنو ڕستەکان لە جۆری (Endstop)

ن • ئەو بابەتـە شانۆگـەرییانەی کـە لـە زووەوە بەرهـەم هـاتوون ڕەنگدانەوەی نەریتو ڕوخساری ئەو کاتەیان زۆر پێوە دیارە • هەروەها بەکار هێنانی شتی خەیاڵیو ووشەی کۆنو قەبەی پڕ مانا ، یـا ڕێبازی بەراوردکردنی شت بە شێوەیەکی سەرسوڕێنەر ، لـەو کاتـەدا شتێکی ئاسایی بوو • بەڵام وا دیارە کـە ئـەم دیاردانـە پەیتا پەیتـا لـە بەرهەمە نوێکانی کەم دەبنەوە تا وایان لێدێ نامێنن •

ڕاستـی ، شەکسـپیر زۆر هەنگـاوی بـەرزی لەبارەی هونـەری شانۆگەرییەوە هاویشـتووە • لە یەکـــەم هەنگـاویدا ئەو چیرۆکـە شانۆگەرییانەی نوێ کردۆتەوە کە لە کۆنەوە ڕوویان دابوو ، بێگومان ڕووداوی چیرۆکەکان لە خەڵکی ناوچـەکە نابەڵەد نـەبوون • لەبـەر ئەوەی لەو سەردەمەدا هیچ ڕێسـایەکی نووسـینو ڕوونووس کـردن نەبوو ، تەماشا دەکەی شانۆگەرییەکانی پراکتیکی بوونو بە موڵـــکی خەڵك دادەندران •

دەتوانین بەرهەمە شانۆگەرییەکانی شەکسپیر بەسەر چوار (تاف ـ Period) ـ واتەقۆناغ ـ دابەش بکەین :

یەکەم تاف : دەتوانین بڵێین تا ساڵی ١٥٩٥ دەوامی کـردو گەلێ چیرۆکی کۆمیدی لێ هاتە بەرهەم وەکو (دڵدارێکی ڕەنج بەخەسار) ، (کۆمیدی هەڵەکان) بێگومان بەهۆی بەرهەمەکانی ئەم تافەوە گەورەییو لێهاتووی شەکسپیرمان بە چـــاکی بۆ دەرناکەوێ • جـا بـا سـەیری ڕۆژانیدی بکەین بزانن چ گەنجینەیەکیان تێدایەو چ تۆیشەبەرەیەکیان پێیە بۆ ڕێبوارانی ڕێگای ژیان •

لە تافی دووەمدا (١٥٩٥ ـ ١٦٠١) شەکسپیر ئەم شانۆگەرییانەی

نووسی : (هەروەك ئارەزووی دەكەی) كە بە بەرزترین شانۆگەری كۆمێدی دادەندرێ‌و (دوازدەهەم شەو) .

بەڵام تافی سێیەم تا ساڵی ١٦٠٨ دەخایەنێ . لە بەرهەمەكانی ئەم تافەوە دیارە كە گۆڕانێكی بنەڕەتی لە گیان‌و دونیای شانۆگەرییەكان ڕووی داوە ، چونكە قەدزڤڕیتە سەر بەرهەمی تراجیدی‌و ئەوانیش ئەم شانۆگەرییانەن كە پەیوەندییان بە شتی بەنرخ‌و گرانبەهای ژیان هەیە یان ناوی مردن‌و گلكۆو ترس‌و مشتەختی دەگرنە خۆیان . (هاملێت)و (ئۆتیلۆ و (ماكبێت) و (لیرپاشا) شانۆگەری تراجیدین .

زۆر نووسەرو توژەوەر هەوڵیان داوە هۆی ئەو گۆڕانە بزانن ، یەك لەوانە پرۆفیسۆر (داودن) بووە . ئەم پرۆفیسۆرە لەو باوەڕە دایە كە ئەو گۆڕانەی لە مێشك‌و دڵ‌و دەروونی شەكسپیردا ڕووی داوە بۆتە هۆیەكی سەرەكی بۆ گۆڕانی شێوەو ناوەڕۆكی بەرهەمەكانی . هەروەها دەڵێ بەرهەمە تراجیدییەكان نۆبەرەی ئەو تەم‌و مژو بێزاری‌و تاریكییەن كە لە مێشكی شەكسپیردا خولیان دەخواردەوە بەڵام ئێمە زۆر لەگەڵ بیروباوەڕەكانی (داودن)دا نین چونكە دەتوانین بە شێوەیەكی زۆر ئاسایی هۆی ئەو گۆڕانە ڕوون بكەینەوەو بە شتێكی سروشتی بدەینە قەڵەم .

دوا تاف كە بە دەوری شانۆگەری ڕۆمانتیكی ناسراوە تا ساڵی ١٦١٢ دەخایەنێ‌و ئەم بەرهەمانەی لێ وەدەست هاتوون : (چیرۆكی گەرداوەكە)و (١) (سیمبلاین)و (هەقایەتی زستان) . ئە سێ

(١) جەمال نەبەز ئەم شانۆگەرییەی كردۆتە كوردی‌و ساڵی ١٩٥٥ لە چاپخانەی مەعارف ـ بەغدا چاپی كردووە .

شانۆگەری یە کە بە درامای ڕۆمانتیکی ناوبراون ئەگەر لەگەڵ هەر شانۆگەری یەکی تری تراجیدی بەراوردیان بکەین دەبینن زۆر قووڵن و پڕ نوشوست نیگەرانین هەر بە هۆی ئەوانیشەوە هەڵویستی شەکسپیرمان بەرانبەر بە ژیان بۆ دەردەکەوێ ؛ بۆمان دەردەکەوێ کە شەکسپیر گیانی لێبووردن و بەخشینی زالتر بووە بەسەر گیانی ڕق و کینەو سزاو جەزرەبەدان • ئەگەرچی چیرۆکە درامی یەکانی زۆر ئاسایی نین و بە هیچ ڕێسایەکەوە پەیوەست نین بەڵام لەگەڵ ئەمەشدا هونەری ئارایش و جوانی یان لە ڕێکاریکی بەرزدا لێبەدی دەکەین •

دەتوانین ئەو شانۆگەریانەی لە هەر چوار تافەکەدا هاتوونەتە بەرهەم بە گوێرەی کاتی دەرکەوتنیان بەم جۆرەی خوارەوە ڕێك بخەین :

تافی یەکەم :

— کۆمیدیای هەلەکان —	The Comedy of Errors
— دڵدارێکی ڕەنج بەخەسار —	Loves's Labour Lost
— دوو پیاو ماقووڵی ڤیرۆنا —	Tow Gentlemen of Verona
— خەونی شەوێکی هاوین —	Midsummer Night's Dream
— ڕۆمیۆ و جۆلیت —	Romeo and uliet
— تیتۆس ئەندرۆنیکۆس —	Titus Andronicus
— هنری شەشەم —	Henry VI
— ریچاردی سێیەم —	Richard III
— ریچاردی دووەم —	Richard II

تـافی دووەم :	
— بازرگانی ڤینیسیا —	Merchant of Venice
— کەوی کردنی کیوی یەك —	The Taming of Shrew
— چەنەلێدانی بەلاش —	Much and About Nothing
— وەك ئارەزووی دەکەی —	As you Like It
— دەزگیرانە بەکەیفەکانی وندسۆر	The Merry Wives of Windsor
— دوازدەهەم شەو —	Twelfth Night
— جۆن پـاشا —	King John
— هنری چوارەم —	Henry IV
— هنری پێنجەم — —	Henry V
تـافی سێیەم :	
— شتی چاك ئەوەیە ئاخری خێر بێ	All's Well That Ends Well
— ترۆیلوس و کرێسیدا —	Troilus and Cressida
— فیتاوفیت —	Measure for Measure
— یۆلیۆس قەیسەر —	Julius Caesar
— هاملێت —	Hamlet
— ئۆتیـلۆ —	Ofhello
— لیر پاشا —	King Lear

ـ ماکبێث ـ Macbeth

ـ ئەنتۆنیو کلیۆپاترە ـ Antoy and Cleopatra

ـ کۆریۆ لانۆس ـ Coriolanus

ـ تیمۆنی ئەسینا ـ ـ Timon of Athens

تاقی چوارەم :

ـ سیمبلاین ـ Cymbeline

ـ هەقایەتی زستان ـ The Winter's Tale

ـ چیرۆکی گەرداوەکە ـ The Tempest

ـ پرکلیس ، ئەمیری سوور ـ Pericles. Prince of Tyre

ـ هنری هەشتەم • Henry VIII

هێشتا شەکسپیر لە ژیاندا بوو کە ئەو بەرهەمە شانۆگەرییانەی چاپ کران بەڵام زۆر بەپڕێك و پێکی نەنووسرابوونەوەو مەرجی هونەرییان لێ نەهاتبووە دی • ئەو بەرهەمانە لە چاپکراوەکانی بوونو لە ساڵی (١٥٩٧)ەوە دەستیان بە دەرکەوتن کرد • لەمەوبەر باسی ئەوەمان کرد کە هیچ یاسایەکی نووسینو ڕوونووس کردنی دەستنووسو بەرهەمی ئەدەبی لە ئارادا نەبوو • واش زەن دەکرێ ئەو بەرهەمانەی لە زووەوە چاپ کراون شەکسپیر ئاگای لێ نەبووبنو هەندێ کەسی ناسراو بڵاویان کردبنەوە ، بەڵام هەندێکیان بە دەستخەتی خۆی بۆ چاپ ئامادە کراون •

له پاش مەرگی شەکسپیر (هێمنگز)و (کۆندێل) هەموو بەرهەمەکانیان کۆکردەوەو بە ناوی (یەکەم کتێب) چاپیان کرد . بێ گومان ئەم ئەرکەی کە ئەو دوو کەسە بەجێیان هێنا یەکەم هەنگاوە لە بارەی بایەخدانی ڕێك وپێك بە بەرهەمەکانی شەکسپیر دەبێ ئەوەیشمان لەبیر بێ کە هەینێ دەزگای چاپ کردن هێشتا زۆر گەشەی نەکرد بوو و چاپەمەنییەکان پڕ هەڵەو چەوتو چەوێل بوون بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا جەوهەری کارو بەرهەمەکانی شەکسپیریان بۆ ئێمە پاراستووە چونکە بە هۆی ئەوانەوە بوو توانیمان کە ئێمە شەکسپیر بناسینو شەکسپیریش خۆی بە ئێمە بناسێنێ .

ڕێبازەکانی ڕەخنەی ئەدەبی (١)
گرفتی ئەفلاتوونی

نووسینی : دێڤید داریڤیس (٢)
وەرگێڕانی : عەزیز گەردی

ڕەخنەی ئەدەبی بایەخ بە گەلێ مەسەلە دەدا : بۆی هەیە پرسیاری فەلسەفی لەبارەی سروشتی ئەدەبی خەیاڵی یەوە بکات . لە ڕوانگەی لۆجیکیشەوە دەبێ ئەم پرسیارە پێش هەموو پرسیارەکانی دی بێ - چونکە ئەگەر پێشەکی نەزانین باسی چ شتێ دەکەین چۆن دەتوانین گفتوگۆی دەربارە بکەین ؟ لەگەڵ ئەمەشدا تۆژەوەرەکان پێش ئەوەی سروشتی ئەدەب ڕوون بکەنەوە (جاری وابووە) پرسیاری تریان دەرهەق ئەدەب کردووەو پرسیارەکانیشیان بە دڵنیایی یەوە کردووە چونکە مەرج نی یە ڕێگای تێگەیشتن هەمیشە هەر شەقامێکی لۆجیکی ئاشکرا بگرێتەبەر .

---

(١) David Daiches : Critical Approaches to Literature. London. 1975. P.P. 3 - 10

(٢) دێڤید دایچیس لە ئینگلتەرە لە دایك بووەو لە زانکۆی ئەدنبرەو ئۆکسفۆرد تا پلەی دکتۆری خوێندووە لە شیکاگۆ مامۆستا بووە . کاتی شەڕی دووەمی جیهانی بۆتە سەرباز . لە زانکۆی (کۆرنیل)و زانکۆی کامبرج مامۆستایەتی کردووە .

مەسەلە ڕەخنەیی‌یە گەورەکان

بۆمان هەیە بپرسین ئەدەب ئیشی چی‌یە ؟ واتە بۆمان هەیە لە ڕووی ئەرك‌و پەیامەوە پێناسەی بکەین‌و نرخی دەست‌نیشان بکەین • دەتوانین زیاتر پرسیاری نرخ‌سازی ڕەپێش بکەین تا پرسیاری وەسفی‌و هەوڵ بدەین بزانین چۆن شتی چاك‌و شتی نەختێ چاك‌و شتی خراپ لە بەرهەمی ئەدەبی‌دا لەیەك جودا بکەینەوە • لە بواری وەسفیش‌دا بۆمان هەیە هەموو جۆرە تەکنیکە تایبەتی‌یەکانی شی‌کردنەوەو ڕوونکردنەوە بە جۆرێ بەرەو پێش بەرین کە دەرخستنی نرخەکەی تێدا بێ • ڕەنگە چارەی ئەو گرفتە سایکۆژی‌یەش بکەین کە ئاخۆ زەین لە کاتی داهێنانی ئەدەبی‌دا چۆن کار دەکات • دواجار بۆی هەیە ڕەخنەی ئەدەبی هەر هیچ پرسیارێك نەکات چونکە زۆ ڕێگای‌تر هەن ، دەتوانێ بە یەکێ لەو ڕێگایانە توانای هەڵسەنگەندنی ئەدەبی لای خوێنەر پێش بخات‌و پەرەی پێ‌بدا • ئەم ڕێگایانەش هەر لە ڕوونکردنەوەی (بابەتی – موضوعی)ی تایبەتی‌یەوە بگرە تا دەگاتە ڕوونکردنەوەی ئەوە ئاخۆ بەرهەمەکە چۆن بە شێوەیەکی خۆیی – ذاتی – بگرە بە هۆی ژینامەش) کاری لە ڕەخنەگر کردووە • جا بۆی هەیە ئەرکی ڕەخنەگر ئەرکێکی ئەنتۆلۆژی ، یا دەورگێران ، یا نرخ‌شناسی ، یا وەسفی ، یا سایکۆلۆژی ، یا هەڵسەنگاندن بێ • هەر یەکە لەم چالاکی‌یانەش شوێنی خۆی‌و سوودی خۆی هەیە • ئەو پرسیارانەش کە دێنە پێشەوە بە زۆر جۆری جیاواز کراون‌و دەکرێن •

لێکۆڵینەوەی سروشتی ئەدەب بە شێوەیەکی فەلسەفی کە لەم پرسیارانەدا خۆی دەنوێنی : « نیشانە تایبەتی‌یەکانی ئەدەب چین ؟ ئەدەب چ جیاوازی لەگەڵ جۆرەکانی‌تری ئاخاوتن هەیە ؟ » دوو هەزار ساڵ زیاترە بەردەوامە بگرە ئەمڕۆش ئەوەندە گەرم‌و گوڕە نەبێتەوە !!

پرسیارەکە پرسیارێکی وایە هەر نەوەیەکی نوێ دێ حەز دەکا بە شێوەی تایبەتی خۆی وەڵامی بداتەوە ، چونکە ئەدەب دیاردەیەکی ئاڵۆزەو لە هەر سەردەمێکدا ڕوویەکی دەردەکەوێ‌و جەختی لەسەر دەکرێ • هەر چەندە وەڵامەکان لە سەردەمێکەوە بۆ سەردەمێکی‌تر دەگۆڕێن بەڵام هەر کۆمەڵە وەڵامێك لەو وەڵامانە خێزانێکی هاوچەشن پێك‌دێنن‌و دەشتوانین زۆر بە ئاسانی ، بە شێوەیەکی گشتی ، بڕیان بکەین • بێجگە لەمەش هەر چەندە هەندێ وەڵام پەیوەندی پتەویان بە گرفتی تایبەتی ئەدەب‌و بە سەردەمی تایبەتی‌یەوە هەیە بەڵام دیسان وەکو تۆوی تایبەتی وان‌و ڕەخنەگرەکانی دواتر قبووڵیان دەکەن ، یان دووبارە لێکیان دەدەنەوە ، یان دەیانکەنە بناغەو بینای لەسەر دەکەن ، یان بەهەر شێوەیەکی‌تر سوودیان لێ‌وەردەگرن • بۆی هەیە (پۆیتیکا)ی ئەرەستۆ بەسوودترین وتوێژ بێ کە بۆ لێکۆڵینەوەی سروشت‌و نرخی ئەدەبی خەیاڵی تەرخان کراوە • _ پۆیتیکا لە سەدەی چوارەمی پێش لە دایك بوونی مەسیح نووسراوە _ • هەروەکو دەزانین ئەم کتێبە ناتەواوو نیوەچڵە بەڵام سەرباری ئەمەش هێشتا هەر بناغەیە بۆ هەموو گفتوگۆیەکی ئەم مەسەلەیە • ئەرەستۆ کە مانای ئەدەب لێك دەداتەوە دێ جۆرەکانی لێك جودا دەکاتەوەو ئەرکی چی‌یە پێشانی دەداو لە ڕوانگەی ئەو ئەرکەوە دەینرخێنێ‌و لەو کەسانەی پاس دەکا کە ئەدەب بە شتی بێ‌نرخ‌و بێ‌ڕەوشت دادەنێن •

ئەدەب ، بەو دانایەی کە ئێمە لێرەدا بەکارمان هێناوە ، هەر جۆرە نووسینێك دەگرێتەوە : چ شیعرو چ پەخشان ، کە مەبەستی تەنیا ڕاگەیاندنی ڕاستی نەبێ‌و بەس بەڵکو مەبەستی گێڕانەوەی چیرۆکیش بێ ، (جا چ داهێنانێکی تەواو بێ ، چ بە هۆی داهێنانەوە ژیانێکی

تازەی بێ بەخشێ) لە هەمان کاتیش‌دا بە هۆی خەیاڵی داهێنانی نـــاو ووشەکان خۆشیش بەخشێ •

بێ گومان ئەمە پێناسەی ئەدەب نی‌یە ؟ چونکە ئەگەر هەر لە ئێستاوە پێناسەی ئەدەب بکەین‌و مانای لێك‌بدەینەوە دەبێ باسەکانی ناو ئەم کتێبە(١) بەتاڵ بکەین ؟ بۆیە ئەمەیان تەنیا ئیشارەت‌کردنێکە بۆ چۆنیەتی بەکارهێنانی زاراوەکـــە •

سەیرە کە هیچ ووشەیەکی ئینگلیزی نی‌یە دەقاودەق بەرامبەر بـە (Poesis) ی گریـکی‌و (Dichtung) ی ئەڵەمانی بوەستێ • ئەم دوو زاراوەیە بۆ بەرهەمی خەیاڵی‌ی ئەدەبی بەکاردێن‌و وەکـو زاراوەی (Literature) هەموو نووسراوێك ناگرنەوە •

زاراوەی Poetry) بەو شێوەی کە نووسەرەکانی پێشـوو بەکاریان هێناوە ، (بۆ نموونە ، بەو جۆرەی کە سیر فیلیب سیدنی لـە کـــتێبی (Apologie for Poetrie) بەکاری هێناوە) مانـای لـە (Poesis) (Dichtung) فراوانترە • چونکە چۆن مانای زاراوەی LITERATURE فراوان بووە ئاواش ئەمانە مانایان تەسك بۆتەوە • هەر بـۆش ناکـرێ ناونیشانـی بەرهەمە زلەکـەی (گۆتـێ) کـە نـاوی (Dichtung und Wahrheit) ە بـە چاکـی‌و پـڕ بە پیسـتی خـۆی بکەینە ئینگلیزی • ئەم ناونیشانە مانای (شیعرو ڕاستی Poetry and Truth نی‌یە بەڵکو زیاتر بە (نووسینی خەیاڵی و ڕاستی) لێك‌دەدرێتەوە یـــان ئەگەر هەر ناچار بین بە سێ ووشە بیکەینە ئینگلیزی دەڵێن مانای (چیرۆك‌و ڕاسـتی – Function and Truth) دەگەیەنێ •

(١) مەبەستی کتێبەکەیە (ڕێبازەکانی ڕەخنەی ئەدەبی) کە ئەم ووتارە پارچەیەکە لە بەشی یەکەمی کە (گرفتی ئەفلاتوونی)یە •

شیعرو ڕەوشتخوازەکان •

بەکارهێنانی زمان بۆ مەبەستی‌تری غەیری ڕاگەیاندنی ڕاستەقینەی ڕووت هەر لەو کاتەوە کەوتە ژێــر ڕکێفی گومانــەوە کــە بیروڕای ڕەوشتخوازی ڕێك‌کەوت‌و سیستەمی فەلسەفی پەرەی سەند •

لە قۆناغی بەرایی شارستانی‌دا جیاوازی نێوان ڕاستەقینەی شیعری‌و ڕاستەقینەی ڕووت زۆر ئاشکرا نەبوو لەبەر ئەوەی کە هەموو گفتوگۆیەکی زمان رەمزی سەرەڕۆ بوون هەموو خەبەرێك خوازەیی بوو ، خــەیالیش هەمیشە هەر لەبەر دەست بوو بۆ وەسف کردن‌و ڕوون‌کردنەوەی زیانــی ڕاستەقینە • شیلش هەر ئەمەی مەبەستە کە لە (بەرگری‌یەکی شیعر – (A Defence of Poetry) دا دەڵێ : « لە سەردەمــی منداڵیتی دنیادا هەموو گفتوگۆیــەك ، بە مانایەکــەوە ، شــیعری بووە • بنادەمی سەرەتایی) بیانەوێ‌و نەیانەوێ زمانیان خوازەیی‌یە ، واتــــە نیشانەی سەردەمی پەیوەندی دەرك نەکراوە نێوان شتەکانەو هۆشیان بە جۆرێ پێش‌دەکەوێ کە ئەو ووشانەی دەریاندەبڕن وایان لێ‌دێ دەبنــە ڕەمزی کۆمەڵە بیرێك نەك وێنەی بیری چڕ • ئەو حالەش ئەگەر هیــچ شاعیری نوێ پەیدا نەبێ پەیوەندی‌یە شیرازەپچڕاوەکان سەر لە نوێ زیندوو بکاتەوە ، زمان بەرامبەر بــە دەربڕیــنی مەبەســتە پیرۆزەکانی گفتوگۆی مرۆڤایەتی وەکو مردووی لێ‌دێ » •

ئــەم جۆرە شــیعرە ساکارەی کە شــیلی باســی دەکا لە ڕووی هوشیاری‌یەوە هیچ جیاوازی لەگەڵ بەکار هێنانەکانی‌تری زمان‌دا نی‌یە • هەر کاتی کە شیعر نیشانەی جوداو تایبــەتی وەربگرێ دەبێتــە جێی گومان • ئەگەر شیعر ڕاستی دەرنەبڕێ دیارە شتێکی ناڕەوشتانەیەو هەر هیچ نەبێ سوودی نی‌یە •

سەیر نی‌یە کە ئەو بیروباوەڕەی دەڵێ : ڕەنگە خەیاڵی شیعری ڕاستەقینەی قووڵی خۆی لە باری هەرە سەرەتایی شارستانی‌دا دەربڕێ، بیروباوەڕێکی نوێ‌و ترسناك نەبوو بێ بۆ بنیادەم • کە شارستانێتی بەرەو پێشەوە چوو ئەم تێکەیشتنە لە ئارادا نەماو ئیدی دەبوایە ڕەخنەگرەکان بە ئەرکی هوشیارانە سەر لە نوێ زیندووی بکەنەوە • بەم جۆرە سەلماندنی خەیاڵی شیعری ، کە لای بنیادەمی سەرەتایی پێویستی بە سەلماندن نەبوو ، بوو بە ئەرك‌و پەیامی هەرە گرنگی ڕەخنەگرانی ئەدەب لە شارستانێتی پێگەیوەوە •

شاعیر ئیلهامی لە خواوە بۆ دێ

ڕێگایەکی گەورەی مسۆگەرکردنی ئەم سەلماندنە بریتی بوو لە لێك جودا کردنەوەی تەواوی ئەدەبی خەیاڵی (ئەوەی سیدنی بە شیعری دادەنێ)و هەموو شیوەکانی‌تری دەربڕین • شاعیر ئافەریدەیەکی سەر بە خووانەو بە شێوەی خەڵکی‌تر زمان بەکار ناهێنێ بەڵکو لە حاڵی جەزب‌و سەرگەرمی ئیلهامی یەزدانی‌یەوە دێتە گۆ •

ئەم جۆرە بیرو لێکدانەوەیە شاعیری لە یاسای ئاسایی هەڵسەنگاندندا بردە دەرەوەو خستی‌یە نێوان پیغەمبەراتی‌و شێتی کە هەندێ جار ئەمیانەو هەندێ جار ئەویانەو هەندێ جاریش هەردوو کیانە• بێ گومان ئەم بیروباوەڕە ڕەگەزێکی زۆر سەرەتایی تێدا بوو – قۆناغەکانی هەرە زووی شارستانێتی‌دا شتێکی ئاسایی‌و باو بوو کە پێغەمبەر بەر لەوەی بکەوێتە حاڵی سەربەخودانی‌و قسەی خوا ڕابگەیەنێ دەبوایە مەشق بکات‌و خۆی ڕابێنێ‌و بکەوێتە حاڵی جەزب‌و سەرگەرمی • لەگەڵ ئەمەش‌دا پێویست بوو ئەم بیروباوەڕە بە مشت‌وماڵێکی شێنەیی • پێش بخرێ بۆ

ئەوەی شاعیر لە سەرکۆنەی فەلسەفی دوور بخاتەوە • ئەفلاتون لـە بەشێکی (فیدروس) ەکەی‌دا باسی ئەم بیروباوەڕە دەکات :

[••• جۆری سێیەم شێتایەتی ئەو کەسانەیە کە بوونەتە ئامێر و قالبی بەردەستی میوزیس میوزیس دەچێتە ناو گیانێکی ناسك‌و پاکیزەو لەوی کە دەگاتە پلەی جەزب‌و سەرگەرمی ئاوازی گۆرانی‌و هەمـوو ئەوانەی‌تری تێدا هوشیار دەکاتەوە بۆ ئەوەی ، بەو ئاوازانە ، کردەوەی پاڵەوانە دێرینەکان بۆ نەوەی نوێ بڕازێنێتەوە • بـەلام ئەو کەسـەی هیچ شێتایەتی مۆزیسی تێکەڵ بە گیانی نەبووبێ‌و بێتە بەردەرگاو بیەوێ بە هۆی هونەرەوە بچێتە ناو ئابیدەوە ـ دەڵێـم ئەو جۆرە کەسـە نـە خۆی‌و نە شیعرەکەیشی هیچیان ڕێگای چوونە ژوورەوەیان نـادرێ • لە هیچ شوێنێ نەبووە پیاوی ژیر ڕکابەری لەگەڵ پیاوی شێت بکات •]

ئەفلاتون لە (ئایون)ەکەی‌دا ئەم بیروباوەڕە ڕوونتر دەکاتەوە • لەوێ ، وای دادەنێ کە شاعیر ستراتیژێکی ئیلهامکراوە ؛ خوا بە هۆی ئەوەوە بە دەنگ دێ • کابرایەکی وایە ویست‌و هونەرەکەی هی خۆی نی‌یە ، تەنیا ئامرازێکی تەپاو بێ‌ئەرکەو هیچی‌تر • لەو دەمەتەقێ‌یـەدا سوکرات بە ئایۆن دەڵێ :

[ئەو بەهرەیەی تۆ هەتە هونەری تێـدا نی‌یە بەڵکو وەکـو تازە گوتم ئیلهامە • هێزێکی یەزدانی هەیە دەیجوولێنێ وەکـو هێزی ناو ئەو بەردە وایە کە (یۆرپیدیس) پێی دەڵێ (ماکنێت ـ مقناتیز] و لەناو خەڵکیش بە بەردی (هیراکلیـا) ناسراوە • ئەم بەردە وا نەبێ ئەڵقەی ئاسن ڕابکێشێ‌و بەس بەڵکو هێزی ڕاکێشـان بە ئەڵقەکـانیش دەبەخشێ • جاری وا هەیە دەبینی کۆمەڵێك پارچە ئاسن‌و ئەڵقە پێکەوە لکاون‌و زنجیرێکی درێژیان پێك هێناوە : هەموویشیان هێزی ڕاکێشان

له بەردی یەکەمەوە وەردەگرن • هەر بەم جۆرەش ، میوزیس له سەرەتاوە خۆی دەکاتە ئیلهامی هەندێ کەس و زنجیرەیەك ئادەمیزادی‌تر ئیلهام لەوانەوە وەردەگرن و پێیاندا شۆڕ دەبنەوە •

هیچ شاعیرێکی چاك ، چ شاعیری مەلحەمی بێ و چ شاعیری لیریکی ، شیعرە جوانەکانی بە هونەر نانووسێ بەڵکو بۆیە دەینووسێ چونکە ئیلهامی پێدراوەو سەربەخۆدانە • چۆن کاتێ کە ڕەبەنە کۆریبانتی‌یەکان سەما دەکەن هوشیان لای خۆیان نی‌یە شاعیری لیریکیش کە سرووده جوانەکانی دادەنێ هۆشی لای خۆی نی‌یە کەچی کە دەکەوێتە بەر هێزی سازو کێشەوە ئیلهامی بۆ دێ دەق وەکو پەری‌یەکانی باخوس ، ئەوانیش وان ، کە دەکەونە بەر کاریگەری دیۆنیسیس شیرو هەنگوین لە ڕووبارەکان هەڵدێنجن کەچی ئەو کاتەی هۆشیان لە خۆیانە وایان پێناکرێ • گیانی شاعیری‌لیریکیش هەر وایە، وەکو خۆیان باس دەکەن دەڵێن ئێمە گۆرانی لە کانی هەنگوین هەڵدەگۆزین و لە باخچەو لانەکانی میوزیس لە بێژینگی دەدەین و وەکو هەنگ لە گوڵێکەوە بۆ گوڵێکی‌تر بۆیان لە شەقەی باڵ دەدەین• ڕاستە ! چونکە شاعیر شتێکی سووك و باڵدارو پیرۆزەو تا ئیلهامی بۆ نەیەت و لە هەست نەکەوێ و هۆشی نەڕوا شتی پێداناهێنرێ : تا نەگاتە ئەو بارو دۆخە هیچ هێزی لەبەردا نی‌یەو سرووشەکەی پێ دەرنابرێ • زۆر ووشەی بەرز هەن شاعیر باسی کردەوەی خەڵکیان پێ دەکا بەڵام بەو شێوەی کە تۆ باسی هۆمیروس دەکەی ئاوا بە پێودانگی یاسای هونەری باسیان ناکا ؟ بەڵکو ئیلهامی بۆ هاتووە ، میوز ئیلهامی پێ‌بخشیوەو بەس • جاشاعیرەکان کە ئیلهامیان بۆ هات : یەکێ سرووودی دیترامبی ڕێك دەخاو یەکێ ویردی ستایش و یەکێ

سروودی کۆرس‌و یەکێ شیعری مەلحەمی‌و یا ئەیامبی – ئەوەی لە یەکێکیان باش بێ لە هیچ جۆرە شیعرێکی‌تر باش نابێ چونکە شاعیر بە هۆی هونەرەوە سروود ناهۆنێتەوە بەڵکو بە هۆی هێزێکی یەزدانی‌یەوە دەیهۆنێتەوە • خۆ ئەگەر بە هۆی یاساکانی هونەرەوە فێری پیشەکەی ببوایە ئەوسا کە توانی باسی یەکێکیان بکا دەیتوانی باسی هەموویان بکا •

بەم جۆرە خوا هۆش لە سەری شاعیران دەباتە دەرەوەو دەیانکاتە ئامرازێك بۆ خۆی هەروەکو چۆن پێشبین‌و پێغەمبەرەکان دەکاتە ئامرازی خۆی بۆ ئەوەی کە گوێمان لێ‌بوون بزانین ئەمانە لە کاتی بێ‌هۆشی‌دا ، لە خۆیانەوە ئەم ووشە بەنرخانە دەرنابڕن بەڵکو قسەکەرەکە خودا خۆیەتی‌و بە زمانی ئەوانەوە لەگەڵمان دەدوێ • [تینکۆسی کالسیدی) نمونەیەکی زۆر چاکی ئەمەیە کە باسی دەکەم : چونکە ئەمەیان هیچ شتی وای نەنووسیوە شایەنی دووبارەکردنەوە بێ کەچی شیعرەکەی کە تا ئێستا شتی وا نەنووسراوە بۆتە ویردی سەر هەموو زارێك بەڵام هەر وەکو خۆی دەڵێ شیعرەکە لە داهێنانی میوزیس خۆیەتی • دیارە خوا بەم هۆیەوە دەیەوێ پێشانمان بدا (بێ ئەوەی گومانمان هەبێ) کە ئەم شیعرە جوانانە هی بنیادەم نین ، بەرهەمی مرۆڤ نین ، بەڵکو شیعری یەزدانین‌و کاری خوان‌و شاعیرەکان سەر بە خواکان‌و تەرجومانیان‌و هیچی‌تر • ئەدی خوا کاتی کە بەرزترین گۆرانی بە زاری خراپترین شاعیرەوە چرپیوە مەبەستی هەر ئەوە نەبووە کە ئەم دەرزە دابدات ؟! !

ئایۆن ستراتیژێکە بەرهەمی شاعیرە گەورەکان دەخوێنێتەوەو تاس‌ولووسیان دەکا • شاعیر ئیلهامی لە خواوە بۆ دێ ، ستراتیژیش

CamScanner

ئیلهامی له شـــاعیرەوە بۆ دێ ، بەم جۆرە زنجیـرەی موگناتیسـی درێژ دەبێتەوە • سوکرات بە شێوەیەکی زۆر گالتەجاڕانە وا لە ئایۆن دەکا کـە پێ لێ بنێ ئەو کاتەی شیعری هۆمەر دەخوێنێتـەوەو لێکی‌دەداتەوە هیـچ هۆشی لە خۆی نی‌یە :

[ئایا لە پێستی خۆت ناچیتە دەرەوەو گیانت مەست نابێ‌و وا هەسـت ناکەی کە لەناو ئەو کەسانەو لەو شوێنانە دای کە باسیان دەکـەی جـا چ (ئەتاکا) بێ‌و چ (تەروادە) بێ‌و دیمەنە شـیعری‌یەکەش هـەرچی‌یەکی هەبێت ؟!]

[سوکرات ، ئەم بەڵگەیە ماڵم کاوڵ دەکا ، چونـکە دەبێ پێ‌لێ‌بنێم کاتێ کە چیرۆکیکی بەزەیی دەخوێنمەوە چاوم پڕ فرمێسك دەبێ‌و کـە باسی ترس‌و توقاندن دەکەم مووم زیك دەبێتەوە دڵم دادەخورپێ •]

سوکرات وەڵام دەداتەوە :

[باشە ، ئایۆن ، ئـەدی دەرهـەق ئەو کـابرایە چ بێژین کـە لـە ئاهەنگ‌و قوربانی دایەو بەرگی جەژنی لەبەرەو تاجی زێڕی لەسەرە کـە کەس ناتوانی لێی‌بسەنێ‌و بەرامبەر بە بیست هەزار برادەر زیاتر دەگری یان زراوی دەچێ بێ ئەوەی کەس شتێکی لێ‌سـەند بێ یا خراپەیەکی دەرهەق کرد بێ - ئایا ئەو کابرایە هۆشی لە خۆیە ؟ یان نا ؟]

ئایۆن دێتە ڕایێ •

[نەخێر ، سوکرات ، ئەگەر ڕاستت دەوێ هۆشی لە خۆی نی‌یە •]

ئینجا سوکرات باسی ئەوە دەکات کە کارەکەی ئایۆنیش دەوری وا لای گوێگران دەگێڕێ‌و بەم جۆرە ئەوانیش ئیلهام وەردەگرن :

[ئایا دەزانی ، هەر وەکو گوتم ، گوێگـر دوا ئەڵقەیە کە هێز لـە

موگناتیسی بنچینەیی وەردەگرێ • سترانبێژیش وەکو تۆو وەکو ئەکتەر وایە ، ئەڵقەی ناوەڕاستە ، کەچی شاعیر یەکەمین ئەڵقەیە ؟ خوایش چۆنی حەز بکا بەو شێوەیە گیانی خەڵك بەناو ئەو هەمووانەدا بەو لایەدا وەردەگێرێ کە خۆی مەبەستییەتیو وایان لێ دەکا کە پێکدا شۆڕ بنەوە • زنجیرەی سەماکەرو سەرەكسازو یاریدەرەکانیشی هەن کە بە لایەکدا هەڵواسراونو بریتین لەو ئەلقانەی بە میوزدا شۆڕ بوونەتەوە • هەر شاعیرێك میوزێکی هەیە خۆی پێدا شۆڕ کردۆتەوەو گوایە سەر بەوەوەیە ، ئەمەش هەمان شتە چونکە بۆی بۆتە قالبو ئامێر •]

ئینجا سوکرات لەوە دەکۆڵێتەوە ئاخۆ ئەو سترانبێژو ڕوونکەرەوانەی ئیلهام لە شاعیرەوە وەردەگرن دەتوانن لەبارەی هەر باسێکی شاعیرەکەوە حوکمێکی وا بدەن کە لە حوکمی پسپۆری باسەکە باشتر بێ (بۆ نموونە ئایا سترانبێژو سوپاسالار کامەیان دەتوانێ باشتر ئەو حوکمە بکا ئاخۆ هۆمەر بە جاکی هونەری شەڕی پێشان داوە ؟ یان نا ؟)

سوکرات دوای ئەوەی کە لەبارەی ئەم باسەوە خراپ سەر لە ئایۆن دەشێوێنێ سەیریش نییە ، چونکە سوکرات کە بەم شێوەیە پرسیار ڕەپێش دەکا بە دوای مەسەلەی بنچینەیی جیاوازی نێوان شیعرو زانستدا دەگەڕێ • ناچاری دەکا لەوە سەرپشك بێ کە یان تاوانی ناپاکی هەڵبگرێ یان پێ لێبنێ کە خۆی هیچ نازانێو تەنیا بە ئیلهام شت دەخوێنێتەوەو ڕوونی دەکاتەوە •

[ئایۆن) فراوانترین لێکۆڵینەوەی جیهانی کۆنە لە بارەی ئەو بیروباوەڕەی کە شیعر بە ئیلهامی ڕووت دادەنێ - ئەم بیروباوەڕە مێژوویەکی دوورودرێژی هەیەو زۆر گۆڕانی بەسەردا هاتووەو تا

ڕۆژی ئەمڕۆش هەر لە برەو دایە • دوو هەزار ساڵ دوای ئەو،
درایدن لە (Absalom and Ashitophel) دانووسیویەتی
[بێ گوما ئەقڵی گەورە زۆر لە شێتی‌یەوە نزیکە •]

شێتو دڵدارو شاعیر
هەموو لەبارەی خەیاڵەوەیەکێ

بێ گومان دەشێ ئەفلاتون ئایۆنو پارچەکەی فیدرۆسی بە بێ‌باکی نووسیبێ • ڕاستی ئەو بیروباوەڕەی لە کتێبی دەیەمی (کۆمار)دا دەربارەی شیعر پێشانی داوە زۆر لەگەڵ ئەمە جودایە • بەڵام ئەم ڕاستی‌یە بایەخێکی وای نی‌یە چونکە فەیلەسووفیش وەکو هەر کەسێکی‌تر هەقی تەواوی هەیە بیروباوەڕی خۆی بگۆڕێ • بەڵام لەو گاڵتەیەی کە لە ئایۆن‌دا هەیەو لەو شێوەی کە سوکرات ئایۆنی پێ دەکاتە گەمژە، ئاشکرا دیارە کە ئەفلاتون پێ لەسەر جیاوازی نێوان شاعیرو فەیلەسووف دادەگرێو بەلای پەرژەوەندی فەیلەسووفەکە دایدەلەنگێنێ • ڕەنگە هەر لەبەر پێداچوونەوەو ووردکردنەوەی ئەم جیاوازی‌یەش بێ وای لێ‌هاتبێ ئەم هەڵوێستەی هەبێ کە لە (کۆمار]دا چەسپاندوویەتی •

ئەوەش گرنگە کە ئەو تیوری ئیلهامەی ئەفلاتون لە (ئایون)دا پێشکەشی کردووە هیچی لەبارەی درۆکردنی شاعیرەوە تێدا نی‌یە : شاعیر ڕاستەقینەی یەزدانی دەردەبڕێ بەڵام ئەفلاتون ئەوەندە پێ‌داناچێ کە بڵێ ڕاستەقینەی یەزدانیش هەندێ جار وەکو ناڕاستەقینەی رووت دەکەوێتە بەر چاوی ئادەمیزادی ئاسایی • ڕاستی، (ئایۆن) وای دادەنێ

که ئەوەی شاعیر باسی دەکا شتێکی راستەقینەو جوانە بۆیە ناتوانین بڵێین ئەفلاتوون بۆیە پەنا دەباتە بەر تیوری ئیلهام تا لە درۆکردنو بەرەڵایی پاکانە بۆ شاعیر بکات •

ئەو کاتەی کە ئەفلاتون زیاتر پەرەی بە بیروباوەڕی ڕەوشتخوازی خۆی داوە ڕەنگە زیاتر بیری لە لێپرسینەوەی ڕەوشتخوازی شاعیر کردبێتەوە • لەوانەیە هەر ئەم پێشکەوتنەی بیروباوەڕی ئەفلاتونو مشتومالکردنی مەسەلەی ڕکابەری نێوان شاعیرو فەیلەسووف بوو بێ بە هۆی ئەو تاوانەی کە ئەفلاتون لە کتێبی دەیەمی (کۆمار)دا لە ملی شاعیری ڕاکردووە •

هەنگاوێکی تر • • •

خوێندەواری ئازیز ••••

بێگومان ئەدەبی کوردیش وەکو ئەدەبی هەموو نەتەوە زیندووەکانی دی لە گەشەکردندایەو ڕۆژ بە ڕۆژ پێویستی بە متوربەکردن هەیە ؛ بەڵام جێی داخە تا ئێستا بایەخێکی ئەوتۆ بە وەرگێڕان نەدراوە • ژمارەیەکی کەمی لێدەرچێ هیچ شاکاری بەرزی ئەدەبیاتی بیانی نەکراونەتە کوردی بۆیە هەر هەنگاوێکی لەم بارەیەوە هەڵبگیرێ سوودی هەیەو جێگای خۆی دەگرێ •

لێرەدا (کتێبخانەی حەیدەری) زۆری پێخۆشە بەشداری‌یەکی ئەم خزمەتە بکاتو ئەدەبێ بێگانان) لەسەر ئەرکی خۆی چاپ بکاتو بیخاتە ناو کتێبخانەی کوردی‌یەوە •

هیوادارین بتوانین بەم کارە خزمەتێکی بچووکی ئەدەبی کوردیمان بکەین •

مومتاز حەیدەری

هەڵەو ڕاست

لاپەڕە	دێڕ	هەڵەکە	ڕاستەکەی
٣	١٣	نەتەوایەتی‌وە	نەتەوایەتی‌یەوە
٣	١٤	کەسێکی	کەسێکی بیانی بە
٥	١	پێر	پێز
٧	١١	یسان	پسان
١١	٥	کردە	کردەوە
١٥	٧	نزکە	نرکە
٣٠	١١	کاترا کان	کانزا کان
٣٥	٩	خۆڵی لە	خۆڵی لە پێڵاوی
٣٨	١١	زانا	زاناو
٣٩	١٣	لێ‌داتەوە	لێ‌ناداتەوە
٤٠	١	خۆڵ	فۆڵ
٤٠	٤	بەلاوە	بەلایەوە
٤٥	٢٠	سوورە	سوور
٤٦	٣	سەگەکەش	سەگەکەی
٥٠	٩	جارگەز	جارگەزی
٥١	١٢	پیچی	پیپی
٥١	٢٠	زنجیرەی	بەو زنجیرەی
٥٣	١	ریمۆند	ریچمۆند
٥٣	٢٠	دەبوەوی	دەبوەوە
٥٥	١٧	هەندێت	هەندێ
٦٠	٤	سێدارەوانی	سێدارەدانی
٦٣	٢٢	ئەوە	ئەوە بوو
٦٦	١٧	بخەسێنمەوە	بحەسێنمەوە

CamScanner

لاپەڕە	دێڕ	هەڵەکە	ڕاستەکەی
٦٧	١٢	لێکی	ساڵێکی
٦٨	٨	زیاتر	زیاترە
٦٩	٢١	پێویست	پێویستت
٧٠	١٩	نموونە	بۆ نموونە
٧١	٨	سوولەی	سولالەی
٧١	١٤	ناردرێتەوە	ناشاردرێتەوە
٧٢	١٣	مەهیچ	لەهیچ
٧٢	١٩	ئەوە	ئەوە دەکا
٧٤	٩	هەر	هەر لە
٧٥	١٠	گەواهر	گەواهی
٧٦	١٨	هیچ	هیچ بەڵگەیەکی
٧٩	١٥	شیو	شێوە
٨١	١٢	پراکتیکی	پراکتیکی
٨٢	٧	مشتەختی	مشەختی
٨٢	٢٠	ئەسێ	ئەم سێ
٨٧	٣	داریفیس	دایچیس
٩٠	١٦	بۆش	بۆیەش
٩١	١٣	نەکراوە	نەکراو
٩١	١٥	حاڵەش	حەلەش
٩٢	١٣	خووانەو	خودانەو
٩٢	١٨	قۆناغ، کانی	لە قۆناغەکانی
٩٣	١٥	تەپا	تەپ
٩٧	١٣	جاکی	چاکی
٩٨	٥	یەکێ	یەکێ

ڕاست کردنەوە

ــ ل (٧) دێری (١٣) زیادە ، ئەمەی دەخرێتە جێ (عەمریێ حوای کرد)

ــ ل (٨) دوای دێری (١٧) ئەمە پەڕیوە :

(کۆێوتیتۆ تێیدا خەوتبوو ، دواجار سەری بۆ لای)

ــ ل (٩) دێریێ (١) دوای ووشەی (جوانا) ئەمە پەڕیوە :

(هێشتا هەر لە خەو دابێ ، چاوە ڕەشەکانی)

ــ ل (١٢) دێری (١٩) دوای ووشەی جۆلانە ئەمە پەڕیوە :

(ڕاکێشان ، کینۆو جوانا لە شوێن خۆیان)

ــ ل (١٨) دوای دێری (١٦) ئەمە پەڕیوە : (پێدەکاو چاوی دەشکێنێ)

ــ ل ٢٨ دوای دێری (٥) ئەمە پەڕیوە :

(ئەفسەرەکە گونی ئەم بەیانی‌یە چووینە)

ــ ل ٢٩ دێری (١٧) ئەمەی لێ پەڕیوە :

(نەدەبوو ئەو ڕۆژە بچیتە ئەو ڕێیە)

ــ ل (٤٤) دێری (٤) دوای (چەقاند) ئەمە پەڕیوە :

(بە درێژایی شەو سنگی لە سەر دەرکەکە بووو گۆڕانی)

دێری (٢١) دوای ووشەی (خوێنی دڵی) ئەمە پەڕیوە :

(بولبول سوور دەبێ ، بنەگوڵەکە هاواری کردە بولبولەکە بۆ ئەوەی

زیاتر سنگی بە دڕکەکەوە بنووسێنێ) •

ــ ل ٥٣ دێری (٣) دوای (پیپ) ئەمە پەڕیوە :

(کرد لەگەڵ ئەستێلادا بچێ و ئەم ئەرکەش ناخۆشی لە خۆشی پتر

تێدا بوو بۆ پیپ)

— ل ٧٢ دوای دێری (١٥) ناونیشانێك كەمە (پۆنگ پۆنگ پۆنگ)

— ٧٣ دوای دێری (١٣) ئەمە پەڕیوە :

(هێرش بەرێت و نە بە چەكوشەكە دەتوانێ)

— ل ٧٦ دوای دێری (٧) ئەمە پەڕیوە :

(ئەم ڕووداوە وای لێ كردن پارچە زەوییەكەیان بخەنە ڕەهن)

— ل (٨٥) دێری (١٣) ووشەی (Quarto) پەڕیوە •

— ووشە ئینگلیزییەكان زۆریان هەڵە نووسراون ، چاكردنەوەیان زۆری دەویست ، ببوورن •

ئەدەبی بێگانان

بەرگی دووەم

تایبەتییە بە چیرۆك و ئامادەیە بۆ چاپ

CamScanner

FOREIGNERS LITERATURE

Vol : I

Edited by :

AZIZ GARDI

أدب الأجانب

الجـزء الاول

باشـراف

عزيز گەردی

رقم الايداع في المكتبة الوطنية ببغداد ٣٣١ لسنة ١٩٨٢

CamScanner

نرخی (٥٠٠) فلسه